sabah yıldızı

gerçeküstücülük ve marksizm

michael löwy

çeviri: aslıhan aydın - u. uraz aydın

versus

düşünce - eleştiri

Michael Löwy

1938'de Brezilya'da doğdu. 1969'dan beri Fransa'da yaşamaktadır. *Dünyayı Değiştirmek Üzerine / Karl Marx'tan Walter Benjamin'e Siyaset Felsefesi Denemeleri*, Ayrıntı Yayınları, 1999; *Latin Amerika Marksizmi*, Belge Yayınları, 1998; *Marksizm ve Din / Kurtuluş Teolojisi Meydan Okuyor*, Belge Yayınları, 1996; *Che Guevara'nın Düşüncesi / Devrimci Bir Hümanizm*, Yazın Yayıncılık, 2004; *Ulusal Sorun Enternasyonalizm ve Küreselleşme*, Yazın Yayıncılık, 2005; *İsyan ve Melankoli / Modernite'ye Karşı Romantizm*, Versus Kitap, 2007; *Walter Benjamin: Yangın Alarmı / "Tarih Kavramı Üzerine" Tezlerin Bir Okuması*, Versus Kitap, 2007 / *Franz Kafka - Boyun Eğmeyen Hayalperest*, Versus Kitap, 2008 Türkçe'de yayınlanmış olan kitaplarıdır. Türkçe'de henüz yayınlanmamış olan Avrupa'da ki liberter Yahudi mesiyanizmini incelediği, *Redemption et Utopie* (Kefaret ve Utopya) isimli kitabı yayınevimizin programı dahilindedir.

Aslıhan Aydın

Aslıhan Aydın 1955 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'nin ardından İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirdi. 1981-1992 yılları arasında Fransa'da yaşadıktan sonra İstanbul'daki Fransız Konsolosluğu'nda tercüman olarak çalıştı. Kendisi halen Galatasaray Üniversitesi'nde okutman olarak görev yapmakta. Lev Troçki'nin "*Sanat ve Edebiyat*" kitabını çevirdi (Yazın, 2001) ve Michel Lequenne'in "*Marksizm ve Estetik*" adıyla derlenen çalışmalarının kısmi çevirisini üstlendi (Yazın, 2000). Aslıhan Aydın basılmamış bir Fransızca-Türkçe-Latince botanik sözlüğünün de yazarıdır.

U. Uraz Aydın

Utku Uraz Aydın 1976 yılında İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Fransa'da tamamladıktan sonra Galatasaray Lisesi'nden mezun oldu. 2000 yılından beri, mezun olduğu Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışıyor ve halen Genel Gazetecilik bölümünde doktora öğrencisidir. 2001 yılından beri üyesi olduğu Eğitim-Sen İstanbul 6 no'lu Üniversiteler Şubesi'nde yönetim kurulu üyesi olarak görev yapıyor. Sosyalist Demokrasi için Yeniyol, Gelecek, Mesele, İmago, Varlık dergilerinde makaleleri ve çevirileri yayımlandı. "*Köstebek ve Lokomotif - Tarih, Devrim ve Strateji Üzerine Denemeler*" başlığı altında Daniel Bensaid'in çeşitli yazılarını çevirip derledi (Yazın, 2006) ve Michael Löwy'nin "*Walter Benjamin: Yangın Alarmı*" çalışmasını Türkçeye tercüme etti (Versus, 2007). Ayrıca Yazın Yayıncılık'tan basılan çeşitli kitaplarda çevirileri bulunuyor.

Versus Kitap (96)

Sabah Yıldızı
Gerçeküstücülük ve Marksizm
Michael Löwy

Özgün Künye
L'Étoile du matin: Surréalisme et marxisme

Yayına Hazırlayan
U. Uraz Aydın

Fransızcadan Çeviri
Aslıhan Aydın
U. Uraz Aydın

Kapak Tasarımı
Bülent Arslan

Sayfa Düzeni
Bülent Arslan

Baskı
Can Matbaacılık
Davutpaşa Caddesi
İpek İş Merkezi Kat: 3 No: 7
Tokapı / İstanbul
Tel: 0 212 613 10 77

ISBN: 978-605-5691-01-1
VERSUS KİTAP Şubat 2009
© Her hakkı mahfuzdur.

Albay Faik Sözdener Sk.
Benson İş Merkezi No:21/2
Kadıköy / İstanbul 34710
Tel: 0 216 418 27 02 (pbx) Faks: 0 216 414 34 42

www.versuskitap.com
versuskitap@versuskitap.com

Sabah Yıldızı

Gerçeküstücülük ve Marksizm

Michael Löwy

Fransızcadan Çeviri
Aslıhan Aydın
U. Uraz Aydın

versus

içindekiler

Çelik Kafesi Kırmak 1

Sabah Yıldızı
Romantizmden Gerçeküstücülüğe Yeni Mit 13

André Breton'un Liberter Marksizmi 21

Walter Benjamin ve Gerçeküstücülük
Devrimci Bir Büyülenmenin Hikâyesi 29

Devrimci Kötümserlik
Pierre Naville ve Gerçeküstücülük 45

Guy Debord'un Kara Romantizmi 65

Vincent Bounoure:
Kara Saplanmış Kılıç ya da Kırılan ama Bükülmeyen Ruh 77

1969 Sonrasında Gerçeküstücülük 85

Sözlükçe 93

Kaynakça 101

Çelik Kafesi Kırmak

Gerçeküstücülük hiçbir zaman bir edebiyat ekolü veya bir sanatçı topluluğu olmamıştır, olmayacaktır. O tam anlamıyla ruhun bir isyan hareketi ve *dünyayı yeniden büyülemeye* dönük kesinlikle yıkıcı bir girişimdir. Yani, insan yaşamının kalbine burjuva medeniyeti tarafından silinen "büyülü" uğrakları yeniden sokma teşebbüsüdür: şiiri, tutkuyu, çılgın aşkı, hayalgücünü, sihri, miti, olağanüstüyü, hayali, isyanı, ütopyayı. Veya başka bir deyişle, sınai/kapitalist toplumumuzun dar kafalı akılcılığına, tüccar zihniyetine, alçak mantığına, düz gerçekliğine karşı bir tepki ve "hayatı değiştirmeye" dönük ütopyacı ve devrimci bir özlemdir. Gerçeküstücülük, 1924'te başlayan fakat son sözünü söylemekten uzak olan hem entelektüel hem tutkulu, hem siyasi hem sihirli, hem şairane hem hayalci bir maceradır.

Eğer, Max Weber'in* güzel bir biçimde bizlere gösterdiği gibi dünya gerçek bir çelik kafese dönüştüyse –yani insanları hapse tıkar gibi "sistemin yasaları" içine kapatan şeyleşmiş ve yabancılaşmış bir yapı hâlini aldıysa– gerçeküstücülük özgürlüğe kavuşmak için onun parmaklıklarını kırmamızı sağlayacak büyülü çekiçtir. Eğer burjuva medeniyeti, Alman sosyologa göre, *Rechnenhaftigkeit* evreninin ta kendisiyse yani *akılcı hesap ruhunun* –kârların ve zararların niceliksel hesabının– medeniyetiyse, gerçeküstücülük

bu aritmetik örümcek ağının iplerini kesmeyi sağlayan keskin hançerdir.

Gerçeküstücülük çoğu zaman tablolara, heykellere veya şiir kitaplarına indirgenmiştir. Elbette tüm bu görüngüleri içerir fakat o, son kertede, müzayede memurlarının, koleksiyoncuların, arşivcilerin, böcekbilimcilerin aklîleştirme çabalarından sıyrılan, kavranılamaz bir şeydir. Gerçeküstücülük özellikle ve her şeyden önce belirli bir *haleti ruhiyedir*. Erotik ve şiirsel pozitif gücünü bilinçdışının kristalimsi derinliklerinden, arzunun uyku tutmaz uçurumlarından, haz ilkesinin sihirli kuyusundan, hayalgücünün akkor müziklerinden alan bir boyun eğmeme, bir olumsuzluk, bir isyan hâlidir. Ruhun takip ettiği bu izlek –müzeleri ve kütüphaneleri dolduran– "eserlerin" yanı sıra oyunlarda, gezintilerde, tutumlarda, davranışlarda da mevcuttur. *Sürüklenme* [*dérive*] bunun güzel bir örneğidir.

Sürüklenmenin yıkıcı boyutunu daha iyi anlamak için, tekrar Max Weber'e dönelim. Modern batı uygarlığının özü, ona göre, hedefe-dönük-rasyonel-eylemdir (*Zweckrationalität*), araçsal rasyonalitedir. Toplumlarımızın bütün hayatına nüfuz eder ve her hareketi, her düşünceyi, her davranışı şekillendirir. Bireylerin sokaktaki hareketi iyi bir örnek teşkil eder: kırmızı karıncalarınki kadar vahşice düzenlenmiş olmasa da, bu hareketler akılcı biçimde belirlenmiş hedeflere yönelik olmaktan geri kalmazlar. Her zaman "bir yere" gidilir, bir "işi" halletmek için acele edilir, işe veya eve doğru yol alınır: kalabalıkların bu Browncu hareketinde nedensiz hiçbir şey yoktur.

Oysa gerçeküstücüler ve durumcular [situasyonistler] tarafından uygulandığı hâliyle sürüklenme deneyimi Araçsal Aklın krallığının ağır dayatmalarının dışında neşeli bir gezintidir. Guy Debord'un belirttiği gibi kendini sürüklenmeye bırakanlar "kısa veya uzun bir süre için, genelde bildikleri yer değiştirme ve hareket etme nedenlerinden vazgeçip [...] sahanın ve ona tekabül eden karşılaşmaların davetlerinin akışına bırakırlar kendilerini" (Debord, 1956)

Eğlenceli ve saygısız bir biçim altında, sürüklenme kapitalist modernliğin en kutsal ilkelerinden, işlevselciliğin tunç yasaların-

dan, *Zweckrationalität*'ın her yerde hazır ve nazır kurallarından kopar. Böylesi bir kopuş eyleminin sihirli erdemleri sayesinde, Özgürlüğün krallığında, tek pusulanın tesadüf olduğu büyülü bir gezintiye çıkabilir.

Bazı yönleriyle sürüklenme 19. yüzyılın aylaklığının [*flânerie*] mirasçısı sayılabilir, çünkü Walter Benjamin'in *Pasajlar Kitabı*'nda söylediği gibi: "*Flâncur*'ün işsiz güçsüzlüğü işbölümüne karşı bir tepkidir" (1989). Bununla birlikte, *flâneur*'ün aksine "sürüklenen kişi" meta fetişizminin, tüketim zorunluluğunun tutsağı değildir –küçük bir dükkânda ilginç bir keşif yaptığı veya bir tavernaya girdiği olsa da. Camekânların ve tezgâhların parlaklığıyla büyülenmez, bakışını *başka yere* yönlendirir.

Hedefsiz ve nedensiz, *Zweck*'sız ve *rationalität*'sız: İşte iki kelimeyle, bizlere bir anda özgürlük duygusunu geri vermek gibi gizemli bir yeteneğe sahip olan sürüklenmenin derin anlamı. Bu özgürlük deneyimi bir çeşit sarhoşluk, bir coşkunluk, gerçek bir "hidayet hâli" yaratıyor. Gerçekliğin –ve de kendi gerçekliğimizin– gizli bir yüzünü açığa çıkartıyor. Sokaklar, nesneler, yoldan geçenler, *akla yatkınlığın* ağırlığından kurtularak, başka bir ışık altında garip, tedirgin edici, kimi zaman komik bir görünüm kazanıyorlar. İçimizde kaygı, ama aynı zamanda sevinç de uyandırıyorlar.

"Geleceğin, günümüz toplumunun tutumunun ve dekorunun geriye döndürülemez değişimini hızlandıracağını" düşünmek için çok neden olduğunu yazıyordu Guy Debord, "bir gün, sürüklenmek için şehirler inşa edilecek" diyordu. Geleceğin dünyasının bir faaliyeti olarak sürüklenme aynı zamanda eski, hatta arkaik bir gelenek tarafından, ilkel denilen toplumları karakterize eden karşılıksız faaliyetlerin geleneği tarafından da taşınmıyor mu?

Gerçeküstücü yaklaşım hedeflerinin yüceliği ve gözüpekliğiyle eşsizdir: kültürün gölge oyununu uzun vakittir besleyen şu sabit karşıtlıkları aşmaktır amacı: madde ve ruh, dışsallık ve içsellik, akılcılık ve akıldışılık, uyanıklık ve rüya, geçmiş ve gelecek, kutsal ve dünyevi, sanat ve doğa. Gerçeküstücülük için sözkonusu olan, zayıf bir "sentez" değil, Hegelci diyalektikte *Aufhebung** olarak anılan o muhteşem işlemdir: zıtların muhafazası/yadsınışı ve bunların bir üst düzeye doğru aşılması.

Breton'un *Gerçeküstücülüğün İkinci Manifestosu*'ndan son dönem yazılarına kadar sürekli ifade ettiği gibi, Hegelci-Marksist diyalektik gerçeküstücülüğün felsefesinin kalbinde yatmaktadır. 1952'deki *Mülakatlar*'ında bile bu konuda hiçbir şüphe bırakmayacak şekilde şöyle der: Hegel'in yöntemi "tüm diğerlerinin eksikliğini ortaya koymuştur. Hegelci diyalektiğin işlemediği yerde, benim için düşünce yoktur, hakikat umudu yoktur" (Breton 1969, s.125).

Gerçeküstücülüğün Felsefesi çalışmasında Ferdinand Alquié, Hegel'in tarihselci rasyonalizmiyle gerçeküstücüleri esinleyen yüksek ahlaki gereklilik arasındaki çelişkinin üzerinde durmakta haksız değil. Fakat daha on dokuzuncu yüzyılda sol Hegelciler tarafından, *Ruhun Fenomenolojisi*'nin yazarında *sistem* ile *yöntem* arasında yapılan ayrımı göz önünde bulundurmuyor. Alquié'nin Hegel'i ve Marx'ı tasfiye edip yerlerine Descartes'ı ve Kant'ı koyma, aşkınlık ve metafizikle diyalektiği ikame etme girişimi ancak esas olanı ıskalaması sonucunu doğurabilirdi. Alquie'nin kendisi de "Breton'un Marx'ın analizlerinin Hegelci yapısının altını çizmeye ve Marx'ı Hegel'le aydınlatmaya ve değerlendirmeye yöneldiğini" üzülerek kabul eder. *Gerçeküstücülüğün Manifestosu*'nun yazarının "her zaman aşkınlığı ve metafiziği mahkûm ettiğini" de kabul eder. Ancak, Breton'un "formüllerinin görünür muhtevasını", metinlerin "ruhunun" hayli tesadüfî bir yorumu adına hesaba katmadığını ileri sürer (Alquié 1977, s.145).

Bu kitapta bir araya getirilen denemeler, konuları "tarihsel" de olsa, güncel de, gerçeküstücülüğün fikirlerinin, değerlerinin, mitlerinin ve hayallerinin güncelliğini gösterme niyetini taşımaktadır. Bu denemeleri baştan sona kat eden kızıl ve kara iplik, her daim yakıcı olan devrim meselesidir. 1727'den beri astronomlar için, devrim [*révolution*] bir cismin kendi ekseni etrafında dönmesidir. Gerçeküstücülük açısından *devrim* bunun tam aksini ifade eder: Batı medeniyetinin kendi etrafındaki monoton dönüşünü durdurmak, bu ekseni sonsuza dek kırmak ve bir başka hareketin, bir tutkulu çekim medeniyetinin serbest ve uyumlu hareketinin imkânını yaratmaktır. Devrimci ütopya bu hareketin müzikal enerjisidir (*Surr* 1996).

Bu metinlerin çoğu Prag'da, Madrid'de, Stockholm'de çıkan gerçeküstücü dergilerde yayımlandı. Doğrudan gerçeküstücülüğe dâhil olmayan –fakat yıkıcı güçlerinin bir kısmını ondan almaktan da geri kalmayan (Walter Benjamin, Guy Debord gibi)– kişiler hakkındaki denemelerin burada yer alması, gerçeküstücülük ile çağdaş düşüncenin başka eleştirel ifadeleri arasında kurulabilecek "seçmeci yakınlık" ilişkilerine işaret etmeyi hedefliyor. Son iki bölüm gerçeküstücülüğün 1969 sonrasında, yani hareketin kimi yöneticileri tarafından (Jean Schuster, José Pierre, Gerard Legrand...vs.) dağıtılma girişiminin ardından devam edişini ele alıyor. Paris'te bu maceranın sürdürülmesi için çaba gösteren başlıca kişi, 1996'ta hayatını yitiren şair ve deneme yazarı Vincent Bounoure'dur; bununla birlikte, onun mecburen akıntıya karşı konumlanan inatçılığı Paris'in yanı sıra Avrupa'da ve tüm dünyada yankı buldu. Örneğin, bugün, 2000 yılında Paris'te, Chicago'da, Stockholm'de, Madrid'de, Sao Paulo'da ve Leeds'de kolektif bir gerçeküstücü faaliyet bulabiliriz.

Bu derlemede yayımlanan denemelerin çoğu gerçeküstücülüğün siyasi felsefesini ve marksizmle ilişkisini ele alıyor. Breton tarafından *İkinci Manifesto*'da açıkça ifade edilen, gerçeküstücülerin tarihsel maddeciliğe bağlanışı, hareketin tarihini, özellikle de siyasal konumlanışını derinden etkilemiştir. Bu güzergâhın temel uğraklarını biliriz: 1927'de Fransız Komünist Partisi'ne giriş; 1935'te kültürün savunusu kongresinde Stalinci komünizmden kopuş; Breton'un 1938'te Meksika'da Troçki'yi ziyareti ve FIARI'nin (Bağımsız Devrimci Sanat için Uluslararası Federasyon*) kuruluşu; Fourier'nin ve ütopistlerin savaş-sonrasında yeniden keşfi; 1949-1953 yıllarında anarşistlerle yakınlaşma teşebbüsü; nihayet, Cezayir'de boyun eğmeme hakkı için 121'ler Manifestosu ve Mayıs 68 olaylarına aktif katılım. Tüm bu yıllar boyunca gerçeküstücü topluluk "batı dünyası" –yani emperyalist güçler– ile sözde "sosyalist cephe" –yani stalinist totalitarizm– arasında bir tercih yapmayı inatla reddetti. "Angaje" entelektüellerin çoğu için bunu söylemek mümkün değildir.

Bunca Marksist düşünür –bu kitapta tartışılan Pierre Naville, José Carlos Mariategui, Walter Benjamin, Guy Debord– gerçe-

küstücülüğün büyüsüne kapıldıysa, onun devrimci romantizmin 20. yüzyıldaki en yüksek ifadesini temsil ettiğini anladıkları içindir. "Devrimci romantizm"derken, Rousseau ve Fourier'den gerçeküstücülere ve durumculara uzanan kapitalizm öncesi geçmişin kimi değerlerinden ilham alan fakat her şeyden önce yeni bir devrimci ütopyayı arzulayan, modern kapitalist medeniyete karşı geniş bir kültürel tepki akımından söz ediyorum. Breton tarafından açıkça sahip çıkılan romantizm ve gerçeküstücülük arasındaki derin bağ, yeni mit gibi temaların yanı sıra hareketin hayallerinde, isyanlarında ve ütopyalarında da görülür. Gerçeküstücülüğün, genç Friedrich Schlegel ve Novalis'le, Victor Hugo ve Petrus Borel'le*, Mathew Lewis ve Charles Maturin'le, William Blake* ve Samuel Taylor Coleridge'le* paylaştığı şey, ***dünyayı yeniden büyülemeye*** dönük yoğun, kimi zaman umutsuz girişimdir. Ama elbette burada dünyayı yeniden büyüleyecek olan, birçok romantikte olduğu gibi din değil, şiirdir. Bu girişim, gerçeküstücüler için toplumun devrimci dönüşümü mücadelesinden ayrılamaz (Löwy ve Sayre, 1992).

Pierre Naville, bu bağlamda, hem gerçeküstücülüğün, hem de birkaç yıl sonra –"troçkist"– sol komünist muhalefetin* kurucularından biri olma özelliğine sahiptir. Gerçeküstücü harekette yer alışı görece kısa olduysa da, Breton ve dostlarının marksizme ve siyasal angajmana yönelişinde yabana atılamayacak bir rol oynamıştır. Pierre Naville kadar Walter Benjamin için de gerçeküstücülük ve komünizm arasındaki en derin yakınlık noktası ***devrimci kötümserlik***ti.

Bu kötümserlik elbette ki, olabileceklerin en kötüsünü boyun eğerek kabullenmek değildir: "Tarihin doğal seyrine" güvenilmediği, herhangi bir galibiyet güvencesi olmaksızın akıntıya karşı yüzmeye hazırlanıldığı anlamına gelir. Devrimciyi harekete geçiren, hızlı ve kesin bir zafere dönük teleolojik inanç değil, canla başla ve sarsılmaz bir iradeyle mevcut düzenle mücadele edilmeksizin insan adına layık biçimde yaşanamayacağına dair derin bir kanıdır.

Surréalisme dergisinde 1977 yılında yayımlanan bir denemesinde Vincent Bounoure, isyanın veya devrimci eylemin doğ-

ruluğunun, bunların başarıya ulaşmalarına bağlı olmadığı fikri üzerinde duruyordu. Bir kavgaya meşruiyetini sağlayan zaferse, o halde "Babeuf'ün yanıldığı, Ravachol'ün yanıldığı, Deleschuze'ün yanıldığı, Troçki'nin yanıldığı, Guevara'nın yanıldığı" sonucunu çıkarmak gerektiğini yazıyordu (Bounoure 1999, s.226).

Benzer fikirleri Daniel Bensaïd'in *Le Pari Mélancolique* [*Melankolik Bahis*] kitabında buluruz: Devrimci siyasal angajman herhangi bir ilerlemeci "bilimsel kesinliğe" değil, geleceğe dönük üzerine düşünülüp taşınılmış bir bahse dayanır. Peki bu bahis neden melankolik? Daniel Bensaïd'in argümanı çarpıcı bir parlaklık taşır: Devrimciler –Blanqui, Benjamin, Troçki veya Guevara– keskin bir tehlike bilincine, felaketin geri dönüşü duygusuna sahiptir. Melankolik devrimcinin, zorunlu bir ilerlemeye, güvence altına alınmış bir geleceğe dair felç edici inançtan daha fazla yabancı olduğu bir şey yoktur. Kötümser olmakla birlikte, mağlubiyet karşısında boyun eğmeyi, teslim olmayı reddetmekten de geri kalmaz. Onun ütopyası muhtemel felakete direniş ilkesininkidir (Bensaïd 1997).

Eğer Marksizm gerçeküstücülüğün siyasal güzergâhının belirleyici bir boyutuysa –özellikle de hareketin ilk yirmi yılı boyunca–, ona damgasını vuran yegâne düşünce akımı olmaktan uzaktır. Hareketin kökenlerinden itibaren, liberter[1] bir duyarlılık gerçeküstücülerin siyasal düşüncesini kat eder. Elinizdeki kitapta yer alan çalışmalardan birinde göstermeye çalıştığım gibi bu Breton için aşikârdır, fakat diğerlerinin önemli bir kısmı için de geçerlidir.

Benjamin Peret, bütün eserleri bu çifte ışıkla, kızıl ve karayla parlayanlardan biri. Péret, tüm gerçeküstücüler arasında Marksist devrimci saflarda ve işçi hareketi bünyesinde siyasal eyleme en angaje olandır; öncelikle Komünist Parti'de, daha sonra (30'lu yıllarda) troçkist olarak, savaş sonrasında da bağımsız devrimci

1- M. Löwy bir diğer çalışmasında "liberter" kavramını şöyle açıklar: "bu kelime, devrimci sosyalizmin, anarşizmi, anarko-sendikalizmi ve başka anti-otoriter sosyalist eğilimleri (ve de kimi heterodoks marksistleri) içeren bir akımına gönderme yapar.", M. Löwy, *Franz Kafka, rêveur insoumis*, Stock, Paris, 2004, s.12 (ç.n.). Türkçesi : *Franz Kafka, Boyun Eğmeyen Hayalperest*, çev. Işık Ergüden ,Versus, İstanbul, 2008.

Marksist olarak. İç savaş sırasında İspanya'da geçirdiği dönemde faşizme karşı Buonaventura Durutti* tarafından yönetilen liberter bölükte mücadele etmeyi tercih etmesi bir tesadüf değildir.

Bu aynı zamanda siyaset veya tarih yazılarında da görülür. İlginç bir örnek, Brezilya'nın kuzey-doğusundaki bir kaçak zenci köle topluluğu olan Palmares üzerine 1955-1956 yılında kaleme aldığı muhteşem denemedir. Palmares, tüm 17. yüzyıl boyunca boyun eğmeyi reddeden bu küçük topluluğa son vermek isteyen Hollanda ve Portekiz seferlerine karşı direnmiştir. "Palmares Zenci Cumhuriyeti"[2] ancak 1695'te, son savunucularının ve son şefi Zumbi'nin ölümüyle mağlup olacaktır (Péret 1999).

Péret'nin bu olay hakkındaki değerlendirmesi, hiç şüphesiz Marksisttir fakat onun Marksizmi denemesine çarpıcı bir bakış ve özgünlük veren liberter bir hassasiyetle farklılık kazanır. Metnin giriş kısmı daha baştan rengini belli eder: *Özgürlük arzusu* insan duygularının en vazgeçilmezidir çünkü bu, ruhun ve kalbin oksijenidir; o olmadan sararıp solarlar. İnsan tarihinin esas olarak ezilenlerin kendi kurtuluşları için verdiği mücadele olduğunu yazarken Péret "klasik" Marksist tezi –sömürülenlerin sömürenlere karşı mücadelesi olarak sınıf mücadelesi tezini–, liberter bir bakışla yeniden yorumlar. Burada bütün bir *özgürlük antropolojisinin* ana hatları çizilmiştir.

Bu kaçak köle topluluğunun analizindeki "anarşik", anti-otoriter boyutları ön plana çıkarmasını sağlayan da bu liberter perspektiftir: Palmares *quilombo*'sunun –kaçak köle cemaatlerinin Brezilya'daki adı– ilk dönemine damgasını vuranın, "zorunluluk yokluğu" ve "total özgürlüğün" yanı sıra bir ortak tehlike karşısında bulunma bilincinin esinlediği bir "kardeşlik cömertliği" olduğunu vurgular. Kaçak köleler, "her türlü otorite yokluğu" ve temel bir dayanışma ile tanımlanan bir doğal hâlde yaşıyorlardı. Palmares Komününün varoluş biçimi, kaynakların eşit dağılımının, malların en azından bir kısmının ortak mülkiyetinin daha ileri bir toplumsal farklılaşmaya yönlendirmediği oranda "düzenli bir otoriteyi içeren her tür yönetim biçimiyle uyum-

2- Orijinal metinde yer alan "nègre" kelimesinin tam karşılığı olduğundan burada özellikle "zenci" sözcüğü kullanılmıştır (ç.n.).

suzluk halindeydi". Saint Simon'un –daha sonra Marx tarafından da kullanılan– eski bir ütopik formülünden esinlenerek, Péret Palmares'in iç düzeninin insanların idaresinden ziyade şeylerin idaresine dayandığını ifade eder.

Péret'nin eseri, tıpkı Breton'unki gibi –ve hareketin birçok başka üyesinin çalışmalarının yanı sıra ortak açıklamalar ve bildiriler de– gerçeküstücülüğün yalnızca kendisinin bildiği bir simyasal işlemle, bizzat siyasal alanda isyanla devrimi, komünizm ile özgürlüğü, ütopya ile diyalektiği, hayal ile eylemi aynı alaşım içinde bileştirmeyi başardığını gösterir. Onun sayesinde, Blanqui ve Baudelaire, Marx ve Rimbaud, Fourier ve Hegel, Flora Tristan ve William Blake, Lev Troçki ve Sigmund Freud, Buonaventura Durutti ve Portekizli Rahibe hep birlikte aynı seyahate çıkmış durumdalar; ve bu henüz yeni başlayan bir seyahat. Uzun ve zorlu, fakat gerçeküstücülüğün önemli bir yardımda bulunabileceği bir seyahat: tıpkı bir usturlap gibi, seyyahların yıldızların arasında kendilerine bir yol bulabilmelerini sağlıyor.

Hamiş: İmgenin sihirli ve yıkıcı gücü, erotizmin ihlalci kuvveti, aynanın içinden geçen gölgelerin gizemi ve esrarı, gerçeküstücülüğün sanat üzerine düşüncesinin başlıca temalarıdır. Fransa'dan, Çek ve Slovak cumhuriyetlerinden, İspanya'dan, İngiltere'den, Brezilya'dan ve ABD'den gerçeküstücü arkadaşlarımın bazıları, bu sayfaların dünyevi işrakına[3] bazı plastik eserleriyle katkıda bulunmayı kabul ettiler.

3- Rasyonel olmayan, daha çok dinî-mistik bir aydınlanmayı, bir içedoğuşu ifade eden *illumination* kavramının Türkçesi için tasavvufta aynı anlamı taşıyan "işrak"ı kullandık. İlerleyen sayfalarda sıkça karşımıza çıkacak olan ve "dünyevi işrak" şeklinde tercüme ettiğimiz *illumination profane* kavramı ise bu işrakın dindışı, dünyevi unsurlarla (örneğin şiir veya aşk gibi) gerçekleşmesine işaret eder (ç.n.).

Sabah Yıldızı

Romantizmden Gerçeküstücülüğe Yeni Mit

Dünyayı yeniden büyülemeye dair romantik stratejiler arasında mite başvurunun özel bir yeri vardır. Çeşitli geleneklerin sihirli kavşağında, mit, tükenmez bir semboller ve alegoriler, fanteziler ve iblisler, tanrılar ve yılanlar haznesi sunar. Bu tehlikeli defineden beslenmenin çeşitli biçimleri vardır: eski mitlere şiirsel veya edebi atıflarda bulunmak, mitolojiyi "bilimsel" açıdan incelemek, ve yeni bir mit yaratmaya girişmek. Bu üç durumda da, mitin dinî özünden bir şeyler yitirmesi, onu, dünyayı yeniden büyülemenin dünyevi bir aracı, ya da daha doğrusu kutsal olana kavuşmanın dinî olmayan bir yolu haline getirir.

Mitlerin Alman faşizmi tarafından tehlikeli bir biçimde yolundan saptırılması, ulusal ve ırksal simgelere dönüştürülerek manipüle edilmesi, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından mitolojinin gözden düşmesine büyük oranda katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, Ernst Bloch* gibi kimi antifaşist Alman entelektüelleri, miti –"geleceğin ütopik ışığıyla" aydınlatıldığı taktirde– Nazilerin kirli ellerinden kurtarmanın mümkünâtına inanıyorlardı (Frank, 1982).

Önceleri, ilk romantizm döneminde, bu ütopik ışık varlığını yoğun biçimde hissettiriyordu; on dokuzuncu yüzyılın şafağında Friedrich Schlegel tarafından yaratılan "yeni mit"i, içinden aydınlatan gizli bir lamba gibiydi. Karşılaştırıldığında, bu yüce

kaynak ile Üçüncü Reich'ın peydahladığı o karanlık mitolojik taklitler arasındaki karşıtlık göz çarpar.

*Frühromantik** için yeni mit "milli-germanik" değil *insani-evrensel*dir. Alman romantizminin muhtemelen en hayalci/sezgisel[4] görüşler barındıran, "kuramsal" olarak tabir edilen metinlerinden biri olan *Mitoloji üzerine Söylev*'inde (1800) Friedrich Schlegel yalnızca Avrupa geleneklerinden değil, "Doğu'nun hazineleri"nden de beslenen sınırsız bir mitsel-şairane [*mythopoetique*] kainatın hayalini kurar. Ve de özellikle, eskisinin soluk bir taklidi olmayan ve bizzat doğası gereği, yahut daha doğru bir ifadeyle, tinsel dokusu itibariyle ondan kökten biçimde farklılaşan yeni bir mitolojinin hayalini kuruyordu: eski mitoloji, duyusal dünyadaki en yakın ve en canlı olana dolaysız biçimde bağlanırken, yenisi, tam tersine, "tinin en mahrem derinliklerinden" (*tiefsten Tiefe des Geistes*) yola çıkarak oluşturulmalıydı. Bu iç kaynağın bir ürünü olan yeni mitoloji, dolayısıyla, tinden yola çıkarak bizzat tinin kendisi tarafından yaratılacaktı; kendisi de "hiçbir şeyden" yaratılan (*aus Nichts entstanden*) idealist felsefeyle arasındaki seçmeci yakınlık da bundan ileri gelir (Schlegel bu konuda özellikle Fichte'ye atıfta bulunuyordu). Derinliklerden gelen bu mitsel-şairane içsellik, akıl yürüten aklın dayattığı sınırları kabul edemez: o, "bilincin bir türlü kavrayamadıklarının", "hayalgücünün o güzel dağınıklığının", "insan doğasının ilksel kaosunun" krallığıdır. Fakat bu dış dünyayı görmezden geldiği anlamına gelmez: yeni mit aynı zamanda "hayalgücü ve aşkın dönüştürdüğü, insanı çevreleyen doğanın hiyeroglifsi ifadesi"dir (Schlegel, 1984). Schlegel'in bu satırlarda, Freud'ün bir yüzyıl sonra bilinçdışı kategorisiyle kavramaya çalışacağı alana sezgisel biçimde işaret ettiği izleniminden sıyrılmak zordur.

Ve kimi zaman psikanalizi, kimi zaman gerçeküstücülüğü önceliyor gibi görünen bu şaşırtıcı ve parlak sezgiler içeren metnin sonuç kısmında, Schlegel bakışını geleceğe yöneltir: bir gün, insanlar tanrısal güçlerini (*divinatorischen Kraft*) yeniden keşfede-

4- Orijinal metinde kullanılan "visionnaire" kelimesi hem hayalci ve çılgınca düşüncelere, hem de doğru sezgileri nedeniyle ileride benimsenecek fikirlere işaret eder –ç.n.

cek ve "hâlâ gelmesi beklenen" altın çağı tanıyacaklardır: "İşte mitolojiden anladığım budur". Altın çağı geçmişe değil de geleceğe yerleştirerek, Schlegel miti ütopik bir enerjiye dönüştürür ve mitsel-şaireliğe sihirli bir güç yükler (Schlegel, 1984).

Yüz elli yıl sonra, mağaranın karanlık köşelerini aydınlatmak üzere, gerçeküstücüler yeniden bu köze üfleyeceklerdir. Breton ve dostları için, mit değerli bir ateş kristalidir: onu faşist mitomanlara[5] terk etmeyi reddederler. 1942'de, savaşın en korkunç günlerinde, Breton bu alandaki bir karşı saldırının gerekliliğine her zamankinden çok inanmaktadır: "bugün dünyayı sarsan bu çatışma karşısında, en zor zihinler, Odin'in ve diğerlerininkinin karşısına çıkarılabilecek bir mitin yaşamsal gerekliliğini kabullendiler" (Breton, 1965).[6]

Breton, ilk kez olarak, 1937 tarihli "Gerçeküstücülüğün sınırsız hudutları" metninde, gerçeküstücülüğün "çağımızın kolektif mitinin tasarlanması" görevini önüne koyması gerektiğini ileri sürer. Bu mitin, hem yıkıcı, hem erotik rolü, 18. yüzyılın sonunda, Fransız İhtilali'nden kısa zaman önce "kara" romantizmin oynadığı rolün benzeri olmalıydı (Breton, 1973).

Bunun yanı sıra gerçeküstücüler açısından mitin önemi, rasyonel-olmayan üzerindeki dinî etkiye, (ezoterik geleneklerle birlikte) dünyevi bir alternatif oluşturmasından kaynaklanır. Breton'un, *Çılgın Aşk* kitabının, dostu Armand Hoog'a gönderdiği nüshasındaki imzalı sözleri –ki bunları kışkırtıcı ve putkırıcı bir imge olarak okumak gerekir– de bu çerçevede yorumlamalı: "Kiliseleri, hem de en güzel olanlarından başlayarak yıkmalı, taş üzerinde taş kalmayana dek. Ve işte o zaman, yaşasın yeni mit!" (Beaujour)

Gerçeküstücülüğün Üçüncü bir Manifestosunun Olması ve ya Olmaması Hakkında Önbilgiler'de Breton şu soruyu (kendisine de) sorar: "Bizler için arzu edilir olan toplumla ilişkili bir miti ne ölçüde se-

---

5- *Mythomane* : yalan söyleme hastalığına kapılmış kişi –ç.n.

6- Breton, mite yönelik ilgisini paylaşan "zor zihinler" içinde Bataille, Caillois, Duthuit, Mason, Mabille, Leonora Carrington, Max Ernst, Etiemble, Peret, Calas, Seligmann, Henein'i sayar (*Prolegomene a un troisième manifeste du surrealisme ou non*, 1942)

çebilir yahut benimseyebilir ve de dayatabiliriz?" (Breton 1994)[7]. Bu sözler, kendisi için mitle ütopyanın ayrılmaz olduğunu gösterir: bu ikisi özdeş değilse de, her iki alan, arzunun birinden diğerine geçişini sağlayan bir bitişik kap sistemiyle birbirine bağlıdır.

Gerçeküstücüler kolektif bir mit "dayatmayı" başaramadılarsa da, romantik yöntemi izleyerek, yani "tinin en mahrem derinliklerinden" beslenerek yahut, Breton'un sözleriyle "insan varlığının, reel dünya çerçevesinde kendini gösteremeyen ve tezcanlılığı içerisinde sembollerin ve mitlerin sonsuz isteklerine yanıt vermekten başka çıkar yolu olmayan en derin duygularına" başvurarak bunu yaratabildiler. "Genel bir sembolikle donatılmış evrensel bir mitoloji" (Schelling*) oluşturamadılarsa da, gerçeküstücüler, modern kültürün kapalı gökyüzünün içinden alev alev yanan bir kuyruklu yıldız misali geçen yeni bir mit –kelimenin simyasal anlamıyla- icat ettiler.

Peki nedir bu mit? Bu soruya cevap verebilmek için Breton'un en "mitolojik" eseri *Arcane 17*'ye bakmak gerekir. Şair bu metinde, Isis ve Osiris mitlerinden, Melusine mitinden, Kadın tarafından sağlanan Dünyevi Selamet mitinden, *Arcane 17* astrolojik mitinden, Özgürlük Meleği Satan'ın mitinden ve de özellikle –Breton'un "beni kendine bağlamaya devam eden en güçlü mitlerden" dediği– "tüm iktidarı eline alan aşk"ın mitinden, "bünyesinde dünyanın tüm yenilenme gücünü barındıran" çılgın aşk mitinden söz eder. Kitabın sonucunda –ki gerçeküstücülüğün en parıltılı kitaplarından biridir– tüm bu mitsel simalar, birer ateş nehri gibi, hepsini içinde tutacak bir imgeye doğru akarlar, o imge ki Breton'un gözünde "romantik düşüncenin en üstün ifadesi" ve "bizlere bıraktığı en canlı sembol"dür: bu "melek Lusifer'in alnından düşmüş" büyük sabahın yıldızıdır. Bu yıldız, boyun eğmeyişin en yüksek alegorik imgesini temsil eder: bizlere "bizzat isyanın, yalnızca isyanın ışık yaratabildiğini" öğretir. "Ve bu ışık ancak üç yoldan tanınabilir: şiir, özgürlük ve aşk ile" (Breton. 1944, 1965).

7- Breton, özellikle "naif" denilen ressamlarda mitsel bir boyut seziyor gibi: "Genel anlamı, bir çok yönüyle bizler için karanlık kalan modern mitolojide, eczacı Csontvary, gümrük görevlisi Rousseau ile postacı Cheval arasında oturur, "profesyonellerden" oldukça uzaklarda" (Breton 1965, s.238).

O halde, isyanı, şiiri, özgürlüğü ve aşkı (modern biçimleri altında) kapsayan, (aralarındaki seçmeci yakınlıklar sayesinde) onları bir araya getiren, (herhangi bir hiyerarşi kurmadan) bunları birleştiren bu yeni mit nedir? Bu, "tanrısal gücüyle", "hâlâ gelmesi beklenen altın çağa" yönelmiş ütopik bakışıyla ancak gerçeküstücülüğün kendisi olabilir. Şiirsel bir mit olarak gerçeküstücülük, yüz elli yıl önce *Frühromantik*'in ilan ettiği programın varisidir. Bununla birlikte şöyle bir özelliği vardır ki, hiçbir zaman tamamlanmamış ve her daim yeni mitolojik imgelerin ve simgelerin yaratımına açık, hareket halinde bir mittir. Her şeyden önce tinin bir faaliyeti olan gerçeküstücülük, kendini "son mit", yeniden keşfedilecek bir Kutsal Kâse veya şeyleşmiş bir "gerçeküstülük" olarak donduramaz: daimi tamamlanmayışı onun ölümsüzlük iksiridir.

Yale öğrencileri karşısında 1942'de yaptığı konuşmada, Breton gerçeküstücülüğün hedeflerinden biri olarak "mitsel hayata yapılacak ve ilk başta büyük kapsamlı bir temizlik şeklini alacak olan müdahalenin pratik düzeyde hazırlanışını" gösterir (Breton 1942). Bu görev, bizim çağımızda da, yakıcı güncelliğini korumaktadır. Esasında, 20. yüzyılın sonunda yalnızca ahırlara değil fakat tüm odalara ve salonlara yerleşmiş olan mitolojik vebayı temizleyebilmek için tüm bir nehrin akışını değiştirmek gerekir.

Dinî ve milliyetçi karanlıkçılık mitleri, bataklıklarda sonsuza dek boğulduğu düşünülen bu kurbağa kafalı putlar (kurbağalara duyduğumuz tüm saygıyla birlikte), bilinçlere yeniden yerleşmek ve ruhları dogmaların aşırı ısıtılmış sıvı kurşununda boğmak üzere çamurlu derinliklerinden çıkıyor.

Fakat bu putların ardında, bambaşka bir ihtişama sahip, yüzyılımızın her yerde hazır ve nazır bulunan, kadiri mutlak, koca göbekli Büyük Miti dikiliyor: Tüm tanrıları yutan Tanrı, tüm fetişlere hâkim Fetiş, istediği tüm kurbanları elde eden efendi Moloch*, önüne çıkan her şeyi ezen at arabası Juggernauth*, kâh ruhun tüm ürünlerini yutan bir çekirge bulutu şeklinde, kâh her yere işleyen ve zamanın havasını solunmaz yapan, görünmez ve leş bir koku biçiminde beliren, hiçbir hasmı kalmamış Üstün Varlık: Mammon*.

Kökenlerinden bugüne, gerçeküstücülük hiçbir vakit sihirli bir direniş mekânı, şeffaf bir reddiye ışığı olmaktan, tüm bu vıcık vıcık mitolojik kulluk gösterilerinin ironik bir biçimde olumsuzlanışının ruhunu taşımaktan vazgeçmemiştir.

Sabahın Lusiferci yıldızı, aynı zamanda bunlardır da.

André Breton'un Liberter Marksizmi

Öngörülebileceği gibi Andre Breton'un doğumunun yüzüncü yılı, akademik, medyatik ve yarı resmi kutlamalara neden oldu.

Bununla birlikte ticari kutsal ruhun bu harekâtlarının değiştiremeyeceği bir şey varsa, o da Breton'un düzenin sınırları içine çekilemez olmayı sürdürmesidir. Çılgın aşkın, olağanüstünün şiirinin ve toplumsal devrimin simyasal bileşimini hedefleyen –mecburen tamamlanmamış– devasa tasarısı burjuva ve filisten[8] dünyasının içinde eritilemez. Kapitalizmin gırtlağına saplanmış, güzel bir kemik kadar –üzerinde çeşit çeşit yazıların ve resimlerin bulunduğu Salomon Adaları'ndaki yerlilerinkilere benzer bir kemik– rahatsız edici biçimde, Breton bu topluma, hâlâ alt edilemez bir karşıtlık içindedir.

Devrime duyulan özlem gerçeküstücülüğün bizzat kökeninde bulunur ve bu grubun ilk ortak metinlerinden birinin "İlk önce ve her zaman devrim" (1925) adını taşıması bir tesadüf değildir. Aynı yıl içinde, batılı burjuva uygarlığıyla bir kopuş yaratma arzusu, Lev Troçki'nin *Lenin* kitabı konusunda kaleme aldığı yazıdan da anlaşılabileceği gibi Breton'u Ekim Devrimi'nin fikirlerine yaklaşmaya iter. 1927'de Fransız Komünist Partisi'ne katılmışsa

8- Filisten [*philistin*] kavramı, özellikle romantikler tarafından, incelmemiş/kaba burjuva zevklerini ve yaşam biçimini ifade etmek için başvurulan bir terimdir –ç. n.

da, *Au grand jour* [*Büyük Günde/Aydınlıkta*] broşüründe açıkladığı gibi, "eleştiri hakkı"ndan vazgeçmemiştir.

Bu tutumun gerektirdiği sonuçlara *Gerçeküstücülüğün İkinci Manifestosu*'nda (1930) ulaşılarak "tümüyle, çekincesizce tarihsel maddecilik ilkesine" bağlandıkları açıklanır. Friedrich Engels'in savunduğu, "ilkel maddecilik" ile "modern maddecilik" arasındaki farklılığı, hatta karşıtlığı önemseycrek, Andre Breton "gerçeküstücülüğün kendini, daha önce belirttiğim yakınlıklardan dolayı Marksist düşüncenin yöntemine ve yalnızca bu yönteme koparılamaz şekilde bağlı gördüğü" konusunda ısrar eder.

Breton'un Marksizminin Kominterı'in resmi görüşüyle uyuşmadığı açıktır. Onu belki de bir "gotik marksizm" yani *olağanüstülüğe*, isyanın siyah an'ına, bir şimşek gibi devrimci eylemin gökyüzünü yırtan *işrak*'a duyarlı bir tarihsel maddecilik olarak tanımlamak mümkündür. Bir diğer ifadeyle: gerçeküstücülük Marksist teorinin, Rimbaud, Lautréamont ve İngiliz kara romanından (Lewis, Maturin)* esinlenen bir okumasıdır –fakat bir an olsun burjuva düzenine karşı savaşmanın kaçınılmaz gerekliliğini gözden kaçırmadan. *Kapital* ile *Otranto Şatosu*'nu, *Ailenin Kökeni*'yle *Cehennemde Bir Mevsim*'i, *Devlet ve İhtilal* ile *Melmoth*'u bitişik kaplar gibi birbirine bağlamak çelişkili görünebilir. Fakat, tedirgin edici özgünlüğüyle birlikte André Breton'un marksizminin oluşmasını sağlayan bu eşsiz yöntemdir.

Her halükarda Breton'un düşüncesi, José Carlos Mariategui, Walter Benjamin, Ernst Bloch ve Herbert Marcuse'ninki gibi ortodoksluğun inşa ettiği devasa barajların altından geçerek Yirminci Yüzyılı kat eden o yeraltı akımına, *romantik marksizm*'e aittir. Bununla kastettiğim, prekapitalist geçmişin kimi kültürel biçimlerine hayranlık duyan ve modern sınai uygarlığın soğuk ve soyut akılcılığını reddeden, fakat bu nostaljiyi, bugünün devrimci değişimi için verilen mücadelede bir güce dönüştüren bir düşünce biçimidir. Romantik Marksistler, kapitalizm tarafından dünyanın büyüsünün bozulmasına isyan ediyorlarsa –ki bu toplumsal ilişkilerin nicelleşmesinin, ticarileşmesinin ve şeyleşmesinin mantıksal ve zorunlu sonucudur–, hayalgücü aracılığıyla *dünyayı yeniden büyüleme*'ye dair romantik/devrim-

ci girişim en parlak ifadesini André Breton'da ve gerçeküstücülükte bulur.

Aynı zamanda, Breton'un düşüncesi, Marksizmin *Hegelci diyalektik* mirası konusundaki ısrarıyla On sekizinci Yüzyıl Fransız maddeciliğinin güçlü bir biçimde damgasını vurduğu –ve Fransız komünizminin resmi öğretisinde hâkim olan– rasyonalist/bilimci, kartezyen/pozitivist eğilimden de kendini ayırdeder. Prag'da "nesnenin gerçeküstücü durumu" konusunda verdiği konferansta (Mart 1935), bu Alman filozofun gerçeküstücülük açısından taşıdığı büyük anlam üzerinde duruyordu: "Hegel, *Estetik*'inde, bugün şiir ve sanat düzeyinde en zor sorunlar olarak değerlendirilebilecek tüm sorunlara saldırmış ve eşsiz parlaklıkla birçoğunu çözmüştür [...]. Bugün de, sanatlardaki gerçeküstücü etkinliğin doğruluğu veya yanlışlığı konusunda yine Hegel'e başvurmak gerektiğini söylüyorum." (Breton 1972, s.128-129)

Birkaç ay sonra, Kültürün Savunusu için Yazarlar Kongresi'ndeki ünlü konuşmasında (Haziran 1935) bu konuya yeniden döner ve o dönem varolan Alman-karşıtı şovenizm akıntısına karşı şu sözleri söylemekten çekinmez: "Buraları kırıp geçmeye devam eden pozitivist akılcılığa karşı tek etkili panzehiri her şeyden önce Alman dilinde yapılan felsefede bulduk. Bu panzehir, genel bir bilgi teorisi olarak diyalektik maddecilikten başka bir şey değildir." (Nadeau 1948, cilt 2, s.298)

Komünizme ve Marksizme bu bağlanma, André Breton'un düşüncesinin en derininde alt edilemez bir liberter duruşun bulunmasını engellemez. *Gerçeküstücülüğün Birinci Manifestosu*'ndaki (1924) açıklamayı hatırlatmak yeter: "yalnızca özgürlük kelimesi, beni hâlâ coşturan tek şeydir". Walter Benjamin, gerçeküstücülük üzerine 1929'da yazdığı makalede Breton ve arkadaşlarına devrimci eylemin "anarşist bileşeni" ile bunun "yöntemli ve disiplinli hazırlanışını" –yani komünizmi– eklemlemeye çağırır. (Benjamin 1970)

Hikâyenin devamı bilindiktir: giderek Troçki'nin ve Sol Muhalefet'in tutumlarına yaklaşan gerçeküstücülerin çoğu (Louis Aragon hariç!) 1935'te Stalinizmden tamamiyle kopacaklardır. Bu hiçbir şekilde, analizlerini esinlemeye devam eden Marksizmden

bir kopuş teşkil etmez; fakat "devrimci ruhun iki temel bileşenini yok etmeye yönelen" Stalin ve yamaklarının oportünizminden bir kopuştur. Bu bileşenler, insanlara sunulan yaşam koşullarının kendiliğinden reddi ile bunları değiştirmenin kaçınılmaz gerekliliğidir. (Nadeau 1948, cilt.2, s.309)

1938'de, Breton Meksika'ya, Troçki'yi ziyaret etmeye gider. Birlikte, devrimci kültürün Yirminci Yüzyıl'daki en önemli metinlerinden birini kaleme alacaklar: "Bağımsız Bir Devrimci Sanat İçin". Bu bildirinin şu pasajı ünlüdür: "entelektüel yaratıcılık için, devrim, hem de en başından itibaren, anarşist bir bireysel özgürlük rejimi düzenlemek ve temin etmek zorundadır. Hiçbir otorite, hiçbir baskı, en küçük bir komut izi bile olmamalıdır bunda! Bu zeminde Marksistler anarşistlerle elele yürüyebilir." Bilindiği gibi bu pasaj bizzat Troçki'nin kaleminden çıkmıştır, fakat bunun, Patzcuaro gölünün kenarında Breton'la yaptığı uzun sohbetlerin bir ürünü olduğunu da varsayabiliriz. (Schwartz 1977; Roche 1986)

Breton'un anarşizme yönelik sempatisi savaş sonrası dönemde daha açık biçimde ifade edilecektir. *Arcane 17*'de (1947), henüz çocukken, mezarlıkta üzerinde şu sözlerin yazılı olduğu bir kabir keşfettiğinde yaşadığı heyecanı anlatır: "Ne Tanrı ne Efendi". Bu konuda, daha genel bir düşüncesini de aktarır: "İstesek de istemesek de, sanatın, şiirin üzerinde de sırasıyla kızıl ve kara olan bir bayrak dalgalanıyor"– Breton'un ikisinden birini seçmeyi reddettiği iki renk.

1951 Ekiminden 1953 Ocağına, gerçeküstücüler, Fransız Anarşist Federasyonu'nun yayın organı *Le Libertaire*'e düzenli olarak makaleler ve mektuplar yazacaktırlar. O dönemde Federasyon'da esas olarak irtibatta bulundukları kişi, liberter komünist Georges Fontenis'tir. André Breton bu vesileyle, gerçeküstücülüğün liberter kökenlerini hatırlattığı parıltılı makalesi "La claire tour"'u [Aydınlık Kule] (1952) yazacaktır: "Kendine dair bir tanım yapmazdan çok daha önce, ve henüz kendi zamanının toplumsal ve ahlaki dayatmalarını kendiliğinden ve bütünüyle reddeden bireyler arası özgür bir birliktelik iken, gerçeküstücülüğün kendini ilk defa tanıdığı yer, anarşizmin kara aynasıdır." Otuz yılın ve birçok

hayal kırıklığının ardından yeniden anarşizm taraftarı olduğunu açıklar; ancak bu, bir karikatür haline çevrilmek istenen anarşizm değil, "yoldaşımız Fontenis'in 'tıpkı sosyalizmin benzeri olarak gördüğü, yani insanın onuruna –özgürlüğü kadar huzuruna da– duyulan modern istek' şeklinde betimlediği" anarşizmdir. 1953'te meydana gelen kopuşa rağmen, Breton, liberterlerin kimi inisiyatiflerine katılmayı sürdürerek, onlarla bağlantısını kesmez. (Breton 1967, s.424; Atelier de création libertaire 1992, 1994)

Bununla birlikte, liberter sosyalizme duyulan ilgi ve aktif sempati, Breton'un Ekim Devrimi'ne ve Lev Troçki'nin fikirlerine olan bağlılığını inkâr etmesine yol açmaz. 19 Kasım 1957 tarihli bir konuşmasında bu konu üzerinde durur ve şöyle der: "Her şeye rağmen, Ekim Devrimi'nin anısında, beni gençken ona çeken ve kendini tümüyle vermeyi gerektiren o koşulsuz atılımdan hâlâ bir şeyler bulanlardanım." 1917'de çekilmiş eski bir fotoğrafta, Kızıl Ordu üniformasıyla görünen Troçki'nin bakışlarını selamlayarak, Breton şu sözleri söyler: "Nasıl ki Termidor Saint-Just'ün yüz hatlarını silikleştiremediyse, böylesi bir bakışı ve ondan yayılan ışığı söndürmeyi de hiçbir şey başaramayacaktır." Son olarak da 1962'de, vefat eden Natalia Sedova Troçki için yapılan bir anmada, "Troçki'nin hakkının tümüyle teslim edileceği ve bunun da ötesinde, uğruna hayatını feda ettiği fikirlerin güç ve yoğunluk kazanacağı" günün gelmesini diler. (Schwartz 1977, s.194, 200)

Bitirirken şunu söyleyebiliriz ki, André Breton'un düşüncesi ve gerçeküstücülüğü, belki de ideal bir kesişme noktası, liberterliğin yörüngesiyle devrimci marksizminkinin buluştuğu, tinin o yüce mekânıdır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, gerçeküstücülük, Ernst Bloch'un "ütopik fazla" dediği şeye, devrimci de olsa siyasal veya toplumsal hiçbir hareketin sınırlarının tutamadığı bir siyah ışık fazlasına da sahiptir. Bu ışık, gerçeküstücü ruhun kırılmaz gece çekirdeğinden, zamanın altınına yönelik inatçı aravışından, hayalin ve olağanüstülüğün derinliklerine yaptığı çılgın dalışlardan yayılır.

Walter Benjamin ve Gerçeküstücülük

Devrimci Bir Büyülenmenin Hikâyesi

Efsunlanma, Walter Benjamin'in 1926-27 yıllarında gerçeküstücülüğü keşfetmesi sırasında yaşadığı duyguların yoğunluğunu aktaran tek deyimdir. André Breton ve dostları tarafından kurulmuş olan hareketin büyüsünden sıyrılmak için gösterdiği çabalarda dahi açığa çıkan bir efsunlanma.

Bilindiği gibi *Paris Pasajları Kitabı*'nın projesi bu keşiften sonra doğmuştur. Adorno'ya* yazdığı 1935 tarihli bir mektubunda Benjamin yaşamının son on üç yılında kendisini meşgul edecek olan bu *Passagenwerk*'in doğuşunu şu sözcüklerle ifade eder: "Başlangıçta, Aragon, *Paris Köylüsü* vardı; okurken kalbim öylesine kuvvetle çarpardı ki kitabı bırakmak zorunda kalır, hiçbir zaman üç dört sayfadan fazlasını okuyamazdım." (Benjamin 1979, s. 163-164)[9].

Benjamin 1926 yazında ve Moskova'ya yolculuğundan sonra, yine 1927 yazı süresince Paris'te kalmıştı. Muhtemelen (1926'da yayımlanan) Aragon'un kitabını ve diğer gerçeküstücü yazıları bu esnada fark etmiştir. Bu apansız çekimin ve derinden altüst oluşun nedeni nedir? Kendisini 1927 yılında Paris'te ziyaret etmiş olan Gershom Scholem'in* basiretli tanıklığı, dostunun gerçeküstücüler için "yakıcı ilgi"sinin güdülenimlerini aydınlatıyor: Ben-

9- Benjamin 1929'da *Literarische Welt* dergisinde Aragon'un kitabının birkaç pasajını yayımlayacaktır.

jamin onlarda "geçmiş yıllarda kendi içinde uç vermiş olan kimi şeyleri" bulmuştur. Başka bir deyişle "O, Aragon ve Breton'un, bir anlamda kendisinin en derin iç deneyimleriyle buluşan fikirlerini haykırdıkları dergileri okumaktaydı." (Scholem 1981, s.157-158) Bu "fikirlerin" neler olduğunu ileriki sayfalarda göreceğiz.

Benjamin bu vesileyle Breton veya diğer gerçeküstücülerle karşılaştı mı bilmiyoruz: yazışmalarında bunu belirten hiçbir şey yok. Diğer yandan, Adorno ve Scholem'e göre (*Briefe*'ye önsözlerinde ifade ettikleri gibi) *Gerçeküstücülüğün Manifestosu*'nun yazarıyla Benjamin'in birbirlerine –bugün kaybolmuş ya da bulunamaz olan– mektuplar göndermiş olmaları mümkün. (Adorno ve Scholem 1981).

Bu keşfin izi, –belli bir noktaya kadar– o sırada Benjamin'in yayımladığı *Tek Yön* ([1928], 1978) kitabında ortaya çıkar, o denli ki Ernst Bloch bu eserden "gerçeküstücü düşüncenin" "tipik" bir örneği olarak bahsedebileceğini sanmıştır – oldukça abartılı ve hatta son tahlilde yanlış bir iddia (Bloch 1978, s.340; Izard 1990, s.3).

Aslında Benjamin kendisine tehlikeli görünen bir büyülenmeden kurtulmaya ve kendi tasarısının *differencia specifica*'sını [özgün farklılığını] ortaya koymaya çabalamaktadır. 1928 Kasımında Scholem'e bir mektubunda "bu çalışmayı, ne kadar anlaşılabilir ve ne denli haklı olursa olsun, gerçeküstücü hareketle benim için öldürücü olabilecek fazla aşikâr bir yakınlıktan koparıp alma" ihtiyacını duyduğunu açıklamaktadır – bu arada gerçeküstücülüğün *felsefi mirasını* derlemekten pek de vazgeçmeden.

Ne anlama geliyor bu "anlaşılabilir" ve hatta "haklı" "yakınlık"? Margaret Cohen'in bir eserinde, *Profane Illumination*'da (1993), Benjamin ve André Breton'un müşterek yöntemine, metafizik materyalist eğilimli ve ilerlemenin evrimci ideolojisiyle kirlenmiş olan hâkim Marksizm yorumundan farklı bir *gotik marksizm* yöntemi olarak gönderme yapan ilginç bir hipotez ortaya konmuştur. Yine de bence bu yazar, Benjamin'de ve gerçeküstücülerdeki ortak Marksizm anlayışını "toplumsal sürecin akıldışı görünümleriyle büyülenmiş bir Marksist soybilim, akıldışının varolan topluma nasıl nüfuz ettiğini incelemek isteyen

ve onu toplumsal değişimi gerçekleştirmek için kullanmayı hayal eden bir soybilim" (Cohen 1993) olarak tasvir ederek yanlış bir yol tutmaktadır.

"Akıldışı" kavramı Walter Benjamin'in yazılarında da, Breton'unkilerde de yoktur: bu kavram Aydınlanma felsefesinden miras kalmış, ve iki yazarımızın da özellikle *aşmak* (Hegelci *Aufhebung* anlamında) istedikleri, akılcı bir dünya görüşüne atıf yapar. Oysa ki *gotik* marksizm deyimi, bu sıfatın romantik anlamı içinde kavranması kaydıyla, aydınlatıcıdır: *büyülü* ve *olağanüstü* olana ve de modern-öncesi toplumların ve kültürlerin "sihirli" görünümlerine duyulan hayranlık. 18. yüzyıl İngiliz kara romanı ve 19. yüzyılın bazı Alman romantikleri Breton ve Benjamin'in eserinin özünde bulduğumuz "gotik" referanslardır.

Dolayısıyla ikisinde müşterek olan *gotik marksizm* geçmiş kültürlerin sihirli boyutuna duyarlı bir tarihsel materyalizmdir. "Gotik" sözcüğü –aynı zamanda– ortaçağa özgü dünyevi kültürün kimi anahtar anlarına pozitif gönderme anlamında da ele alınmalıdır: Benjamin'in olduğu kadar Breton'un da, ilkinin gözünde *işrakın* en saf dışavurumlarından biri olan, taşra ortaçağındaki nazik aşka hayran olmaları bir rastlantı değildir. Özellikle "dünyevi" diyorum çünkü gerçeküstücüler için genel olarak din ve özel olarak da papalığa bağlı ve Roma kaynaklı Katoliklik kadar iğrenç hiçbir şey yoktur; Benjamin, "Rimbaud, Lautréamont, Apollinaire'in gerçeküstücülüğü dünyaya getiren, Katolikliğe karşı o acı ve tutkulu isyanı" konusunda ısrar etmekte haksız değildir (Benjamin 1971, s. 299-301)[10].

Benjamin'in, Breton, Aragon ve dostlarının eseriyle derin yakınlığının ne içerdiğini gerçekten anlamak için yine de bizim Benjamin'in 1929 Şubatında *Literarische Welt* dergisinde yayımlayacağı "Gerçeküstücülük: Avrupalı Aydının Son Fotoğrafı" makalesini yakından incelememiz gerekiyor. 1928 yılı içinde kaleme alınmış olan bu zor, kimi kez haksız, sıklıkla bilmecemsi, her zaman esin dolu, garip imge ve cinaslarla işlenmiş makale ola-

10- "Gotik Marksizm"in tipik bir temsilcisi kuşkusuz, özellikle ilk kitaplarında (L'Esprit de l'Utopie – Ütopya Ruhu–, 1918-1923) ortaçağa özgü peri masallarına ve gotik katedrallere hayranlığını saklamayan, Ernst Bloch'tur.

ğanüstü bir zenginliktedir. Alışıldık anlamıyla bir "edebi eleştiri" makalesi değil, baş döndürücü sezgilerin ve şaşırtıcı "dünyevi işrakların" nüfuz ettiği fevkalade önemli bir şiirsel, felsefi ve politik deneme söz konusudur burada. Makalenin en temel uğraklarından bir kaçını, hiçbir mükemmellik iddiası taşımadan, yeniden kurmayı deneyelim.

Benjamin'in gözünde gerçeküstücülük bir edebi hizipten çok başka bir şeydir – bu, alaycı bir biçimde "dokuz kere bilge" olarak adlandırdığı dar kafalı "uzmanlara" atfettiği görüştür. Dolayısıyla söz konusu olan "sanatsal bir hareket" değil, *devrimi hedefleyen sihirli deneyler* (*Erfahrungen*) bütünü sayesinde "edebiyat alanını içeriden parçalama" çabasıdır. Daha doğru bir deyişle, aynı zamanda derinlemesine liberter olup komünizmle muhtemel bir yöndeşme arayışında olan, "*işrak yüklü*" bir harekettir.

Eğer bu yöntem kendi açısından (Scholem'in deyişiyle) bir "yakıcı ilgiye" neden oluyorsa bunun nedeni, son on yıl boyunca kendi izlediği yönteme tam anlamıyla tekabül etmesi değil midir? Sorel'e oldukça yakın bir şekilde (1921 tarihli "Şiddetin eleştirisi" makalesine bakılmalı), anarşist –ya da, kendisinin en benimsediği deyimlerden birini kullanmak gerekirse, "devrimci nihilist"– bir duyarlılıkla Benjamin komünizmi Asja Lacis'in güzel gözleri sayesinde –Capri, 1923– ve Marksist felsefeyi Lukacs'ın *Tarih ve Sınıf Bilinci* (1923) kitabını okuyarak keşfeder. Sayısız tereddütten sonra komünist harekete katılmamaya karar verdiyse de –1926-1927 *Moskova Günlüğü*'nün açıkça tanıklık ettiği gibi–, eleştirel bilinci ve mesafeliliğiyle alışıldık modelden ayrılan, nevi şahsına münhasır türde bir çeşit yakın sempatizan olarak kalır. Bu, eserinin özünde akmaya devam eden (kimi kez de yeraltından akan) serin liberter pınarla beslenen bir eleştiridir.

Gerçeküstücülükle bu içli dışlı kültürel-politik hısımlığa, Benjamin'in kendisini "anarşist başkaldırıyla devrimci disiplin arasında son derece nazik" bir konumdaki "Alman gözlemci" olarak betimlediği makalenin ilk paragraflarında da açık bir şekilde değinilmiştir. Hiçbir şey, bu iki uç arasındaki böylesine kuvvetle arzu edilen birleşmeyi, anarşist Sacco ve Vanzetti'yi savunmak için komünistler ve liberterler tarafından örgütlenen gösteri kadar

somut ve etkin biçimde açığa vuramaz. Gösteri gerçeküstücüler tarafından fark edilir ve Benjamin Paris'in Sacco ve Vanzetti imgesiyle tanımış olduğu "tutkulu isyan günlerini" konu alan *Nadja*'nın "muhteşem pasajından" (*ausgezeichnete Stelle*) söz etmeyi ihmal etmez: "Breton, o günlerde Bonne-Nouvelle bulvarının, adının kendisine hep vaat ettiği stratejik isyanı gerçekleşmiş gördüğünü söylüyor." (Benjamin 1971, s 297-298; 1977, s. 297-298)[11]

Benjamin'in fevkalade geniş bir anarşizm mefhumu olduğu doğrudur. Gerçeküstücülüğün uzak/yakın kökenlerini tasvir ederken, "1865 ve 1875 arasında, birkaç büyük anarşist birbiriyle herhangi bir iletişim kurmaksızın kendi cehennemi makineleri üzerinde çalıştılar. Şaşırtıcı olansa birbirlerinden bağımsız bir biçimde zamanlama mekanizmalarını tamı tamına aynı saate kurmuş olmalarıydı. Kıta Avrupa'sında Dostoyevski'nin, Rimbaud'nun ve Lautréamont'un yazılarının patlak vermesi de kırk yıl sonra aynı anda oldu" (Benjamin 1977, s. 103)[12] diye yazar. 1875'den kırk yıl sonraki tarih tabii ki ilk "*Manifesto*"nun 1924 yılında yayımlanmasıyla gerçeküstücülüğün doğuşuna gönderme yapmaktadır. Bu üç yazarı "büyük anarşistler" olarak göstermesi salt Lautréamont'un eserinin, bu "gerçek eratik blok"un[13], başkaldırı geleneğine ait olmasından ya da Rimbaud'nun komünü olmasından dolayı değildi. Bu, özellikle, onun yazılarının bir başka alanda Ravachol'un ya da Rus nihilistlerin dinamiti gibi burjuva ahlak düzenini, *Spiesser ve filistenlerin* "ahlak budalalığını" havaya uçurması nedeniyledir. (Benjamin, 1977, s. 305)[14]

11- Son parçanın Fransızca çevirisi aşırı derecede hatalıdır (M.L.); "Bonne Nouvelle", iyi haber, müjde anlamına gelir –ç.n.

12- Bu soybilimin gerçeküstücülüğün kendisine biçtiği ve Dostoyevski'yi hiçbir zaman öncüllerinden biri olarak tanımadığı soybilim ile tam olarak örtüşmediğini söylemeye gerek yok.

13- "Eratik blok", bulundukları alandaki yerel kayalardan tür ve boyut olarak farklılık gösteren taş ve kayalara verilen isimdir. Bulundukları yere buzulların hareketi ile gelmişlerdir –ç.n.

14- Fransızca çevirideki "küçük burjuva" deyimi burjuva toplumunun kaba, darkafalı ve bayağı bireyi anlamına gelen *Spiesser* sözcüğünün kültürel içeriğini yansıtmıyor.

Ama gerçeküstücülüğün liberter boyutu daha doğrudan bir biçimde de kendini açığa vurur: "Bakunin'den bu yana Avrupa radikal bir özgürlük fikrinin eksikliğini yaşadı. Gerçeküstücülerde bu fikir var." Son yetmiş yıldaki gerçeküstücülüğü konu alan devasa literatürde. André Breton tarafından kurulmuş olan hareketteki "gecenin kırılamaz çekirdeği"ni basit ve keskin birkaç sözcük sayesinde ifade etmeye bu kadar yetkin, bu kadar çarpıcı bir formüle ender rastlanır. Benjamin'e göre "burjuvazinin her tür kökten tinsel özgürlük beyanına karşı düşmanlığı"dır gerçeküstücülüğü sola doğru, devrime doğru ve Rif savaşından itibaren de komünizme doğru itmiş olan (Benjamin 1977, s. 306 310).

Benjamin'in gözünde bu gitgide artan siyasileşmeye ve angaje olmaya yatkınlık gerçeküstücülüğün sihirli ve liberter yükünden vazgeçmesi gerektiğine işaret etmez. Aksine tam da bu nitelikleri sayesinde devrimci hareket içinde eşsiz ve ikame edilemez bir rol oynayabilir: "Devrime sarhoşluğun gücünü sağlamak, işte gerçeküstücülüğün tüm yazdıklarında ve giriştiklerinde yöneldiği şey budur. Bu onun en özgün görevidir bile denilebilir." Yine de bu görevi yerine getirmek için gerçeküstücülüğün fazla tek taraflı bir duruşu aşması, komünizme katılması gerekir: "Her devrimci eylemde, bildiğimiz gibi, güçlü bir sarhoşluk bileşeninin yaşıyor olması yetmez. Bu, anarşist bileşenle birbirine karışır. Ama bu noktada özellikle ısrar etmek devrimin yöntemli ve disiplinli ön hazırlığını, alıştırma ile peşin kutlama arasında salınan bir praksise bütünüyle feda etmek olacaktır." (Benjamin 1977, s. 311)[15]

O halde nedir Benjamin'in gücünü devrime taşımayı böylesine istediği bu "sarhoşluk", bu *Rausch*? *Tek Yön*'de (1928) Benjamin eski insanın kâinatla sihirli ilişkisini ifadede sarhoşluğa başvurur ama dünya ile bu ayinsel ilişkiyi belirleyen *Rausch* deneyiminin (*Erfahrung*) modern toplumda kaybolduğunu hissettirir. Oysa *Literarische Welt*'teki denemesinde onu, yeni bir biçimde, gerçeküstücülükte yeniden bulmuş gibidir [16].

Burada Benjamin'in bir çok yazısında yer alan bir akıl yürütme

15- Benjamin aynı zamanda "isyanı devrime bağlamak"tan da söz ediyor.

16- Bu konuda Margaret Cohen'in (1993, s.187,189) açıklamalarına bakınız.

söz konusu: devrimci ütopya eski, arkaik, tarih öncesi bir tecrübenin yeniden keşfinden geçer: anaerkillik (*Bachofen*), ilkel komünizm, sınıfsız ve devletsiz cemaat, doğayla ilksel uyum, "ilerleme" fırtınasının bizi uzaklaştırdığı kaybolmuş cennet, tapılası baharın henüz rayihasını yitirmediği "önceki yaşam" (Baudelaire). Tüm bunlarda, Benjamin bir geçmişe *dönüşü* değil –devrimci romantizme özgü diyalektiğe göre– yeni bir geleceğe doğru, 1789'dan başlayarak modernitenin bütün fetihlerini kucaklayıp, geçmişe *uğrayarak* yönelmeyi savunur (Löwy ve Sayre 1992).

Bu durum aynı zamanda gerçeküstücülerin taşıyıcısı olduğu, eski zamanların o arkaik sarhoşluğuna asla indirgenemeyecek olan modern sarhoşluk için de geçerlidir. Zaten Benjamin de sarhoşluğun alt ve ilkel biçimleriyle –dinî ya da uyuşturucunun yarattığı vecdle– en iyi anlarında gerçeküstücülük tarafından taşınan daha üst bir sarhoşluk biçimi arasında ayrım yapmakta ısrar eder: bu üst biçim "materyalist ve antropolojik esinli" *dünyevi* ışıraktır. Zengin ama kavranması güç şekliyle, bu din-dışı *Erleuchtung* biçimi, ortaçağ saray aşkında olduğu kadar anarşist isyanda da, *Nadja*'da ve gündeliğin yüreğinde saklı gizemde de bulunur. Breton'un "Cüzi gerçeklik hakkında söyleme giriş" [*Introduction au discours sur le peu de realite*] (1924) adlı eserinde istinat ettiği ortaçağ felsefi gerçekçiliğinin mirasçısı olan gerçeküstücülerin dünyevi ışıkı her şeyden önce, içerisinde "şiarların, efsun sözcüklerinin (*Zauberformel*) ve kavramların iç içe geçtiği", "kelimeler üzerine sihirli dencylerdir."[17] (Benjamin 1971, s. 305).

Eğer modern, yavan ve ferasetsiz kapitalist/endüstriyel uygarlık –*Spiesser*'lerin ve burjuva filistenlerinin dünyası– Max Weber'in harika bir şekilde kavradığı gibi *dünyanın büyüsünün*

17- Benjamin –bana göre haksız olarak– bu tür sihirli deneyleri fütürizm dahil olmak üzere "her tür avangard" edebiyata atfediyor. Ve yine –benim düşüncemce göre bir kez daha haksız olarak– Breton tarafından *Nadja*'da sözü edilen falcı Madam Sacco'nun öyküsüyle canlandırılan, gerçeküstücülerde yeterince dünyevi olmayan bir ışrak kavrayışından şikayet ediyor. Bu "ispritizmanın rutubetli odası"na öfkelenen Benjamin şöyle haykırır: "Devrimin bu manevi evlatlarının düşmüş mirasyedilerin, emekli subayların, firardaki vurguncuların gizli kapaklı işleriyle bütün bağlarını koparmalarını kim istemez?" (Benjamin 1971, b.300). Aslında, Nadja'nın diğer tüm figürleri gibi "falcı kadın" imgesi de bütünüyle dünyevidir ve Breton için hiçbir ispritizmacı anlamı yoktur.

bozulması ile tasvir edilirse, gerçeküstücülüğün "kuyrukluyıldızın kuyruğu"nu oluşturduğu (Breton) romantik dünya görüşü öncelikle *dünyanın büyüsünü geri kazanmasına* duyulan ateşli –kimi kez umutsuz– özlem tarafından sürdürülür. Gerçeküstücülüğü 19. yüzyıl romantiklerinden ayırt eden şey, Benjamin'in çok iyi anladığı gibi, "efsun sözcüklerinin" *dünyevi*, "materyalist ve antropolojik" niteliği, "sihirli deneylerinin" dinî olmayan, ve hatta temelde din-*karşıtı* olan doğası, "işraklarının" mistik-sonrası özelliğidir.[18]

Bu son sayılanlar arasında Benjamin gerçeküstücüler tarafından "miadını doldurmuş" olanda, ilk demir yapılarda, ilk fabrikalarda, en eski fotoğraflarda, ölmeye yüz tutmuş eşyalarda, salon piyanolarında saklı duran devrimci enerjilerin keşfedilmesine ayrı bir önem atfeder. "Bu nesnelerle devrim arasındaki bağ" nedir? Benjamin bunu açıklamaz. Burada sözü edilen, burjuva yapılarının, anıtlarının, kurumlarının geçiciliği, tarihsiliği, ölümlülüğü müdür? Burjuvazinin "yenilik" ve "modernite" iddiaları konusunda alaycı ve yıkıcı bir yorum mudur?[19] Paragrafın devamı başka bir yöne doğru ilerler gibidir çünkü sözü edilen sorun kentsel *sefalet* ve hatta "kentlerin proleter semtlerindeki" hüzündür: "Bu yalvaçlardan ve şifre çözücülerden önce hiç kimse sefaletin, yalnızca toplumsal sefaletin değil bir o kadar da mimari sefaletin, iç mekandaki, köleleştirilen ve köleleştiren nesnelerdeki sefaletin ne denli devrimci nihilizme dönüştüğünü sezinlememişti."

18- Dünyevi işrakın –Paris'e gerçeküstücü bakışla resmedilen– mükemmel bir tasviri Richard Wolin'in Benjamin'in estetiği üzerine kitabında bulunur: "Dinî işrak gibi dünyevi işrak da tinsel sarhoşluğun içerdiği güçleri görgül gerçekliğin basit halini aşan bir "vahiy", bir hayal veya bir sezgi üretmek için ele geçirir; ama bu hayali ... ahirete dair dogmalara başvurmadan üretir. Benjamin açık bir biçimde, ... Paris sokaklarını uzlaşmaların monotonluğunun *nesnel tesadüfün* güçleriyle parçalandığı... bir fantazmagorik harikalar diyarına dönüştüren... gerçeküstücülüğün 'romans'larıyla kışkırtılan sarhoşluğun, transın etkisini hedef almıştır. Bir kez bu büyülü manzaraları kat ettikten sonra yaşam yeniden alışılmış hoşnutluk ve tasasızlıkla tecrübe edilebilecek midir ?"(Wolin 1982, s. 132)

19- Bu konuda Rainer Rochlitz'in isabetli yorumuna bakınız: Benjamin için, "gerçeküstücülük imgenin devrimci bir işlevi ne yolla yerine getirebileceğini göstermişti: bu yol, modern formların hızla yaşlanmasını, çağdaşlığın gerçek anlamını çağıran arkaikliğin durmaksızın üretimi olarak sunmaktı. Modernleşmenin kalıntılarından kalkarak bir devrimci altüst oluşun acilliğini ortaya çıkarmıştı.

Ama "bu nesnelerin en hayal edileni olan" Paris'in kendisi de "gerçeküstücü yüzünü sadece isyan tam olarak ortaya çıkardığı" ölçüde devrimci deneyim kaynağıdır" (Benjamin 1971, s. 302). Benjamin'in savı bu farklı, ille de zıt olmayan ama tek anlamlı bir kriteri ifade etmekten uzak yaklaşımlar arasında gider gelir. Tabii bu kriter "geçmişe tarihsel bakışı siyasal olanla değiştirme", yani her "nesneyi" –yakın– geleceğindeki devrimci yok edilişiyle göz önüne getirme "hünerinden" ibaret değilse şayet (Benjamin 1971, s. 302)[20].

Bununla birlikte Benjamin bazı "romantik önyargıların" tutsağı olan gerçeküstücülerde "sarhoşluğun esasını kavramakta fazla hızlı ve hiç de diyalektik olmayan" tutumu kınar. Gerçeküstücüler okumanın ve düşüncenin de dünyevi işrak kaynağı olduğunun farkında değildirler: örneğin "esrar sarhoşluğuyla ilgili en tutkulu arayış, esrar sarhoşluğu konusundaki düşüncenin dünyevi işrakının verdiği bilgilerin yarısını bile sağlamayacaktır" (Benjamin 1971, s. 311)[21]. Bu eleştiri, gerçeküstücülerin –Benjamin'in aksine! (onun Marsilya'da Esrar metnine bakınız)– uyuşturucu kullanımı deneyimleri konusuna hiçbir zaman çok yönelmemiş olmaları ve her zaman De Quincey'in *Bir Afyon Yiyicisinin Anıları*'na, bu hafif narkotik maddeyi kullanmanın kendisine gösterdiklerinden daha fazla ilgi göstermiş olmalarından dolayı daha da gariptir.

Benjamin'in denemesinde yoğun olarak yer alan dünyevi işraklar arasında hiç biri, önsezisel gücü açısından, "kötümserliğin örgütlenmesine" çağrı kadar şaşırtıcı, o denli *acaip* –Almanca *unheimlich* anlamında– değildir.

20- Fransızca çevirisi yine yanlış; Bakınız "Der Surrealismus", Benjamin 1977, s 300.

21- Bana, Rainer Rochlitz bu parçayı Benjamin tarafından gerçeküstücülüğe bir tür veda gibi yorumlamakta yanılıyor gibi görünüyor: Eğer okuma ve düşünme de işrak ve sarhoşluk biçimlerivse... gerçeküstücü akıldışılık (irrasyonalizm) artık doğrulanamaz oluyor. Benjamin gerçeküstücü deneyi yabancısı olduğu bir alana taşımak istiyor: etkin eylem alanına. Şüphesiz Georges Bataille bu tür bir bileşimi haklı olarak reddetmiştir; sanatsal deney siyasal eylem için *araçsallaştırılamaz*." (Rochlitz 1992, s154). "Akıldışılık" kavramı yukarıda gördüğümüz gibi Benjamin'in denemesinde yoktur, ki o zaten gerçeküstücülüğün "sihirli deneyimlerinden" vazgeçmeyi asla arzulamaz. Diğer taraftan Benjamin'in önerisi –sarhoşluğun gücünü devrime kazandırmak– sanatın politikayla "araçsallaştırılmasından" çok başka bir şeydir.

Benjamin'in gözüne hiçbir şey burjuva partilerinin ve siyasi programı "kötü bir ilkbahar şiirinden" öteye gitmeyen sosyal demokrasinin *iyimserliğinden* daha gülünç ve budalaca görünmez. Çizgisel ilerleme ideolojisinden esinlenmiş olan bu "bilinçsiz iyimserliğe", bu "heveskâr iyimserliğe" karşı "kötümserlikte" gerçeküstücülükle komünizm arasında somut bir birleşme noktası bulur (Benjamin 1971, s. 312). Söz konusu olanın seyirle yetinen ve kaderci bir duygu değil, "örgütlü", eyleme yönelik, tüm imkânları kullanarak tamamen en kötünün ortaya çıkışını engelleme hedefine çevrilmiş bir *etkin kötümserlik* olduğunu söylemeye gerek yok.

Gerçeküstücülerin kötümserliği ne anlama gelir? Benjamin Apollinaire ve Aragon'daki kimi "gaddarlıklara" ilişkin "önsezilere" ve bazı "kehanetlere" başvurur: "Yayınevlerine baskın yapılıyor, şiir kitapları ateşe atılıyor, şairler öldürülüyor." Bu alıntıda çarpıcı olan, gerçekten de altı yıl sonra vuku bulacak bir olayı –"Alman karşıtı kitapların" 1934'de Nazilerce yakılmasını; "şiir kitapları"ndan sonra "yahudi şairler" (ya da antifaşist şairler) sözcüklerini eklemek yeterli– şaşmaz bir biçimde önceden sezmesi değildir sadece, aynı zamanda ve özellikle Benjamin'in bu "gaddarlıkları" işaret etmek için kullandığı (ve ne Apollinaire'de ne de Aragon'da bulunan) terimdir etkileyici olan: "bir şairler pogromu"... Şairler midir sözü edilen Yahudiler mi? Her ikisi de bu kaygı verici gelecek tarafından tehdit edilmiyorsa tabii. Göreceğimiz gibi bu sürprizlerle dolu metindeki tek tuhaf "önsezi" bu değil.

Diğer yandan komünistlere uygulanan kötümserlik kavramının neye dayandırıldığını da soruyoruz kendimize: komünistlerin, SSCB'de sosyalizmin inşasının oluşturduğu zaferleri ve kapitalizmin eli kulağındaki çöküşünü kutlayan 1928 tarihli doktrini iyimser yanılsamaya güzel bir örnek değil midir? Esasında Benjamin "kötümserliğin örgütlenmesi" kavramını "mükemmel" olarak nitelendirdiği bir eserden ödünç almıştır; Pierre Naville'in *Devrim ve Entelektüeller*'i (1926). Gerçeküstücü grubun aktif üyesi olan Naville (*Gerçeküstücü Devrim* adlı derginin redaktörleri arasındaydı) o dönem komünist harekete politik olarak an-

gaje olmayı seçmişti, ve dostlarının da bu tercihi paylaşmasını istiyordu. Onlardan "anarşik yapıda negatif bir tavrı" terk edip "disiplinli sınıf mücadelesi eylemini" kabul etmelerini istiyordu. Gördüğümüz gibi Benjamin Naville'in gerçeküstücülere yönelik tutumuna, devrimin liberter anına daha büyük bir açılımı gözeterek, büyük ölçüde sahip çıkmıştır.

Bununla beraber Pierre Naville için kötümserlik gerçeküstücülüğün en önemli niteliğidir. "Bilinçli her insanın çağdaşlarına, özellikle de manevi açıdan, güvenmemek için kendince bulacağı nedenlerle" beslenen kötümserlik onun gözünde "Marks'ın devrimci teorisinin kaynağıdır" (Naville 1965, s. 76-77, 100-117).

Kötümserliğe bu tutkulu övgünün o dönem Fransız komünizminin politik kültürünü çok az temsil ettiğini belirtmek gereksiz. Aslında Pierre Naville bir süre sonra Parti'den ihraç edilecektir: ondaki iyimserlik karşıtlığının mantığı kendisini, belli başlı yöneticilerinden biri olacağı ("troçkist") sol komünist muhalefet saflarına götürecektir. Benjamin'in makalesinde Naville'i olumlu referans olarak göstermesi ve aynı şeyi Troçki'nin kendisine de, tam da Kızıl Ordu'nun kurucusunun Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nden ihraç edilmiş ve Alma Ata'ya sürgün edilmiş bulunduğu sırada, uygulaması –"proleter sanat" kavramına eleştiri konusunda– onun düşünsel bağımsızlığını kanıtlar.

Walter Benjamin'e göre Naville'in kitabının ortaya koyduğu en temel soru devrimin önce emellerin mi yoksa dış koşulların mı değişmesini gerektirdiğidir.[22] Bu noktada "gerçeküstücülerin her zaman komünistlerin yanıtına daha yakın olduklarını" sevinçle fark eder. Bu yanıt nedir? "Baştan sona kötümserlik. Evet, kesinlikle ve tam anlamıyla. Edebiyatın kaderi konusunda güvensizlik, özgürlüğün kaderi konusunda güvensizlik, Avrupalı insanın kaderi konusunda güvensizlik, ama özellikle her tür uzlaşma konusunda üç kez daha fazla güvensizlik: sınıflar arasında, halklar arasında, bireyler arasında. Ve yalnızca IG Farben'e, Luftwaffe'ın barış içinde yetkinleştirilmesine sonsuz güven." (Benjamin 1971)

22- Temel soruyu içeren cümle Fransızca çevirisinde kaybolmuştur. Benjamin 1977, s. 308'e bakınız: "Wo liegen die Voraussetzungen der Revolution? In der Änderung der Gesinnung oder der äusseren Verhältnisse?"

Dünyevi işrakın çarpıcı bir örneği olan bu bölümde Benjamin –Naville'in güvensizlik fikrini ve uzlaşma reddini sahiplenmekle birlikte– ondan ve gerçeküstücülerden çok öteye gider. Devrimci/kötümser bakış açısı onun –sezgisel olarak, ama tuhaf bir keskinlikle– "sonsuz güven" üzerine alaycı cümleyle tam anlamıyla özetlenmiş olan Avrupa'yı bekleyen felaketleri fark etmesini sağlar. Elbette o bile Avrupa kentlerine ve sivil halklarına Luftwaffe'un [hava kuvvetlerinin] getireceği yıkımları önceden fark edemezdi; ve tabii, en fazla on iki yıl gibi bir zaman sonra, IG Farben'in soykırımı "aklileştirmek" için kullanılan Zyklon B gazının üretimiyle ün kazanacağını, ve fabrikalarının yüz binlerce toplama kampı işçisini istihdam edeceğini hayal etmesi daha da zordu. Bununla birlikte o yılların tüm marksist düşünür ve liderlerinin arasında bir tek Benjamin kriz halindeki sınai/burjuva uygarlığının doğurabileceği korkunç yıkımların önsezisine vardı. Yalnız bu paragrafıyla bile –ki geri kalanından ayrı tutulamaz–, 1929'un bu denemesi iki savaş arası eleştirel ya da devrimci yazında ayrı bir yer tutmaktadır.

Makalenin sonuç bölümü gerçeküstücülüğün, Hebbel'in, Georg Büchner'in, Nietzsche'nin ve Rimbaud'nun "antropolojik materyalizmi"nin mirasçısı olarak –oldukça tartışmasız– bir kutlamasıdır: Şaşırtıcı bir öncüller koleksiyonu! Bu yeni materyalizm Benjamin'e göre metafizik olarak nitelendirdiği Vogt ve Buharin'inkinden farklıdır – Lukacs'ın Buharin'in materyalizmine karşı 1926 yılında yayımlanan eleştirisini okuduğunu düşünmeden edemiyoruz. Tam olarak ne anlama gelir "antropolojik materyalizm"? Benjamin bunu açık olarak belirtmiyor ama "kolektivitenin canlı bir beden" olduğu anlayışının söz konusu edildiğini hissettiriyor: bu canlı kolektif bedenin devrimci gerilimi devrimci boşalıma dönüştüğünde "gerçeklik ancak o zaman *Komünist Manifesto*'nun icaplarını karşılamak için kendi kendini aşmıştır".

Nedir bu icaplar? Benjamin yanıt vermiyor ama denemenin bitiş noktasını oluşturan bir yorum ekliyor: "Şimdilik onun [*Komünist manifesto*'nun] bize verdiği emri anlamış olanlar yalnızca gerçeküstücülerdir. Birer birer, hareketlerini her dakikayı altmış sani-

Michael Löwy, *Paysage intérieur 1* [Iç Manzara 1], kolaj, 1993.

Guy Girard, *Rosa Luxemburg devant la tour Saint Jacques*
[Rosa Luxemburg Saint Jacques kulesinin önünde],
kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1993.

Eugenio Castro, isimsiz, silme tekniği, 1996.

Albert Marencin, isimsiz, kolaj, 1974.

Santa, *Rêve* [Rüya], kolaj, 1998.

Halina, *Education catholique* [Katolik eğitim],
kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1978.

Anny Bonin, *Marc de cafe: Femmes, betes et oiseaux* [Marc de cafe: Kadınlar, hayvanlar ve kuşlar], grafit, 1998.

Kathleen Fox, *Memoire liquide* [Sıvı Anı/Hafıza], karma teknik, 1999 (detay).

Anny Bonin, *Marc de cafe: Triangles*
[Marc de cafe: Üçgenler], grafit, 1998.

Kathleen Fox, *Djarada*, monotip baskı, kurşun kalem ve kolaj,
1999 (detay).

Guy Girard, *Fourier à Broceliande* [Fourier Broceliande'de], kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1993.

Michel Zimbacca, *L'apiculcœur* [Kalp Arıcısı],
kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1955.

Guy Girard, *La Lettre S comme le Soleil du Sabbat*
[Şabat'ın Güneşinin S'si], kağıt üzerine Çin mürekkebi,1997.

Sergio Lima, *Bete qui marche la nuit* [Gece Yürüyen Hayvan/Yaratık], karton üzerine yağlı boya, 1965.

Thomas Mordant ve Ody Saban, *Le Jeu de l'Union* [Birlik Oyunu], kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1992.

Eugenio Castro, isimsiz, silme tekniği, 1996.

Penelope Rosemont, isimsiz, kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1996.

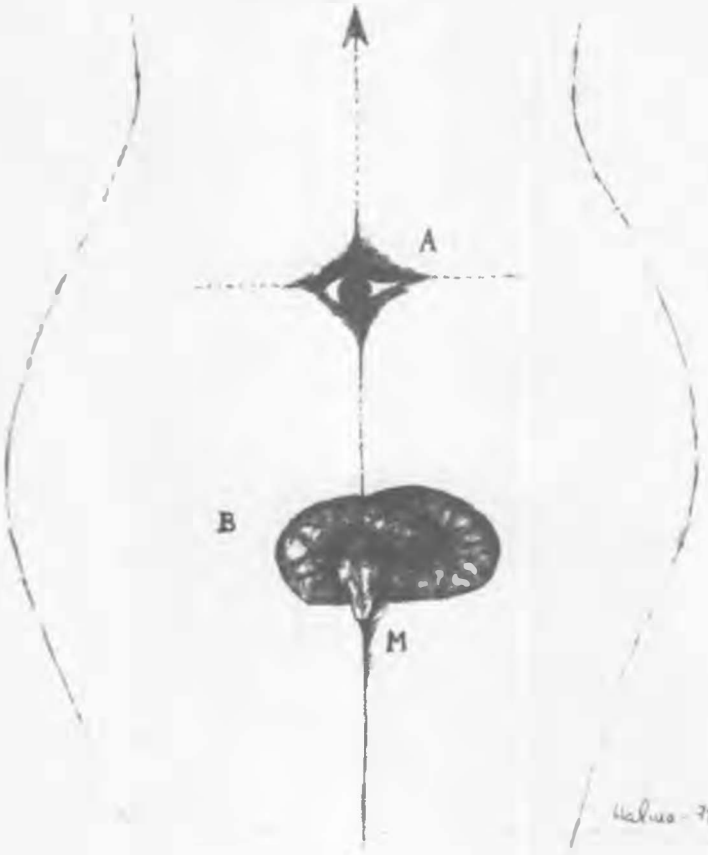
Guy Girard, *La lettre P comme Poesie* [Şiir'in P'si],
kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1997.

Michel Zimbacca, *Objet celeste* [Gökyüzü Nesnesi],
kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1955.

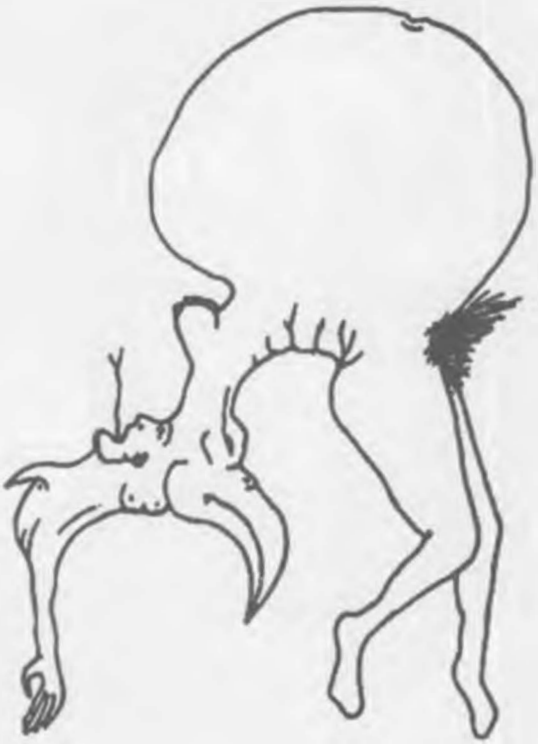
Albert Marencin, *Torse* [Gövde], kolaj, 1978.

Halina, *Anatomie de la vipere lubrique: le gardien et le regard*
[Şehvet Yılanının Anatomisi: Bekçi ve Bakış],
kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1978.

Franklin Rosemont, Michael Löwy, Penelope Rosemont, *Cadavre exquis* [Leziz ceset], kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1993. ["Cadavre exquis" gerçeküstücüler tarafından keşfedilen ve her oyuncunun, kağıda aynı cümlenin bir kelimesini yazdığı, Türkçe'de "kim kiminle nerede..." adıyla bilinen oyundur –ç.n.]

Carl-Michael Edenborg, *Cycle Gestation* [Gebelik Döngüsü], kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1992.

Albert Marencin, isimsiz, kolaj, 1965.

Marie S., *dixit* Iagatta, *Arcane 89. La revolte* [Arcane 89. İsyan], renkli parlak zarf, sulu boya, guaş boya, kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1990.

Albert Marencin, isimsiz, kolaj (A varyasyonu), 1974.

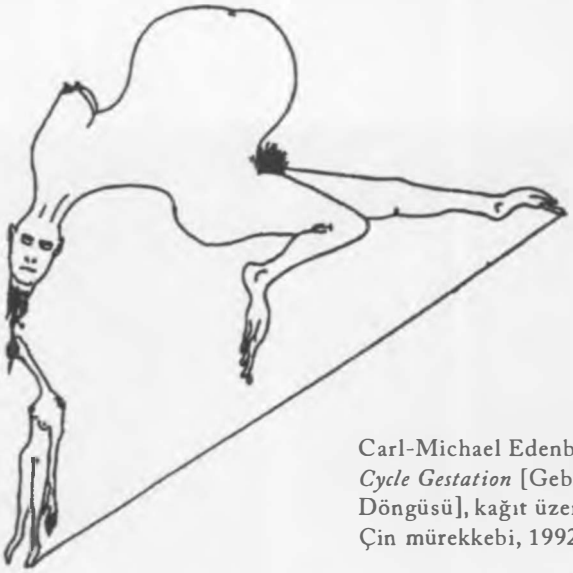
Jean-Pierre Guillon, *La scarabée* [Dişi Domuzlan Böceği], mürekkep ve renkli kalem, 1980.

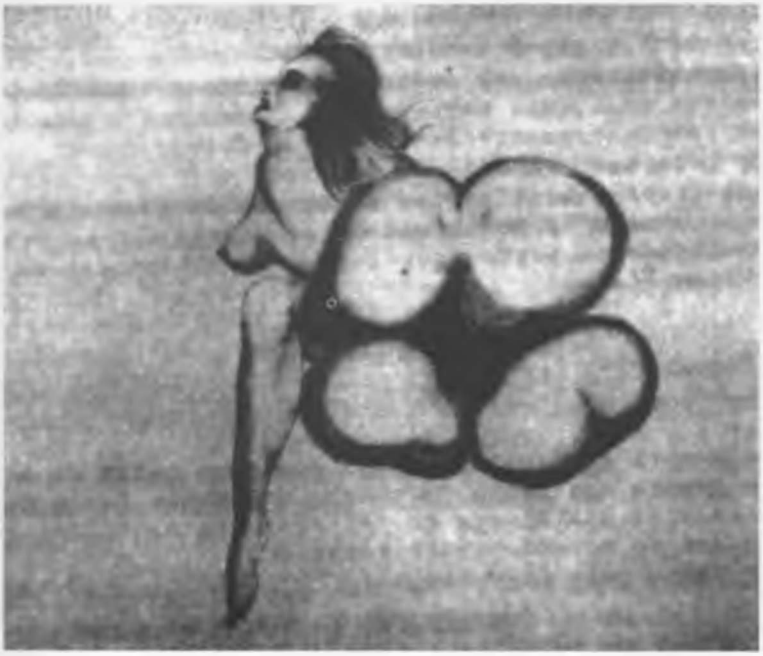
Guy Girard, *La lettre G comme Gargantua à la gare Saint-Lazare* [Gargantua Saint-Lazare garında'nın G'si], Çin mürekkebi, 1997.

Martin Stejskal, isimsiz, gravür, 1968.

Carl-Michael Edenborg, *Cycle Gestation* [Gebelik Döngüsü], kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1992.

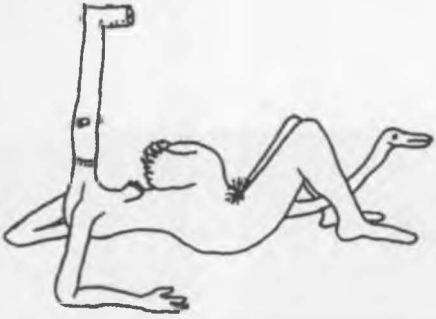
Sergio Lima, *Les formes hallucinatoires de désir. Hommage à l'hystérie* [Arzunun Halüsinatif Biçimleri. Histeri'ye Saygı], sangin, 1965.

Ody Saban, *Vol d'amour* [Aşk Hırsızlığı],
kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1995

Jean-Pierre Guillon, *Couronnée de Commune*
[Komünle Taçlandırılmış (Kadın)], kolaj, 1980.

Carl-Michael Edenborg, *Cycle Gestation* [Gebelik Döngüsü], kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1992.

Michel Zimbacca, *Ombre detachée* [Ayrık Gölge], kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1955.

Eugenio Castro, isimsiz, silme tekniği, 1996.

Ody Saban, *Debut d'une revolte imaginaire* [Hayali Bir İsyanın Başlangıcı], kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1995.

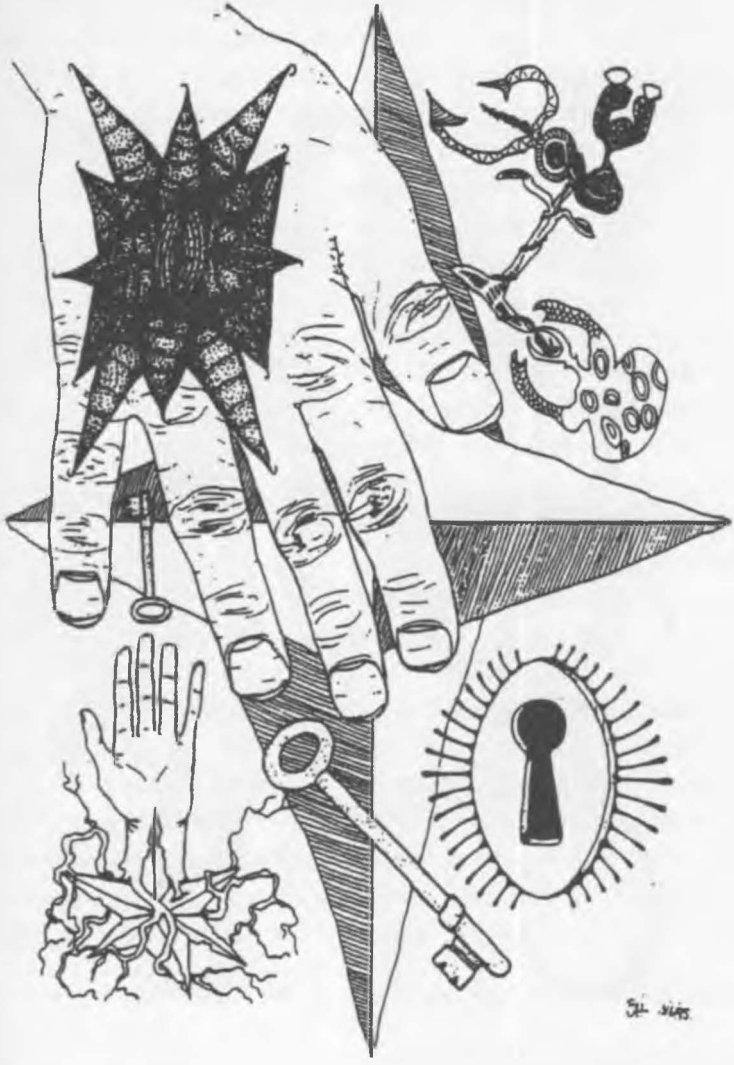
Marie S., *dixit* lagatta, isimsiz, renkli parlak zarf, sulu boya, guaş boya, kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1990.

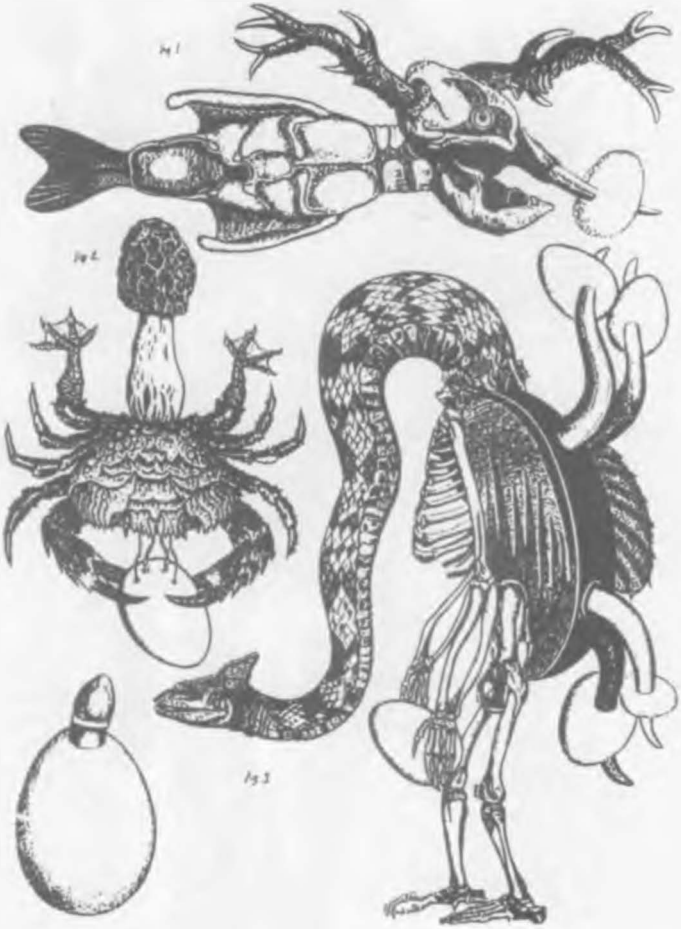
Eva Svankmajerova, *J'étais là* [Oradaydım], tuval üzerine yağlı boya, 1992.

Jean-Pierre Guillon, *La nouvelle Ève* [Yeni Havva], kolaj, 2000.

Bill Howe, *La page talisman* [Tılsım Sayfası], kolaj ve kağıt üzerine Çin mürekkebi, 1995.

Jan Svankmajer, *Fellacius Œdipius*, elle boyanmış gravür, 1973.

ye boyunca vuran bir çalar saatin kadranı için değişirler." Bu söz birçok açıdan şaşırtıcıdır. Bir yandan, sınırlılıklarına getirdiği tüm eleştirilere rağmen, bir tek gerçeküstücülerin marksizmin gereklerinin seviyesinde bulunduğunu ileri sürerek onları ayrıcalıklı kılar gibidir – ki bu diğer Marksist entelektüelleri daha alt bir seviyeye yerleştirir (muhtemelen burada Buharin'e gönderme yapılmaktadır). Diğer yandan, gerçeküstücü hareketi, denemenin başında onun "kahramanlık aşamasının", yani "diyalektik çekirdeğinin" saydam olmayan bir maddeyle henüz "çevrelenmiş" bulunduğu dönemin tipik bir örneği olarak sözünü ettiği Aragon'un *Vague des rêves*'i [Rüyalar dalgası, ç.n.] ile özdeşleştirmek şöyle dursun, bu hareketi doğrudan *uyanış*'ın diyalektik imgesine bağlar[23].

Ne anlama gelir bu bilmecemsi "her dakikayı altmış saniye boyunca vuran" çalar saat benzetmesi? Benjamin muhtemelen gerçeküstücülüğün biricik değerinin –çok sonraları yazacağı bir cümleyi alıntılarsak– her saniyeyi devrimin içinden geçip de girebileceği bir dar kapı olarak değerlendirmeye yatkınlığı olduğunu ima ediyor. Çünkü başından itibaren bu denemede söz konusu olan devrimdir, ve tüm dünyevi işraklar yalnızca bu en son ve kesin kaçış noktasına göre anlam taşır.[24]

Passagenwerk'de gerçeküstücülüğün kapladığı yere dair bir inceleme başka bir yazıyı gerektirir. Ben kendimi burada *Literarische Welt*'teki makalenin sonucuna doğrudan bağlı bir yöne dikkat çekmekle sınırlayacağım. Gerçeküstücü yöntemle *Paris Pasajları Kitabı*'nınki arasındaki fark –hatta zıtlık– çoğu kez *rüya* ile *uyanış* arasındaki karşıtlık olarak sunulur. Gerçekten de projenin ilk müsveddelerinden itibaren şu ifadeye rastlanır: "Bu çalışmanın Aragon'a karşı eğiliminin sınırlarının belirlenmesi: Aragon rü-

23- "Réveil" kelimesi Fransızca'da hem "çalar saat" hem "uyanış/uyanma" anlamına gelir –ç.n.

24- Jacques Leenhardt'ın Benjamin'de rüya ile uyanış bağlantısına ilişkin oldukça ilginç yorumları var ama bence gerçeküstücülük üstüne denemede çalar saat figüründe "bir tür akılcı düşünce kavrayışının bir imgesi"ni (Leenhardt 1986, s. 165) görmekle yanılgıya düşüyor. Benjamin'in aklına gerçeküstücülüğü bir "akılcı" düşünce biçimi olarak görmek gelmez – bu kavram tıpkı zıttı olan "akıldışılık" kavramı gibi makalesinde yer almaz. Gerçeküstücülerin ve Benjamin'in bu denemedeki yöntemini niteleyen şey, onun tam da "akılcılık" ile "akıldışılık" arasında "klasik" ve sabitleşmiş bir dikotomiye indirgenemez olmasıdır.

yalar krallığında sebat ederken burada sözkonusu olan uyanışın (*Erwachen*) takımyıldızını bulmaktır. Aragon'da empresyonist bir unsur –"mitoloji"– sürekli yer alırken –kitabın çok sayıdaki biçimsiz (*gestaltlosen*) filozofluklarının sorumlusu da işte bu empresyonizmdir–, burada "mitoloji"nin tarihsel alan içinde yok olması söz konusudur. Tabii ki bu durum ancak henüz geçmişin bilincine varmamış bir bilginin uyanmasıyla (*Erweckung*) gerçekleşebilir." (Benjamin 1980, s.571, 572)

Bu metnin, 1929'daki makaleyle hemen aynı dönemde kaleme alındığı varsayılırsa, gerçeküstücülüğün özü anlamında *sürekli uyanış* imgesi ile nasıl bağdaştırılabilir? Bu ancak söz konusu sınırları belirleme işleminin, 1927-28 yılları arasında geliştiği haliyle gerçeküstücülüğü değil de, özel olarak Aragon'u –ve belki hareketin "kahramanlık aşaması"nı– hedef aldığı düşünülürse mümkündür –ki bana en inanılır görünen varsayım budur. Çünkü Benjamin'in Breton ve arkadaşlarına *Literarische Welt*'teki denemesinde yönelttiği –çok sayıda– eleştirinin içerisinde ne "mitoloji", ne "empresyonizm", ne de "biçimsiz filozofluklar" vardır.

Öte yandan *Pasajlar Kitabı*'nın konumu da rüya ile uyanış arasında donup kalmış bir karşıtlığa indirgenemez: Benjamin'in özlemi –tıpkı Baudelaire'in ve André Breton'unki gibi– eylemin nihayet rüyanın kız kardeşi olacağı yeni bir dünyanın yaratılması değil midir?

Devrimci Kötümserlik
Pierre Naville ve Gerçeküstücülük

Gerçeküstücülük ile Marksizm arasındaki karşılaşma çoğunlukla öyle gösterilmesinin aksine bir siyasi parti ile bir "sanatsal öncü" arasındaki çatışmalı ilişkiden epeyce farklıdır. Bu yakınlaşmada hedef Baudelaire'in o çok değerli dileğini gerçekleştirebilecek güçte bir devrimci kültürün oluşturulmasıydı: Bu dilek rüya ile eylemi, şiir ile yıkıcılığı birleştirmekti.

Komünizmle gerçeküstücülüğü eklemleme girişimiyle Pierre Naville Fransa'nın eleştirel kültür tarihinde önemli bir yer tutar. Biz burada 1926-1928 yıllarına odaklanarak söz konusu deneyimin ne olduğunu aktarmaya çalışacağız.

1903 yılında İsviçreli bir Protestan bankacı aile içinde dünyaya gelen Naville yazınsal çalışmalarına 18 yaşında, dostu Gérard Rosenthal'le birlikte ilk şiirlerini yayımlayacağı *Katı Yumurta* [*L'Œuf dur*] dergisini çıkararak başladı.

1923-1924 kışında Naville, Breton'la ve *Littérature* dergisinden dostlarıyla tanışır ve iki grup kısa süre sonra ilk gerçeküstücü grup haline gelecek olan oluşumu var etmek üzere birleşirler. *Gerçeküstücülüğün Birinci Manifesto*'sunda (1924) Breton ondan, "MUTLAK GERÇEKÜSTÜCÜLÜK'e inandıklarını açıklamış olan" on dokuz kurucu üyeden biri olarak söz eder. Grubun tüm ortak bildiri ve bildirgelerinde takip eden dört yıl boyunca onun adı geçer.

Yeni grup *Gerçeküstücü Devrim* [*La Revolution surréaliste*] dergisini yayımlamaya karar verdiğinde Pierre Naville ve Benjamin Péret redaktör olarak seçilir. Bu seçimin nedeni André Breton'a göre bu ikilinin o dönemde "yeni düşünceyle/ruhla en eksiksiz biçimde silahlanmış ve her tür uzlaşıma en çok başkaldıranlar" olarak görülebilir olmasıdır (Breton 1969, s.110). İki yazar arasındaki ilişki mükemmeldir: 1925 yılının bir makalesinde Naville Péret'yi "bütün vatanlar [...] aynı şerefsizliktir" diye düşünen ve şiirleri "kristalin saflığıyla" ışıldayıp "sihirli bir fırtınayı" haber veren "yangın çıngırakları" gibi çalan bir insan olarak tanıtır (Naville 1977, s.171-179).

Naville aynı zamanda André Breton'a da çok büyük bir hayranlık beslemektedir: Sevgilisi Denise'e –Breton'un ilk karısı Simone Khan'ın kuzini– yazdığı bir mektupta (Kasım 1924) *Gerçeküstücü Manifesto*'nun yazarına karşı entelektüel borcunu itiraf eder: "Breton bugünlerde hayli karamsar. Sessizliğine sonsuz saygı duyuyorum. İçimde ona karşı benzersiz bir dostluk hissi var. Ona karşı yalnızca entelektüel konuda değil içsel uyanışım konusunda da çok borçluyum." (Naville 1977, s.276)

1924 Eylülünde, Breton, sonuç bölümü Doğu'ya taşkın bir saygı içeren, "öfke ve incilerden" ve de gelecek devrimlerin ruhundan yapılmış olan "Cüzi gerçeklik üzerine söyleme giriş"i yayımladı. Dostu gibi Naville de o dönem doğu kültürüne burjuva ve kokuşmuş "batı medeniyetinin" olası bir alternatifi olarak hayranlık besliyordu. İşte bu duygunun esiniyle Hinduizmin büyük tarihçilerinden biri olan René Guénon'a* onu gerçeküstücü dergiye katılmaya davet etmek üzere çağrıda bulunacaktı. Vedanta'lar üstüne bir çalışmasını henüz yayımlamış olan Guénon gerçeküstücülerin "ruhu kendi ışığıyla aydınlatan" rüyaya karşı ilgisini paylaşıyordu ama son derece gelenekçi ve modern karşıtı olan kendi görüş açısından dolayı hareketin hedeflerini anlayamaz ya da kabul edemezdi (Breton 1970, s. 28-29; Naville 1977, s. 285-290).

Naville *Gerçeküstücü Devrim*'de birçok otomatik metin ve *Sol Elin Kraliçeleri* adlı bir şiir kitabı yayımladı. Arthaud, Leiris ve Masson'la yakınlık içinde, 1925 Nisanında üç dostuyla birlikte belirli bir mutlak başkaldırı ruhunu mükemmel biçimde ifade eden

bir ortak bildirge yazdı: "Aşağıda imzası olan *Gerçeküstücü Devrim* üyeleri 3 Nisan 1925 tarihinde bir araya gelerek şu hususlarda anlaşmışlardır: 1. Her tür gerçeküstücü ve devrimci kaygıdan önce, zihinlerindeki hâkim duygu şiddetli bir öfke hâlidir [...]. 4. Tin özü bakımından indirgenemez bir ilke olup ne yaşamda ne de ahrette kendisine sınır koyabilir." (Naville 1977, s. 310)

Çok kısa süre sonra Naville bu ön-gerçeklerden (*postulat*, ç.n.) uzaklaşacaktır. Söz konusu dönüşüm daha 1925 yılında askerlik görevini yaparken gerçekleşir. Komünizmi keşfedince bütünüyle olumsuz "öfke"yi ve "Tinin" idealistçe yüceltilmesini olumlu bir devrimci angajmanla ikame eder. 1926 başında Komünist Öğrenciler'e katılmaya karar verir ve hızla dergileri *Öncü Öğrenci*'nin [*L'Etudiant d'avant garde*] redaktörü olur.

İşte bu dönem içerisinde yani 1925-26 kışında gerçeküstücü tutkuları marksizmin devrimci talepleriyle birleştirme hedefi taşıyan "*Devrim ve entelektüeller*" broşürünü kaleme alır. Gerçeküstücülüğün en büyük değeri, onun gözünde, zorunlu olarak burjuvaziyle çatışmaya ve devrimci hareketle birliğe götüren "ehlileştirilemez özgürlük duygusundan ilham almış" isyankâr ruhuydu. Bununla birlikte gerçeküstücü dostlarını son derece negatif, "metafizik" ve anarşist yapıdaki bakış açısını terk ederek komünizmin diyalektik yöntemini benimsemeye ve böylelikle tek devrimci yolun "disiplinli eylemini" kabul etmeye çağırıyordu: Bu yol marksizmdi. Artık tereddüt etmemek ve tarafını seçmek gerektiği konusunda ısrar ediyordu: ya anarşizm ya komünizm, tinin devrimi ya da olgular dünyasının değişimiyle devrim. Gerçeküstücülüğü "en yıkıcı tine ait olup, mevcut hâlin yok edilmesine belirli bir inancı gerektiren bir davranış" olarak övmekle birlikte Naville "Doğu" ile "Batı" arasındaki zıtlık üzerine yanılsamaları, rüyaya aşırı değer verilmesini ve modern makineleşmeye karşı düşmanlığı eleştirmektedir. Son tahlilde gerçeküstücülüğün, "belirgin biçimde romantik" karakterine rağmen başkaldırıdan devrime giden adımı atmaya muktedir olmasını ummaktaydı (Naville 1928, 1975, s.92)[25].

25- Naville modern teknolojiyi tarafsız bir araç olarak algılar gibi görünüyor; batılı güçlerin elinde bir makineli tüfek bir hakimiyet aletidir ama Çinli devrim-

Gerçeküstücü Büro* tarafından yayımlanan bu broşür gerçeküstücüler tarafından iyi karşılandı; Sevgilisi Denise'e 1926 sonbaharında yazdığı bir mektupta Naville bu metinde ifade edilen fikirler hakkında "genel bir güvenoyu" almış olmaktan memnuniyetini dile getirmekteydi. Andre Breton, 1926 Eylülünde, komünist programa "coşkulu" bir destek vermeyi kabul eden ama Fransız Komünist Partisi'nin kültürel politikasını eleştiren ve *L'Humanité*'nin edebiyat sorumlusu Henri Barbusse'le her tür ortak çalışmayı reddeden "Meşru Müdafaa" (*Gerçeküstücü Devrim*'in 7. sayısında yayımlanmıştır) makalesiyle broşüre yanıt verdi. Tüm gerçeküstücüler burjuvazinin iktidarını proletaryaya aktaracak bir sosyal devrim istiyor, diye güvence veriyor, ama "bu arada" içsel yaşam konusundaki deneyimlerini hiçbir dış denetim olmaksızın sürdürmeyi arzuluyorlar, diyordu Breton.

Özel olarak Naville'e yanıt vererek Breton "makineleşme" üzerine yanılsamaları reddetmekte ve buna karşılık "gerçeküstücülerin Doğu'ya dair "gizli umutlarını" doğrulamaktaydı. Bilhassa "içsel gerçekliği", "olgular dünyasından" ayırmayı reddediyor ve aralarındaki suni karşıtlığı tüm imkânları kullanarak aşma konusundaki gerçeküstücü arzuyu itiraf ediyordu. Bu imkânların en ilkel olanından başlanacaktı: *olağanüstü*'ye çağrıdan. Şiirin ve hayalgücünün yardımıyla gerçeküstücülük, eylem ve söz, rüya ve gerçek arasındaki geleneksel karşıtlığı ortadan kaldırmak ister. Tarihsel maddeciliği dâhice bir kuram olarak selamlamakla birlikte Breton bir yandan da bu kuramın, maddeciliğin "şiddetli ve kesin reddinden başka bir şeyden doğmamış olduğu" konusunda ısrar etmekteydi. Bununla beraber, demekteydi keskin bir ifadeyle yazar, Marx tarafından reddedilen eski kaba maddeci fikirler "Fransız Komünist Partisi'nin kimi liderlerinin zihninde sinsice işlerini sürdürür gibi görünüyorlar" (Breton 1926; 1948, s. 56-71)[26].

---

cılerin elinde bir kurtuluş aracı haline gelir. Bu postulanın problematik doğasına açıklık kazandırmak için "makineli tüfek" sözcüğünü kimyasal gaz ya da atomik silahla değiştirmek yeterli.

26- Her iki belgenin Andre Gaillard tarafından yapılmış açıklamalı bir özeti *Les Cahiers du Sud*'de (Sayı 85, Kasım 1926, s. 372-375) yayımlandı: Breton'un fikirlerine yakınlık gösterirken Naville'i düşünce ile eylemi birbirinden ayırmaya kalkıştığı için eleştiriyor ve SSCB'de bir bürokratikleşme sürecinin başladığını duyuruyordu.

Bu tartışma Naville'le Breton arasındaki anlaşmazlıkların –her ne kadar ilki diğerinin aksine anarşistlerle tekrar uzlaşmanın "bir noktaya kadar" mümkün olduğu düşüncesindeyse bile– siyasi olmaktan çok *felsefi* olduğunu gösteriyor: *Gerçeküstücü Manifesto*'nun yazarı kendisini Marksist olarak algılamaktaydı ama onun için Marksizm, idealizm ile maddecilik, iç ile dış arasındaki eski karşıtlıkları diyalektik olarak aşmak –Hegel'ci *Aufhebung* anlamında– demekti.

Esasında gerçeküstücüler üç farklı eğilime bölünmüşlerdi: Naville gibi, olgularda devrim konusunda ısrar edenler, Arthaud gibi, yalnız tinsel bir devrime inananlar ve Breton ile grubun çoğunluğu gibi, şiirin ve devrimin kardeş olduğu ön-gerçeğinden kalkarak, birliği, her ikisindeki ortak özü arayanlar.

Gerçeküstücü grubun 1926 Kasımındaki bir toplantısı sırasında gerçeküstücülük ve komünizm arasındaki ilişkiler yeniden tartışıldı. Naville'e göre *Gerçeküstücü Devrim*'le ve *Clarté*'yle* – FKP'ye bağlı olup Pierre Naville, Marcel Fourrier, Victor Crastre ve Jean Bernier tarafından yönetilen bir kültürel dergi– işbirliği yapmak arasında çelişki yoktur. Saf gerçeküstücü faaliyete "en büyük önemi" atfetmekle kalmaz, bu eylemin hiçbir biçimde Üçüncü Enternasyonal'in taktiğine bağımlı olmaması gerektiğini de ekler Naville. Breton ona, aralarındaki anlaşmada ısrar ederek cevap verir: "Naville'in broşürü fevkalade etkili oldu. İnsanları uyuşukluklarından çıkarmaya en fazla katkı sağlamış olan şeylerden biri budur". Felsefi anlaşmazlıklarını ortaya dökmez ve denemenin "tarafsız tarihi sunumunun" "kendisinden beklenen çok net sonucu içermiyor olmasına" üzülmekle sınırlar kendisini. Muhtemelen, Naville'in salık vermekte tereddüt ettiği, grubun Parti'ye katılması olgusuna bir gönderme yapılmaktadır. Ne olursa olsun tartışma "Naville hakkında olumlayıcı bir oylama" ile sonuçlanır (Bonner 1992, s.52-55).

Grubun birçok üyesinin –özellikle de bu toplantı esnasında Naville'in sertçe tartıştığı Philippe Soupault'nun– "tinsel" ve apolitik duruşuyla karşı karşıya kalan Breton, Naville'in getirmiş olduğu kararlı devrimci ve Marksist perspektife kuşkusuz sevinmekteydi. Bu karşı duruşa, bu kökten materyalist antiteze,

geleneksel felsefi çelişkilerin ötesinde, kendi diyalektik sentezini, Marksizme dair kendi gerçeküstücü versiyonunu oluşturmak için ihtiyacı vardı.

1927 yılının başında, Naville'in çağrısıyla etkilenmiş Breton ve gerçeküstücü grubun ileri gelen üyelerinden birçoğu onun izini sürüp Komünist Parti'ye – "eleştiri hakkı"nı kendilerine tanımayı ihmal etmeyerek... – katılmaya karar verirler. Nisan ayında bu yeni adım, Pierre Naville'e çok dostane bir açık mektup içeren "Büyük gün" duyurusuyla halka açıklandı: "*Devrim ve Entelektüeller* broşürünüzde, burada tartıştığımız soruyu ilk soran kişi oldunuz". André Breton, Benjamin Péret, Louis Aragon, Paul Eluard ve Pierre Unik tarafından imzalanan mektup Naville'in "karar alma gücü"nü, "entelektüel cesareti"ni ve "açık görüşlülüğü"nü övmekte ve temel uzlaşı noktaları üzerinde durmaktaydı: "Bizler uzun süredir aynı şeylere derinden bağlıyız." Ne var ki bilmedikleri şey –her zaman diğerlerinden bir adım önde olan!– dostlarının bu arada komünist hareketin iç çatışmasında, Lev Troçki'nin yönettiği Uluslararası Sol Muhalefet'i destekleyerek tavır almış olduğuydu.[27]

Gerçeküstücü Devrim'in, ardından da –Troçkist muhalefete gitgide daha yakın duran– *Clarté*'nin eski redaktörü olarak Naville, 1927 Haziranında "Daha iyi ve Daha az iyi" gibi garip bir adla *Gerçeküstücü Devrim*'in 9-10 numaralı sayılarında çıkan bir deneme kaleme alarak, ortak düşünüş tarzlarını dile getirmek için yeni bir girişimde bulundu. "Devrim ve Entelektüeller" kadar önemli –hatta bazı açılardan daha da önemli –olan bu metin, Komünist Parti içinde "Marksizmle bağdaşmaz" görülen kimi eylemlerini terk etmelerini isteyenlere karşı gerçeküstücülüğün savunmasını üstlenmektedir şimdi. Resmi (Stalinist) komünist yönetimin iyimserliğini üstü kapalı bir biçimde eleştirerek Naville, yeni siyasi duruşuyla hiç de bağlantısız olmayan yeni bir kavram önermektedir: *Devrimci kötümserlik*.

Naville için kötümserlik gerçeküstücülüğün, güncel gerçekli-

27- Bu tartışmaların çok aydınlatıcı bir tanıtımı için Maurice Nadeau'nun *Histoire du Surrealisme* [*Gerçeküstücülüğün Tarihi*](cilt 1, s. 133-187) adlı kitabına bakınız.

ğinde ve daha çok da gelecekteki gelişmelerinde, en büyük *erdemi* idi. Onun gözünde, Hegel felsefesinin ve Marks'ın devrimci metodunun temelini oluşturan kötümserlik "bir uzlaşma çağının değersizliklerinden ve düş kırıklıklarından kaçmak" için tek fırsattır. Naville'in –"aşırı daralmış beyin" gibi pek sevgi dolu bir nitelendirmeyle ödüllendirdiği– bir Herbert Spencer'in, ya da "pis şakaları" yalnızca eleştirel akıldan yoksun olduğunu kanıtlayan bir Anatole France'ın "kaba iyimserliği"ne karşı tutumu sadece küçümsemedir. Bununla birlikte "kadın düşmanı Alman" Schopenhauer'in şüpheci, seyre dayalı ve gelgeç kötümserliğini de paylaşmaz. Kendisinin kötümserliği *aktif*, *devrimci*, *canlı* –"tüm rüzgarlara ve fırtınalara" yüzünü dönmüş bir yelken misali – ve öncelikle de *örgütlü*dür: "Kötümserliğin örgütlenmesi bilinçli bir insanın itaat edebileceği en tuhaf "sloganlardan" biridir. Ne var ki bizim onun peşinden gittiğini görmek istediğimiz slogan da budur." Kötümserliğin örgütlenmesi Naville'e göre yıkılmamızı önleyecek tek yöntemdir (1975, s. 110-120).

Naville'in gerçeküstücülükle komünizmin ortak hattını ilkeler veya hedefler ölçeğinden ziyade daha "organik", daha temel, daha derin bir düzeyden tanımlamış olduğunu gözlemlemek ilginçtir: Bu, belirli bir kötümser "bakış tarzı"dır. André Thirion'un tanıklığına göre onu, Troçki'ye –alçak ve yeteneği kıt bir takım kişiler tarafından haksız bir kadere mahkûm edilmiş istisnai bir şahıs olarak gördüğü bu insana– çeken Breton'un kötümserliğidir. Yıllar sonra *Mülakatlar*'ında Breton –Camus'ye karşı bir polemik sırasında– "gerçeküstücü kötümserliğe" karşı daha temkinli bir tavır takınacaktır: onun gözünde bu kötümserlik sadece dünyanın şimdiki durumuna ilişkindir, bir "önceleyici iyimserlik"le ele alınması gereken gelecekteki haline değil (Thirion 1972, s. 131-132; Breton 1969, s. 251).

Naville'e göre gerçeküstücülüğün ve Marksizmin ortak paydası olan bu devrimci kötümserlik türünün Stalinci yönetimin frenlenmemiş galihiyetçiliğiyle pek bağdaşmadığını vurgulamaya gerek yok. Ama şimdilik Pierre Naville hala FKP'nin disiplinli bir üyesi konumundaydı ve bu durum da onun *Clarté*'nin redaktörü olarak Ekim Devrimi'nin onuncu yıldönümü kutlamalarına

katılması için davet edilmesini sağlıyordu. SSCB'ye bu yolculuk için "tamamen gözlerimi açtı" diye yazacaktı daha sonra (Naville 1977, s. 343)

Zaman zaman *Clarté*'de yazan Victor Serge* sayesinde Pierre Naville ve dostu Gérard Rosenthal, Lev Troçki'ye ve Sol Muhalefet'in diğer liderlerine takdim edilecektir. Serge, "gerçeküstücülükten gelmiş olan bu hayret edilecek kadar dürüst kişilikli ve çelik gibi sağlam ve berrak fikirli iki genç Fransız"dan çok olumlu bir şekilde etkilenmişti (Serge 1978, s.251). Had safhada hayran olduğu Troçki'yle sohbeti esnasında Naville özellikle Uluslararası Sol Muhalefet'in perspektiflerinden söz etti; gerçeküstücülüğün anlamına dair soruları, Kızıl Ordu'nun kurucusuna hareket içindeki ince görüş farklılıklarını açıklamaktan aciz, ustaca savuşturdu (Naville 1979, s. 90).

Paris'e dönüşünde Naville Sol Muhalefet'e desteğini açıkça ilan etti – ki bu da onun, beklendiği gibi, kısa bir sürenin ardından 1928 Şubatında FKP'den ihraç edilmesini getirdi. Birkaç ay geçmeden bu iki deneme *Devrim ve Entelektüeller* başlığı altında yayımlandı.

Kitabın yayımlanması Fransa sınırlarının ötesinde hemen yankı buldu: Walter Benjamin'in dikkatini çekti ve onun 1929'daki parlak denemesi *Gerçeküstücülük: Avrupa Aydının Son Fotoğrafı*'na geniş çapta esin kaynağı oldu. 1926-27 yıllarındaki Paris ziyaretlerinden beri gerçeküstücülerin "dünyevi işrak"ı ile büyülenmiş olan Benjamin, tıpkı Naville gibi, onların yakında komünist harekete katılacaklarını ümit etmekteydi.

Benjamin, "müthiş deneme"sini selamladığı Naville gibi, burjuvazinin her tür tinsel özgürlük özlemine karşı düşmanlığının gerçeküstücüleri sola ittiğine inanıyordu. Bununla birlikte, Naville'den farklı olarak, Walter Benjamin gerçeküstücülüğün liberter bileşenine büyük bir yakınlık duymaktaydı.

Naville'in –o dönem Almanya sınırlarının dışında az tanınan bir edebi eleştirmen olan– Walter Benjamin'in denemesinden haberdar olduğunu gösteren hiçbir şey yok. SSCB'den dönüşünde, gerçeküstücülerden yavaş yavaş uzaklaşarak, kendini tamamen Sol Muhalefet'in Fransa'daki –özellikle, yakında (Mart 1928'de)

La Lutte des Classes (Sınıf Mücadelesi, ç.n.) adını alacak olan *Clarté* dergisi aracılığıyla– örgütlenmesine verdi. Grubun 1928 Ocak ayındaki cinsellik konulu münazaralarına (Seks Sohbetleri, Sürrealist Görüşmeler, Versus Kitap, 2007) yine de katıldı ama 1928 Temmuzunda Breton'la nahoş bir söz alışverişi ilişkileri soğutacaktı. Tartışmanın konusu Victor Serge'in Brest-Litovsk* anlaşmaları üzerine, Naville tarafından *Clarté*'de yayımlanan bir makalesiydi. Her iki tarafın karşılıklı birkaç kavgacı sözünün ardından Naville kalktı ve gitti. Bir daha hiç geri dönmeyecekti (Naville 1977, s. 344-345)[28].

Diğer taraftan her şey Breton'un Naville'le aralarında bir kopuş olmasını arzulamadığını gösteriyor. Bunun kanıtı ise, birkaç ay sonra Aragon, Péret, Queneau ve Unik'le beraber Naville'e onu ısrarla gerçeküstücü grubun Troçki üstüne 1929 Martında düzenlenecek bir münazarasına davet eden dostane bir mektup yazacak olmasıydı. Biliyoruz ki, diye gözlemlerini aktarıyorlardı, esas çalışmanız bir başka alanı kapsıyor, ama böyle bir toplantıda sizin yokluğunuz "üzücü bir dayanışma eksikliği" olacaktır. Eminiz ki, diye devam ediyorlardı, Troçki'nin kaderi sizi ilgilendirmiyor olamaz ve kaniiyiz ki *Devrim ve Entelektüeller*'in yazarı böylesi bir münazarada hazır bulunmalıdır (Naville 1977, s. 346).

Naville gelmeyi reddetti. İşin aslı, kendisini artık gerçeküstücü grubun üyesi olarak görmemesiydi. Çok sonra otobiyografik bir metinde "Gerçeküstücülüğü, herhangi bir kusur aramadan, kendi dilinde konuşmaya bırakma kararındaydım, ve (davete) cevap vermedim" diye yazacaktı. (Naville 1977, s.346)

Bu terk edişin nedenleri neydi? Esasında Naville gerçeküstücülüğün tini devrimcileştirme hedefi ile somut toplumsal devrimin talepleri arasında çok fazla gerilim olduğu sonucuna varmıştı. Buradan kalkarak, Breton'un iki şıkkı bağdaştırma girişimlerine inanmadığı için, ikincisine ayrıcalık tanımaya karar vermişti. Bu temel ayrılığa Naville'in gerçeküstücülerin aksine bir romantik

28- Naville'e göre –ki bu çatışma konusundaki tek kaynak kendisidir– Breton, Brest-Litovsk'u evrensel bir barış ve tam silahsızlanma arzusunun bir iladesi olarak görmekteydi, oysa ki Serge'in –Naville'in savunuculuğunu yaptığı– makalesi bunu Bolşevikler tarafından zaman kazanmak için bir taktik girişimi olarak yorumluyordu.

olmadığını da eklemek gerekir; modern teknolojiye güveniyor ve daha önce gördüğümüz gibi her tür "makinalaşma" eleştirisinin yanısıra "Doğu"ya ilişkin rüya ve kurguları reddediyordu. Ayrıca Breton'un on sekizinci yüzyıl maddeciliğine karşı düşmanlığını da –birkaç yıl sonra Holbach Baronu'nun anısına bir kitap yazacaktı–. Hegel diyalektiğine hayranlığını da paylaşmamaktaydı.

Birkaç ay sonra *Gerçeküstücü Devrim*'in son sayısında (Aralık 1929) Andre Breton'un, aralarında Naville'in de bulunduğu, bazı gerçeküstücülerle çok şiddetli bir hesaplaşmasını içeren *Gerçeküstücülüğün İkinci Manifesto*'su çıktı. Gerçeküstücü derginin ilk redaktörü olan kişiye yöneltilmiş hakaretlerin çok aşırı ve haksız olduğunu söylemek az bile. En az saldırgan pasajlardan birinde Breton Naville'i "hasta suratlı boa yılanı"yla karşılaştırıyor ve "Troçki'nin ve hatta Suvarin'in gücünü ehlileştirenlerin sonunda bu çok değerli sürüngeni yola getiremeyecekleri"ne ilişkin iyi niyetli umudunu bildiriyordu! (Breton 1994, s. 105-106)

Birkaç ay önce bizzat kendisinin grubun bir iç tartışmasına o kadar dostça davet ettiği *Devrim ve Entelektüeller*'in yazarına karşı bu kaba saldırı ne içindi? Naville'in kendisinin çok yıllar sonra öne sürdüğü açıklama temelde politikti: Breton'un o dönemde Stalin ile Troçki[29] arasında seçim yapmayı reddetmesiydi onu Sol Muhalefet'in aktif bir partizanı olan kendisine karşı ateş açmaya götüren. Breton tarafsız konumunu, bizzat Troçki'nin 25 Eylül 1929 tarihli bir mektubunda 3. Enternasyonal'in sola doğru geliştiğini kabul etmiş olmasıyla doğrulamaktaydı. Madem ki Troçki Rakovski'nin ve diğer sol muhaliflerin partiye yeniden katılma talebini destekliyordu, gerçeküstücüler neden ondan bile daha uzlaşmaz olacaklardı? Argüman yanlış değil ama Troçki'nin bu talebin sonuçları hakkında fazla iyimser olmadığını ve bu arada muhaliflerin hâlâ sürgünde ya da toplama kamplarında bulundukları gerçeğinin de altını çizdiğini eklemek gerek... (Troçki 1975, s. 325-331).

29- *İkinci Manifesto*'da, gerçeküstücülüğün "aynı taktik kavrayışa sahip değilseler bile iki tarafın da kendilerini tam devrimci olarak ortaya koymaktan geri durmadıkları [...] iki çok genel akım"dan birinin ya da diğerinin yanında yer almak için herhangi bir nedeni bulunmadığını ileri sürer. (André Breton, *Manifestes*... s. 106)

Son tahlilde Naville tarafından öne sürülen hipotez pek ikna edici değil; diğer gerçeküstücüler de –Benjamin Péret gibi– troçkist akım yanlısı bir tavır almışlar ama André Breton'un şimşeklerine maruz kalmamışlardı. Üstelik, Ekim 1925'de Troçki'nin Lenin üstüne kitabının çok coşku dolu bir yorumunu yazdığından beri, Breton Kızıl Ordu'nun kurucusu için derin bir hayranlık duymaya devam etmişti; kısa bir süre için FKP'ye katılabilmişse bile, diğer pek çok gerçeküstücü gibi, asla bir stalinist olmamıştı.

Hakaretlerin yazarı, 1952 yılı *Mülakatlar*'ında, başka bir yorum sunar: *İkinci Manifesto*'nun "dilindeki aşırılıklar"dan dolayı özür dileyerek bunları o anda gerçeküstücülüğün kritik konumunun ve özel yaşamındaki sorunların –ilk eşi, Denise Naville'in kuzini, Simone'la boşanmalarına gönderme olduğu açık– yarattığı bir "sinir gerginliğine" bağlar. Bu kişisel yön dikkate alınsa bile, *Gerçeküstücü Devrim*'in eski redaktörüne karşı saldırının birincil nedenini oluşturduğunu düşünmek zor (Breton 1969, s. 152).

Breton'un öfkesine bir üçüncü gerekçe eklemek gerektiğini düşünüyorum: çok önemli bir anda –Mart 1929 tarihli mektupta sözkonusu olan "dayanışma eksikliği" anında– Naville'in açıklama yapmaksızın grubu terk ederek onu bırakıp gittiği duygusu. Naville'in, kitabı gerçeküstücülükle Marksizm arasında bir amaç birliğini hatta belki de bir tür birleşmeyi veya simyasal bir alaşımı hedefliyorken gruptan ayrılması, daha çok bir seçim yapma lüzumunu ifade ediyordu: ya biri ya diğeri. Ayrıca, gidişiyle, Naville gerçeküstücülerle Troçki arasında köprü kurulmasını engellemekteydi: İşte bu nedenle Breton *İkinci Manifesto*'da onu "Lev Troçki'yi tek dostlarından tiksindirmek"le suçluyordu. Bu suçlamayı yıllar sonra *Mülakatlar*'da tekrar edecek, Naville'in 4. Enternasyonal'in Fransız seksiyonunun yöneticilerinden biri olduğu yılların tamamında, 1930'dan 1939'a, gerçeküstücülerle Troçki partizanları arasındaki tüm yakınlaşmaları olanaksız kılmak için elinden geleni yaptığını dile getirecekti. Aslında bu suçlama temelsiz değil, ama bu dönemin sadece ilk beş ya da altı yılına tekabül ediyor (Breton 1969, s. 137).

Ilginç bir biçimde Naville *İkinci Manifesto*'nun saldırılarına karşı Okyanus'un öte yanından gerçeküstücülüğün bir hayra-

nının kişiliğinde bir müdafi buldu: Peru'lu büyük düşünür Jose Carlos Mariategui. Latin Amerikalı devrimci Naville'le bağlantı içindeydi –ona *Peru Gerçeğine Yedi Yorum Denemesi* (1928) adlı kitabının bir nüshasını göndermişti– ve dergisi *Amauta*'da gerçeküstücülüğe olumlu bakan birkaç makale yayımlamıştı [30]. Walter Benjamin'inkilere çok benzer terimlerle –onu muhtemelen tanımıyordu– sözkonusu olanın bir yazınsal olgu ya da sanatsal moda değil "kapitalist medeniyeti blok halinde yeren ve suçlayan" "bir tinsel itiraz" olduğunda ısrar etmekteydi. Aklı/ruhu ve eylemiyle gerçeküstücülük romantik bir eylemdi ama "kapitalist düşünceyi ve toplumu devrimci reddedişiyle, politik düzeyde, komünizmle tarihsel açıdan çakışıyordu". Mariategui gerçeküstücü grupla *Clarte* arasındaki yakınlaşmayı büyük bir ilgiyle izlemekteydi; 1926'daki bir makalesinde ortak bir yayımda (*İç Savaş* dergisi projesinde) birleşmeyi başaramamış olmalarına hayıflanırken bir yandan da gerçeküstücülerin komünist dergide yazmalarını ve Breton ile Aragon'un "Marksist devrim kavrayışını benimsemelerini" memnuniyetle gözlemliyordu. (Mariategui 1973a)

Birkaç yıl sonra "Gerçeküstücülüğün bilançosu" adlı bir makalede Mariategui gerçeküstücülüğün hem –Breton'un *İkinci Manifesto*'da gururla üstlendiği– romantik kökenlerini, hem de "Marksist program"a angajmanını övgüyle karşılamaktaydı. Gerçeküstücülere beslediği "yakınlık ve ümit"i ortaya koyuyor ama bu arada Breton'un *Manifesto*'da şöhret sevdasına kapılmış bir oportünist olarak gösterilen Naville'e karşı "aşırı kişisel saldırganlık" olarak adlandırdığı tavrını eleştirmekten geri durmuyordu: "Bence Naville'in çok daha ciddi bir kişiliği var. Bu arada, Breton'un, uzun bir çekişmeden sonra Tristan Tzara'nın yürekli katılımında ve ciddi çalışmasındaki devamlılığı kabullenirken gösterdiği aynı asil tutumla, ileride –eğer Naville benim umduğum gibiyse– onun hakkındaki görüşünü düzeltmesi olasılığını da göz ardı etmiyorum." Tahmin yanlış değildi ama ancak sekiz sene sonra gerçekleşti (Mariategui 1973b, 1973c).

30- Mariategui "superrealizm" deyimini kullanıyor, Naville adı "Maville" şeklinde yazılıyordu, ama gerçeküstücülük üzerine üç makalesi de grup içindeki siyasi münazaraları dikkate değer bir biçimde anladığını kanıtlıyor.

1930 yılında Naville Komünist Lig'in –Sol Muhalefet'in Fransa Örgütü– kurucularından ve hareketin uluslararası sekreteryasının üyelerinden biri oldu. 27 yaşında dünya troçkizminin en önemli yöneticilerinden biriydi. 30'lu yıllarda Naville'le Troçki arasındaki ilişkiler hep kolay geçmedi. Taktik konularda sıklıkla çekişme halindeydiler ve Troçki 1934 Ağustos'unda Fransız yoldaşlarıyla bir münazara sırasında Naville'in düşüncesinin "soyut" ve "diyalektik olmayan" niteliğinden yakındı (Troçki 1971).

Breton'un saldırılarından ve kendi iki yanlı politik konumundan ötürü Naville'in gerçeküstücülere karşı tavrı son derece olumsuzdu. Bu olumsuzluk Benjamin Péret'nin örgütüne girmesini yasaklamaya kadar gidecekti... Péret, 1929-1931 yılları arasında Brezilya'daki ikameti süresinde, bu ülkedeki ilk Troçkist grup olan Liga Comunista'nın kurulmasına yardım etmişti. Brezilya polisi tarafından sınır dışı edilince 1932'de Fransa'ya geri dönmüş ve kardeş Fransız örgütüne katılma talebinde bulunmuştu. Oysa Naville ve Lig'in diğer yöneticileri (Molinier, Trent) ondan, ciddi ciddi, gerçeküstücü eylemlerini terk etmesini ve örgütün yayın organında gerçeküstücülüğü kınamasını istiyorlardı! Tabii ki Péret bunu reddetti, birkaç ay sonra da *Clarté*'nin eski redaktörlerinden biri olan Marcel Fourrier tarafından yönetilen bir başka Troçkist gruba katıldı.[31]

Buzlar yalnızca gerçeküstücülerin resmi komünist idareyle aralarındaki bağı –1935'de Uluslararası Yazarlar Konferans'ı esnasında– kesin olarak kopardıkları ve özellikle de Breton ve dostlarının Moskova duruşmalarının geçersizliğini duyurdukları zaman çözüldü[32]. Bu duyuru kapsamında –Eylül 1936'da– Breton, Naville tarafından yönetilen Fransız troçkist grup Enternasyonalist İşçi Partisi'nin (POI) bir mitinginde "Moskova Duruşması hakkında gerçek" üstüne ortak bir gerçeküstücü bildiri okudu. Metin, Troçki'nin "her tür kuşkunun çok ötesinde" olduğunu

31- Péret'nin Brezilya'daki Liga Comunista'ya 19 Mart 1932 tarihli mektubuna bakınız (Péret 1985, s. 37-39)

32- 1934 yılında, ortak "Vizesiz planet" bildirilerinde Breton ve dostlarının Troçki'nin Fransız topraklarından çıkartılmasını –onun o güne dair kavrayışlarını paylaşmaktan uzak oldukları belirterek de olsa– protesto ettikleri doğrudur. (Schwarz 1977, s. 105-106)

ve "ifade etmek durumunda bırakıldığı kusursuz olmayabilecek fikirlerden soyutlandığında" gerçeküstücüler için "çok önemli bir entelektüel ve manevi rehber" olarak kaldığını açıklamaktadır. Birkaç ay sonra Amerikalı troçkist Herbert Solow'a yazdığı bir mektupta Naville dostça ama henüz sakınımlı bir tonda ona gönderme yapar: "Gerçeküstücü yazar André Breton bizimle çok dürüstçe ama politik olarak pek açık olmayan bir işbirliği yapmaktadır." (Schwarz 1977, s. 114; Troçki, Naville, Naville [D.], van Heijenoort 1989, s. 100)

İkisi arasında bir tür barışmaya en fazla katkı sağlayan adım Naville tarafından Troçki'nin sekreteri Jan van Heijenoort'a, 12 Mayıs 1938'de, Breton'un Meksika'ya ziyareti sırasında, gönderilen bir mektup oldu. Naville mektuba yukarıda belirtilen ortak bildiriyi, yayımlanmasını teklif ederek, ekledi. Breton hakkında dile getirdiği düşüncesi nispeten olumluydu: ondan kesin politik bilgiler edinmeyi bekleyemeyiz, diye yazmaktaydı, ama Troçki aleyhindeki suçlamalar karşısında "mükemmel bir kararlılık" gösterdi çünkü diğer birçoğunun aksine "o bir korkak değil" diyordu. Troçki bu mektuptan haberdar oldu ve çok olumlu etkilendi. Naville, Troçki'ye dair anılar kitabında (1962) Meksika'dan dönüşünden sonra Breton'un bir ziyaretini anımsar – 1929'dan beri ilk kişisel temaslarıdır bu ziyaret. *İkinci Manifesto*'daki hakaretlerden dolayı pişmanlığını dile getirdikten sonra Breton kendisine Lev Davidovitch'le yaptığı şu konuşmayı aktarmıştır: "Naville bana sizin hakkınızda yazdı. – Ah! Pek hoş şeyler olmasa gerek... – Aksine, sizin cesur bir insan olduğunuzu yazıyor." (Troçki 1989; Naville 1989; Naville 1979)

O andan itibaren Breton'la Naville arasındaki ilişkiler büyük ölçüde iyileşti. Birkaç ay sonra, 11 Kasım 1938'de, Meksika'da Enternasyonalist İşçi Partisi'nin bir toplantısında Breton Troçki'yle karşılıklı konuşmalarının heyecan verici bir raporunu kaleme aldı; bu fırsatla da entelektüel yaratım alanı için "anarşist bir bireysel özgürlük rejimi" talep eden ortak "bağımsız bir devrimci sanat için" bildirilerini sundu. Gerçeküstücü şair ve sürgün Bolşevik, Marksistler ve anarşistler arasında işbirliğine –daha önce gördüğümüz gibi Breton'un eski bir rüyasıydı bu–, ve devrimci

sanatçıların faşizme, stalinizme ve kapitalist sisteme karşı bir ortak örgüt oluşturmalarına çağrıda bulunmaktaydı: Bağımsız Devrimci Sanat İçin Uluslararası Federasyon (FIARI).

Naville'in Breton'un söylevine dair, van Heijenhoort'a bir mektubunda yer alan yorumu dokunaklıdır ve bu kez çekincesizdir: "Breton 11'indeki toplantımızda çok güzel bir konuşma yaptı. 350 katılımcı vardı. Metnini dergimizde yayımlayacağız. Çok coşkulu konuştu ve dinleyenler de bu coşkuyu paylaştı." (Troçki, Naville 1989, s.202) Takip eden aylar boyunca troçkistler ve gerçeküstücüler, *Clé* [*Anahtar*] adlı yayın organında Pierre Naville'in en iyi dostlarından biri olan Maurice Nadeau'nun redaktör olduğu, FIARI'de birlikte çalıştılar.

Savaş bu sürükleyici ama geçici girişime son verecektir. 1939'da orduya alınan, yenilgi sırasında tutsak edilen Naville, 1940 Ağustos'unda bir Alman kampında Lev Troçki'nin öldürüldüğünü öğrenecektir. Bu olay onu, 1938 yılında kurucularından biri olduğu Dördüncü Enternasyonal'in artık geleceğinin olmadığına ikna etmişe benzer. Takip eden on yıl boyunca politik gelişimi onu yeniden Breton'dan uzaklaştıracaktır, ama tuhaf bir biçimde, 1929-1935 yıllarındaki görüş ayrılıklarının aksine bir yönde. Breton komünist hareketin hâkim (Stalinci) akımına gitgide düşman olurken Naville (bu akıma) yakınlaşmaya çalışacak, özellikle, savaştan sonra, *Revue Internationale*'e [*Uluslararası Dergi*] katılacak, ardından da 1955'de Yeni Sol'un, ve 1960'da Birleşik Sosyalist Parti'nin (PSU) kurulmasıyla bir alternatif sosyalist yol bulacaktır.

Savaş sonrası yıllar içinde Naville, André Breton ve Benjamin Péret ile tesadüfen karşılaşacaktır ama ilişkileri bölük pörçüktür. Breton'un kendisine *Mülakatlar*'da yöneltiği (1952) –ve gördüğümüz gibi ancak kısmen doğrulanmış– eleştirileri işi daha da zorlaştırmıştır. 1975 yılında Naville *Devrim ve Entelektüeller*'i, gerçeküstücü grubun 1925-1928 arasındaki münazaralarına dair kendi izlenimini sunan ilginç ve özlü bir önsözle, yeniden yayımladı. Vardığı sonuç, Breton ve dostlarının Aragon ve diğerlerinin Stalinci tahribinden, politik nedenlerden çok gerçeküstücü devrime sadakatlerinden ötürü bağışık tutulmuş olduklarıydı.

1977'de Naville –1928'den beri ilk kez– gerçeküstücülüğe adanmış bir çalışma yayımlamıştır: *Gerçeküstünün Zamanı*. Geniş ölçüde otobiyografik olan kitap, *Katı Yumurta* ile *Gerçeküstücü Devrim*'deki şiirleri ve makalelerinin yanısıra 20'li yılların diğer malzemelerini içerir. Kitap, *Devrim ve Entelektüeller*'in yeniden basımındaki önsözü, otomatik edebiyat, cinsellik, gerçeküstücü resim, Sade, Benjamin Péret, Paul Eluard ve Salvador Dali üstüne denemeleri kapsar. Sonuç bölümünde Naville, gelecekte, "gerçeküstüne tutkunun" şimdiden aşılmış olan "geleneksel gerçeküstücü müdahale formlarının" çok ötesinde yeni formlar ve boyutlar edineceğine olan inancını ifade eder [33]. Naville'in gerçeküstücülüğe dair son sözü oldukça şaşırtıcı bir belgedir. Ölümünden (23 Nisan) birkaç hafta önce, 6 Nisan 1993'de, Franklin Rosemont tarafından Chicago'lu gerçeküstücülerin Los Angeles isyanına ilişkin –ırkçı bir yargı kararına karşı şehrin Siyah, Latin ve yoksul halkının şiddetli bir ayaklanması– çalışmasının kendisine yollanmasına karşılık olarak, coşku dolu bir mektup yazar: "Metninizle büyülendim" der. Bu "göz alıcı" belgenin etkili dilini ve sarihliğini överek onu "günümüz dünyasının, 1924'de Paris'te patlak vermiş olanından çok daha büyük bir gerçeküstücü infilakı yaşayacak olduğunu göstermek için yeni ve oldukça önemli bir tavır" olarak tanıtmakta tereddüt etmez. Garip bir şekilde, Benjamin'in gerçeküstücülüğe dair yazısındaki bir imgeyi –hareketin 1924'de "cehennemî bir makinenin patlaması" gibi doğuşu imgesini– kendisine mal eder. Bu mektubu sıcak bir mesajla bitirir: "Amerikalı dostlarınıza, ve tabii yurt dışındaki dostlarınıza, gerçeküstücü hareketinizin bizim çok uzun zaman önce girişmiş olduğumuz şeyi yeniden canlandıracağını bütün içtenliğimle ümit ettiğimi söyleyebilirsiniz."[34]

33- Kitap ayrıca, Naville'in Breton'la biraz eski – 37 yıllık !– bir hesabı da gördüğü ve *İkinci Manifesto*'nun haksız saldırılarını, yazarına karşı yine haklılığı doğrulanmamış eleştirilerle yanıtladığı kısa bir bölümü de içermektedir. (Naville 1977, s. 396)

34- Bu mektup Chicago belgesinin Fransız baskısına giriş olarak, gerçeküstücüler ve liberterler tarafından ortak olarak basılmış bir broşürde yayımlanmıştır: Chicago Gerçeküstücü Grubu, *Trois jours qui ebranlerent le nouvel ordre mondial. La Révolte de Los Angeles, avril-mail 1992*, Lyon, Atelier de création libertaire, 1995

Diğer bir deyişle, ölümünün hemen öncesi, veda mektubunda –bir tür "gerçeküstücü vasiyet"– Pierre Naville 20'li yıllardaki gerçeküstücü gençlik umutlarını yeniden bulmuş gibidir. Ama bu kez, devrimci kötümserlik yerine, Breton'un gerçeküstücülerin "önceleyici iyimserliği" adını verdiği olgudan ilham almaktadır.

[*Yeni Dünya Düzenini Sarsan Üç Gün. Los Angeles İsyanı, Nisan-Mayıs 1992*]. Gerçeküstücü hareketin Paris grubundan Guy Girard tarafından yazılmış. Birleşik Devletler'de gerçeküstücülük üstüne bir not da dahildir.

Guy Debord'un Kara Romantizmi

Guy Debord asla bir gerçeküstücü gruba dâhil olmadı. Ama bu, kurucularından biri olduğu 50'li yılların Letrist Enternasyonal'inin* kendini gerçeküstücü girişimin mirasçısı olarak algılamasını –bu girişimi radikalleştirmeyi de tasarlayarak– engellemiyordu: "Gerçeküstücülük (bu sistemin adını anmak gerekirse) tarafından daha dün belirlenmiş talepler programının bize, acil olduğu unutulmaması gereken, bir asgâri temel gibi göründüğünü yeterince tekrarladık." (Debord 1996) Letristler ve gerçeküstücüler arasındaki tek işbirliği girişimi –1954 yılında, Rimbaud'nun doğumunun yüzüncü yıldönümü kutlamalarına karşı yapılmıştı– başarısızlıkla neticelendi ve karşılıklı şiddet dolu saldırılarla devam etti. Bununla birlikte, Debord ve dostları 1955-56 yıllarında Marcel Mariën ve Paul Nougé tarafından –ki Paris gerçeküstücüleriyle çatışma halinde oldukları doğrudur– yönetilen Belçika kökenli gerçeküstücü dergi *Les Lèvres nues** [*Çıplak Dudaklar*] ile işbirliği yapacaklardı.

Karşılıklı polemiklere ve aforozlara rağmen, Guy Debord'un kültürel yıkıcılık denemeleriyle André Breton ve dostlarınınki arasında ancak derin bir "seçmeci yakınlık" sezilebilir. "*Gösteri Toplumu*"nun yazarı üstüne yakın tarihli bir incelemenin zekice gözlemlediği gibi "Debord ve dostlarının iki savaş arası dönemin gerçeküstücülüğüne karşı yüklendikleri borca ne kadar dikkat çekilse azdır: ele geçen ilk gerçeküstücü bildiriyi, *Littérature*'ün

en küçük bir makalesini veya bir gerçeküstücünün herhangi yazışmasını okumak kâfidir bu konuda ikna olmak için. Bu aleni hısımlık durumcular [situasyonistler] tarafından asla açıklanmayacaktır" (Gonzalves 1998, s.22). Yine de Debord'un 80'li ve 90'lı yıllardaki yazılarında André Breton'un savunusunu üstlenerek, ona karşı küçültücü "Papa" deyiminin sistematik olarak kullanılmasını "gülünç bir alçaklık" olarak ifşa edeceği göz ardı edilmemelidir. (Debord, s. 57)

Debord ve Breton arasında çok belirgin farklar bulunur: ilki çok daha rasyonalist, Aydınlanmacı Fransız materyalizmine çok daha yakındır. Paylaştıklarıysa, "sanat" ve "eylem" arasındaki ikiliği aşmayı tasarlayan yüksek şiirsel ve yıkıcı hedefin, kibirli isyan, itaatsizlik ve olumsuzluk ruhunun dışında, *devrimci romantik* hassasiyettir.

Guy Debord durdurulması güç bir cehennemî makinedir. Denenmemiş de değildir oysa bu makineyi durdurmak. Ve hala da denenir. Onu etkisizleştirmeye, sivriliklerini gidermeye, onu estetize etmeye, sıradanlaştırmaya çalışılır. Hiçbiri sonuç vermez. Dinamit hala oradadır ve onu zararsız kılmak amacıyla çekiştirip duranların her an ellerinde patlayabilir.

İşte yakın geçmişten bir örnek, Cécile Guilbert'in Philippe Sollers tarafından yönetilen bir koleksiyonda yayımlanmış *Pour Guy Debord* [Guy Debord İçin] adlı kitabı: Debord göz kamaştıran üslupta bir "züppe yazar"dan başka bir şey değildir: "ondan arta kalan sadece edebiyattır". Aslında eserinde "etik, estetik tarafından emilip dağılmıştır". Nasıl yapmalı da adı "*Gösteri Toplumu*" olan devrimci bir kitabı bu mikroplardan arınmış yaklaşımın içine dâhil etmeli? En basit biçimiyle içini boşaltarak: Pek de ilgi çekici değil, çünkü "gayrı-şahsi teorik çalışma" olarak birinci tekil şahıs kullanılarak yazılmamış. Üstelik, genç Marx ve Hegel'in cümle kuruluşları ve sözcük dağarcığından fazla etkilenmiş, ki bu da güzel üslubunu bozmuş: "Bu büyük Almanlardan sıyrılınca kendi nesri hissediliyor. Daha da iyi bir biçimde hem de". Marx ve Hegel yerine, bu denemenin yazarı, Rivarol ve Ezra Pound'a başvurmayı yeğliyor. Üslup meselesi kuşkusuz (Guilbert 1996).

Buna karşılık, başkaları, savunduğu tezleri kitle medyasının

sıradan bir eleştirisine indirgeyerek, sadece 1967 yılının çalışmasını ya da daha doğrusu bu çalışmanın başlığını dikkate almaktadırlar. Oysa, onun "gösteri toplumu" olarak adlandırdığı şey, salt –daha derin bir gerçekliğin en yüzeysel ve anlık ifadesi olan– televizyonun zorbalığı değil, bireyin genel olarak metaların ve olayların hareketinin pasif bir seyircisi haline dönüşmesine dayanan modern kapitalizmin (ve onun Doğu'daki bürokratik kopyasının) ekonomik, sosyal ve politik sisteminin tamamıdır. Bu sistem –otomobilinden televizyonuna, yalnızlığı ve ayrılığı doğuran her şeyi aralıksız yeniden yaratma amacını güden bir maddi üretim aracılığıyla da olmak üzere– bireyleri birbirinden ayırır. Modern gösteri, diye yazmaktaydı Guy Debord sırrı kendisinde saklı muhteşem ifadelerinden birinde, "epik bir ezgidir", ama Ilyada'daki gibi insanların ve silahlarının değil "metaların ve ihtiraslarının" şarkısını söyler (*Gösteri Toplumu*).

Apaçık bir gerçeklik olsa bile bugün yeniden kuvvetle anımsatmak gerekir ki Guy Debord Marksistti. Kuşkusuz Fransa'daki Marksizmin hâkim akımlarına oranla oldukça aykırıydı, fevkalade yenilikçiydi ve liberter sezgilere açıktı. Ama Marksizmden yana olduğunu belirtmekten de kaçınmıyordu. Onun gösteri tahlili, şeyleştirme teorisinin merkezine, insanoğlunun metaların öz-hareketinin seyircisine dönüşmesi olgusunu daha önce yerleştirmiş olan Lukacs'ın *Tarih ve Sınıf Bilinci* kitabına çok şey borçludur. Lukacs gibi Debord da proletaryada şeyleştirmeye karşı direnmeye muktedir bir güç örneği görmektedir: faaliyet, mücadele, eylem sayesinde özgürleştirici birey seyirci kalma durumuyla bağını koparır. Bu görüş açısından, işçi konseyleri; ürün ve üretici, karar ve uygulama arasındaki ayrımı ortadan kaldırdıkları için gösteri toplumunun radikal antitezidirler. (Jappe 1996)[35]

Tüm bu etkisizleştirme ve iğdiş edişlere karşı işin özünde varolanı anımsamak gerekir: Guy Debord'un –gelecek yüzyılda bile hala hatırlanacak olan– eseri, kendisini "kültürde profesyonel bir devrimci" olarak telakki eden biri tarafından kaleme alınmıştır. Sitüasyonist Enternasyonal'i, toplumun, kültürün ve günlük ha-

35- Bugüne dek yazarımız üstüne yazılmış en iyi kitaplardan biridir.

yatın kökten dönüşümünü hedefleyen bir hareket içinde, konseyci komünizmin gelenekleriyle anarşizmin liberter ruhunu birleştirmeyi denemiş bir akım haline getirmeye katkıda bulunmuştur. Başarısızlığa uğramış olsa da 68'in tahayyülünün en cesur atılımlarını kendisine borçlu olduğu bir harekettir bu.

Guy Debord eleştirilebilir: o aristokratik bir zihniyete sahipti, kibirli bir yalnızlık içine hapsolmuştu, barok tarzına ve kurnaz siyaset kuramcılarına (Makyavel, Castiglione, Baltasar Gracian, Retz Kardinali gibi...) hayrandı, ve bir megalomandı, üstelik –özellikle otobiyografik yazılarında– bir köleler toplumundaki tek özgür kişi olduğuna dair ölçüsüz kendini beğenmişliğini de saklamıyordu. Ama şunu kabul etmek gerekir: kendi neslinden diğer birçok kişinin aksine o, hangi biçim altında olursa olsun, mevcut düzenle barışık olmayı asla kabul etmemiştir.

Yazılarının yaydığı büyülenmenin nedenlerinden bir tanesi romantik bir hüzünlü ışıltıyla parlayan *uzlaşmazlık*tır. Romantik sözcüğüyle ifade ettiğim –ya da tek ifade ettiğim– on dokuzuncu yüzyılın bir edebiyat akımı değil, çok daha geniş ve daha derin bir şey; kapitalist/endüstriyel uygarlığa, geçmişin değerleri adına karşı çıkan büyük bir tepki akımıdır bu, ve 18. yüzyılın ortasında Jean Jacques Rousseau ile başlayıp, Alman *Frühromantik*'inden, sembolizmden ve gerçeküstücülükten geçerek bu günlere kadar gelmiştir. Marx'ın kendisinin önceden saptadığı gibi, kapitalizme, beraberinde taşıdığı bir gölge misali, doğumundan (o kutsanmış) ölüm anına kadar eşlik eden bir eleştiridir söz konusu olan. Bir hissiyat yapısı, bir düşünce tarzı, bir dünya görüşü olarak romantizm, kültürün tüm alanlarını –edebiyat, şiir, sanat, felsefe, tarihyazımı, teoloji, siyaset– kat eder. Geçmişin nostaljisiyle gelecek rüyası arasında parçalanmış bir durumda, burjuva modernitesinin yarattığı yıkımı; dünyanın büyüsünü kaybedişini, mekanikleşmeyi, şeyleşmeyi, nicelleşmeyi, insanlık cemaatinin eriyip gidişini teşhir eder. Sürekli, kayıp bir altın çağa gönderme yapmasına rağmen romantizm ille de geriye dönüşü savunmaz: uzun tarihi boyunca gerici biçimler kadar devrimci biçimler de tanımıştır.[36]

36- Romantizmin zıtlıklar içeren yapısı konusunda daha ayrıntılı bir tartışma için, *Révolte et mélancolie. Le romantisme à contre-courant de la modernité* (İsyan

Guy Debord, romantizmin William Blake'ten William Morris'e* ve Charles Fourier'den André Breton'a uzanan bu ütopik ve bozguncu son geleneğine mensuptur. Tek bir an bile "çağdışılık" suçlamasından çekinmeksizin, "modernleştirme" ideolojilerini ifşa etmekten ve alaya almaktan asla vazgeçmemiştir: "Mutlaka modern olmak" zorba hükümdar tarafından buyrulan özel bir yasa olduğu zaman dürüst kölenin en çok kaygılandığı şey kendisinin geçmişe-tapar olduğundan kuşkulanılabileceğidir" (*Panégyrique*, 1989).

Ve de asla kapitalizm öncesinin bazı *cemaat* biçimlerine hayranlığını saklamamıştır. Mübadele değeri ve gösteri toplumu, sorunların çözümü için dolaysız deneyime, bireyler arası diyaloga ve ortak bir eyleme dayanan insanlık cemaatini çökertmiştir. Debord sıklıkla geçmişte kısmi olarak gerçekleşmiş otantik cemaatlerin varlığını vurgular: Yunan *polis*i, ortaçağ İtalyan cumhuriyetleri, kasabalar, mahalleler, halk tavernaları gibi... Ferdinand Tönnies'in *Gesellschaft** ve *Gemeinschaft** arasında yaptığı ünlü ayrımı (üstü kapalı biçimde) yeniden ele alarak, gösteriyi "cemaatsiz bir toplum" olarak tanımlar (*Gösteri Toplumu*). 1988 tarihli *Gösteri Toplumu hakkında Yorumlar*'da bu gözden düşüşün acı bir tutanağını verir: "Çünkü artık agora yok, umumi cemaat yok; hatta ara topluluklar veya özerk kurumlarla, salonlar veya kafelerle, tek bir işletmenin emekçileriyle sınırlanmış cemaatler bile yok." (Debord 1988, s.29)[37]

Guy Debord'un *kara romantizm*ini –on sekizinci yüzyıl "kara romanı" anlamında– betimlemek için tek bir metni örnek alacağım: *In Girum Imus Nocte et Consumimur Igni* filminin senaryosu. Bu yazı aynı zamanda şiirsel, felsefi, toplumsal ve siyasal olan muhteşem bir deyiştir. Hem senaryo hem de görüntüler, klasik sinemanın, sözcüğün tam anlamıyla putkırıcı bir kullanımı çerçevesinde birbirini tamamlayıcı şekilde işlemektedir. Söz görün-

ve Melankoli. Moderniteye karşı romantizm, M. Löwy ve R. Sayre, Versus Kitap, 2007) adlı çalışmaya bakınız.

37- Yine aynı çerçevede kimi kez "bir zamanlar savcı, hekim, tarihçi... olanlar" ı idealleştirdiği de olmuştur. Bu gösteri öncesi adalete ve tıbba yönelik "romantik hatır sayarlık"ın meşru bir eleştirisi için bkz. Gonzalvez 1998, s. 49.

tünün işlevinden bağımsız, içkin bir değere sahiptir. Bu açıdan 1990'da Debord'un yalnızca metni, görüntüler olmaksızın, sadece sayfa sonuna bir dizi not ekleyerek yeniden yayımlaması anlamlıdır.

Film sinematografik alıntılardan oluşturulurken, metin de, kimi zaman kaynaklarını belirten (Clausewitz, Marx, Swift), kimi kez sessizce geçiştiren (İncil, Victor Hugo) alıntılarla doldurulmuştur. Ama aslında kaynakların çok büyük bir önemi yoktur. İhtilas ustası ve teorisyeni Debord, bu kaynaklara uzun yol haydutlarının kurbanlarına ait mallara davrandıkları gibi davranır. Alıntıları kendi bağlamlarından koparır ve onlara böylelikle yeni bir anlam veren kendi söyleminin içine katar.

Kışkırtmada uzman olan Debord senaryosuna seyirci kitlesini hedef alan kuralına uygun bir saldırıyla başlar. Bu kitle ezici çoğunluğuyla, "gösterişçi hiçlik tüketiminin rekabetinden" sıyrılma gücünden yoksun, gösteri toplumunun gönüllü mağdurları olan, meta toplumunun ayrıcalıklı ücretlilerinden oluşur. Ama asıl hedefi başka yerdedir. 50'li yılların Paris'inde bir toplu yıkıcılık projesinin nasıl doğduğunu anlatır. Filmin Latince bir devrik cümle olan adı ("Gecede dört dönüyoruz ve ateşle tükeniyoruz"), karmaşık bir imgeyle, "genel olarak kabul görmüş her şeyi reddetme"yi şiar edinmiş bir grup gencin duygu ve ikilemlerini özetlemektedir. Kendisini "dünyanın düzenine karşı bir saldırının" ön saflarında, 68 Mayıs'ının öncü cephesinde buluvermiş olan bir grubun. Ve düşman yok edilmemişse bile, genç savaşçıların silahları "hâkim yalanlar sisteminin boğazına saplanmıştır" (Debord 1978, s. 224, 257, 264).

Salt şiirsel niteliği, felsefi özgünlüğü, eleştirel keskinliği, olağanüstü haddini bilmezliği değildir senaryoya o muhteşem gücünü sağlayan. Kara romantizmin yıkıcı geleneğinden esinlenmiş bir düşüncenin tutkusu ve hayal gücüdür de.

Debord da tıpkı romantik ataları gibi modern topluma karşı sadece aşağılamayla bakar: Hiç ara vermeksizin onun "sağlıksız ve ölüm kokan çirkin yapılarını", çoğu kez yalnızca girişimcilerine yarar sağlayan teknik yeniliklerini, "modernleştirilmiş kör cehaletini", "gösterişli batıl inançlarını" ve bilhassa "varolan

sanayiinin toplama kamplarına yakışır beğenisine" cevap veren "düşmanca görünümünü" kınar durur. Kentin sinsice otomobil diktatörlüğüne uyarlanmasının mimarı olan 5. Cumhuriyet'in yeni-Haussman'cı ve modernleşmeci şehirciliğine karşı özellikle acımasızdır. Debord'a göre, güneşin ölümünden, Paris semalarının, "bu hüzün vadisinde, şeylerin mekanik akışını" durmaksızın örten "kirliliğin sahte sisiyle" kararmasından sorumlu bir politikadır bu. Dolayısıyla "burjuva türünde veya bürokratik türde, varolan alçaklığı" reddetmekten başka bir şey yapamaz, ve bu çelişkilerden çıkışta "sınıfların ve devletin ortadan kaldırılmasından" başka bir yol göremez. (Debord 1978, s. 193, 202, 212, 220-221)

Bu devrimci anti-modernizme geçmişe yönelik nostaljik bir bakış eşlik eder. Onun için söz konusu geçmişin, harabeye dönmüş "Ou Kralı'nın antik sarayı", veya çağdaş şehircilik sayesinde kendisi de düpedüz harabe olmuş 50'li yılların Paris'i olması önemli değildir. "Artık geri gelmeyecek güzelliklerin", "yıldızların henüz yabancılaşmanın ilerlemesiyle sönmediği" çağların içe işleyen özlemi, tükenmiş bir çağın "damları, kavalyeleri, silahları ve aşkları" için duyulan ilgi, yeraltından gelen bir fısıltı gibi, tüm metin boyunca duyulur. (Debord 1978, s. 217, 219, 221, 225)

Ama sözü edilen, geçmişe dönmek değildir. 20. yüzyılın pek az yazarı, nostaljiyi bir patlayıcı güce, şeylerin varolan düzenine karşı zehirli bir silaha ve geleceğe doğru devrimci bir harekete dönüştürmeyi Guy Debord kadar başarmıştır. Aradığı şey Altın çağa dönüş değil, "dünyayı devirmek için gereken formül"dür. Bu arayışı o ve dostları her şeyden önce, kendilerine "birleşik olanı bölmenin sırrı"na yeniden el koymayı sağlayan *sürüklenmelerde [derives]* sürdüreceklerdir – "şaşırtıcı karşılaşmaları" ve "tehlikeli büyüleriyle", "başka bir uğursuz Kutsal Kâse'yi kovalayış"ta. (Debord 1978, s. 247-249).

"Tehlikeli büyüler". Bu deyim önemlidir. Eğer modern uygarlığın *ethos*'u –Max Weber'in pek güzel sezdiği gibi– *die entzauberung der Welt* (dünyanın büyüsünün bozulması) ise, romantizm, her şeyden önce, *dünyayı yeniden büyülemek* için, çoğu kez ümitsiz, bir girişimdir. Hangi görünüm altında? Muhafazakâr

romantikler dinî restorasyonu hayal ederken, kara romantikler, Charles Maturin'den Baudelaire ve Lautréamont'a, Faust'çu Mefistofeles'in, bu "hep hayır diyen ruhun" tarafını seçmekte tereddüt etmezler.

Bu durum "Şeytan'ın tarafını", "yani varolan koşulları yok oluşlarına götüren bu tarihsel şer'in" tarafını tutmuş olan Guy Debord ve dostları için, negatif diyalektiğin bu görevlileri için de geçerlidir. Bütünleşmiş, uyumlu ve istikrarlı olduğunu iddia eden kokuşmuş bir topluma karşı en yakıcı özlemleri "Bölünme Prensi'nin ulakları" haline gelmektir. "Tersine dünyanın yanıltıcı aydınlığı" ile yüzleştiklerinde ise "karanlıklar prensinin" tilmizleri olmak isterler. "Ne olursa olsun güzel bir titr bu: varolan ışıklar[38] sistemi bu denli saygıdeğerlerini vermiyor." (Debord 1978, s. 249, 251)

Romantik şairler gibi (Novalis) Debord da *gece* simgelerini hâkim sınıf tarafından manipüle edilmiş *Aufklärung* simgelerine tercih ediyor. Ama bu şairler için tercih edilen gece ışığı *ay* iken –tıpkı ilk Alman romantizminin edebi ve felsefi programını iki sözcükle özetleyen Tieck'in ünlü mısralarında olduğu gibi: *die mondbeglanzte Zaubernacht* ("*ayın ışıklandırdığı büyüler gecesi*")– *Im Girum Imus Nocte et Consumimur Igni*'nin senaristi için daha çok *yangınların ışıltı*'sıdır söz konusu olan: "İşte nasıl da yavaş yavaş tutuştu, bu an yaşıyor olanlardan hiçbirinin sonunu görmeyeceği bir yeni yangınlar çağı: itaat öldü artık." (Debord 1978, s. 242)

Alevler gösterişli kalenin duvarlarını yalıyorlar mı şimdiden ? Şimdiden duvarlarında farkedilebilir mi Babil'deki *Mané, Mané, Thécel, Phares* yazısı, tıpkı Guy Debord'un 1979'da inandığı gibi? Belki. Her halükarda, şu sonucu çıkarmakta haksız değildi Debord: "Bu toplumun günleri sayılı; nedenleri ve hak ettikleri tartıldı, ve hafif bulundu; içinde yaşayanlar, biri toplumun yok olup gitmesini isteyen iki parçaya bölündü." (Debord 1979)

Kara romantizmin buyruklarına sadık olan Guy Debord bir tür 20. Yüzyıl maceraperestiydi. Ama özel bir türe, 1954'de Letrist

38- Burada kullanılan *lumieres* sözcüğü hem "ışıklar" hem de (ilk harfi büyük yazıldığında) Aydınlanma anlamına gelir –ç.n.

Enternasyonal'in "Guy Ernest Debord" tarafından da imzalanmış olan bir çağrısında aşağıdaki sözlerle belirtilen bir türe aitti: "Maceraperest başına maceralar gelenden çok bu maceraları başına getirendir." (*Potlatch*, 1954)

Bu özdeyiş onun yaşamı için bir epigraf olabilir.

Vincent Bounoure:
Kara Saplanmış Kılıç ya da Kırılan ama Bükülmeyen Ruh

Kırk yıl boyunca Vincent Bounoure (1928-1996) gerçeküstücülüğün dünya ile uzlaşmaya, barışmaya, eriyip gitmeye karşı kararlı reddinin cisimleşmiş hâli oldu. Yalnızca şiirin ve hayalin gücüyle, kuş-şamdanın alevini, bulut-lambanın ışığını canlı tuttu.

Vincent gerçeküstücülüğe 50'li yılların ortasında geldi. Onun imzası 1957'den itibaren hareketin bütün bildirilerinde, özellikle de 121'lerin Cezayir savaşına boyun eğmeme çağrısında vardır (1961). 1958 ilkbaharında ilk yazısını *Surréalisme même*'in [Gerçeküstücülüğün Kendisi] dördüncü sayısında yayımladı: "Bir Matrisler Çalışmasına Önsöz". Hegel'den simyaya, oradan da Melanezyalılara kadar giden tuhaf bir zihin yolculuğuydu bu: "İnsan arzusu nereye gidiyor? Doyum bulmak için gidebildiği kadar uzağa gitsin. Hiçbir tahayyül fazla değildir; Rüzgarın doruğu gerekli, ve zirvedeki aynı atılımla görmeyi sağlayan gelincik çiçeğinin kızıllığı da lazım."

Bu sayının sunumunda derginin (André Breton tarafından yönetilen) yayın kurulu onu şöyle tanıtıyordu: "Bir çalı çiçeğinde bir yıldız, bir ağılıböceğin kanadında hazine adasının haritasını keşfedebildiği için, yirmi dokuz yaşında, bilimsel eğitim almış (Madencilik Yüksek Okulu), ama her şeyden önce şair olan Vincent Bounoure, yalnızca "tıpkı aşk gibi, zamanla barışık olmayan çılgın bir gençliğin" ruhunu muhafaza etmekle kalmıyor, aynı

zamanda bu gençliği ışık gibi yaymak için her türlü imkânı elinde tutuyor."

Vincent 60'lı yılların gerçeküstücü dergilerinde de yazacaktır. 1963'te *La Brèche* dergisinde (Sayı 4), liberter filozof Max Stirner'e bir saygı niteliğindeki "İletişimin Çelişkisi" yazısı yayımlanır: "Yine Romantizme varıyor İsyanı hep bir hale ile kuşatmış olan ateşten zafer. Kısır olmak şöyle dursun, yalnızca bu zaferden doğuyor her gerçek fiil. Devrimin bayraklarını sadece o taşıyor."

Vincent'ın, sevgilisi Micheline ile paylaştığı büyük tutkusu "ilkel" denilen halkların sanatı oldu. Gerçeküstücü *L'Archibras* dergisi için (Sayı 2, Ekim 1967) yazdığı "Gerçeküstücülük ve vahşi yürek" adlı bir makalesinde, "cevherler ormanı ile imgeler oyunu arasında arzunun destanını" anlatan Okyanusya ve Afrika nesnelerinin sihirli gücünü yüceltmektedir. "Muzip bir gülümsemeyle yıldızlanmış" bu nesneler "kuş çığlıkları" ile konuşmaktaydılar. Ama eserlerin ötesinde onu büyüleyen "vahşilerin" zihniyetiydi: "Totemci halklar hiç bir zaman, biçimlerden tüm ince değerlerini çekip alan ve onlara yalnızca teknik kullanımları ile bağdaşmayı sağlayacak zorunlu bir sabitlik veren şu miyoplukla sakatlanmadılar."

Breton'un ölümünden sonra kimileri –bu balığın eriyip gider türden olmadığını unutarak– gerçeküstücü grubu "eritmeyi" istediklerinde, Vincent *Hiçbir şey ya da ne?* (Ekim 1969) ile onların önüne dikildi: "Zaten vakanüvislerin etekleri zil çalıyor, aramızdan bazılarının defterinde sonun sonunu ilan eden tarihe nihayet resmiyet kazandırdıklarını gördükleri için; kırk yıldır her yıl üstünü çizmek zorunda kaldıkları şu tarihe... Hiçbir şey ya da ne? Şunu gizlemiyorum: bana göre, son kırk yılda oluşturulmuş düzinelercesi gibi gerçeküstücülükten esinlenmiş şu ya da bu grubu kurmak *hiçbir şey* yapmak demektir. [...] Gerçeküstücülükle bağdaşmayan bir projeyle uzlaşmaktır bu. [...] Bana söylendiği gibi tılsımın bozulduğuna inanmak mı gerekir? Böyle bir şeyin olmaması benim için çok önemli. Tılsımın alametlerini yeniden bir araya getirmek elbette sadece bize düşer... Sevilen kadını yeni bir adla anmak, sanıyorum o kadını değiştirmek olur. Şiir de değişmez kelimelerden yapılmıştır. O kelimeler kaybolunca şiir de kaybolur."

Bu içten gelen tepkiden sonra, hareketi feshetmeyi reddeden gerçeküstücüler, Vincent'ın durmaksızın gerekliliğini ortaya koyduğu bir ortak yol oluşturabilmek için, bireysel serüvenlerini karşılaştırmaya devam ederler. İlk ifadesini 1970 yıllarında *Gerçeküstücü İrtibat Bülteni*'nin hazırlanmasında bulacak olan yoldur bu. Birkaç yıl sonra Vincent birkaç Fransız ve Çek gerçeküstücü dostuyla (Vratislav Effenberger ve arkadaşları), Breton'un kaybından beri kuşkusuz hareketin en önemli metinlerinden biri olarak kalacak olan *Gerçeküstücü Medeniyet* (1976) çalışmasını düzenler. Bu derleme içindeki yazılardan birinde Vincent şöyle demekteydi: "Her gerçeküstücü dışavurum yarım yüzyıllık varlığı boyunca muhalefet etmenin tanıklığıdır, ya da en azından Charles Fourier'nin deyişiyle [...] mutlak sapmanın ilanıdır. Gerçeküstücülük tarihi bu protestonun tarihidir."

Haziran 1976'da *Rouge*'da (Devrimci Komünist Birliğin haftalık yayın organı) *Gerçeküstücü Medeniyet*'i tanıtan bir yazıda şöyle deniyordu: "Bu kitap gerçeküstücü mesajın tüm çeşitliliğini, zenginliğini ve liberter nefesini", ve yine onun "kapitalist-endüstriyel medeniyetle birlikte bu medeniyetin tecimsel, pozitivist-akılcı dünya kavrayışını" tutkuyla reddedişini ortaya koymaktadır.

İşte bu dönemde Vincent ve Micheline Dördüncü Enternasyonal militanlarıyla, Arjantin askerleri tarafından hapsedilmiş olan Maria Regina Pilla ile (gerçeküstücü film yönetmeni) Paulo Paranagua'nın serbest bırakılması için süren kampanyayı düzenlemelerinde onlara yardım ederek, bağlantı kurarlar. Vincent hiç de iyimser biri değildi. Ama bir dava için angaje olmayı, onun başarısından emin olmaya, zafere ulaşmasının güvence altına alınmış olmasına bağlamamaktaydı. *Surrealisme* dergisinin 2. sayısında (Haziran 1977), "Ordalie" adlı hararetli bir metinde, tarihin verdiği hükmü reddettiğini duyurur – bu "Tanrı'nın rezil hükmü"nün belli belirsiz yenilenmiş bir versiyonudur. Gerçeküstücülük, her tür mağlubiyetin ve her tür başarının ötesinde "yanmaz bir kutup" olarak varlığını sürdürmektedir.

Neden "gerçeküstücü devrim" yerine "medeniyet" vardır 1976 tarihli kitabın başlığında? *Critique Communiste*'le (Sayı 24, 1978) bir söyleşisinde Vincent bu konuda tavrına açıklık getirir: "Eğer

devrim yapmak söz konusuysa, bu tabii ki bir medeniyete ulaşmak içindir. Bizim yüklendiğimiz acil görev, devrimci hedefin hangi koşullarda şiirsel gereklere yanıt vereceğini, yani asıl haliyle medeniyet olacağını belirtmektir."

Michel Lequenne ve Carlos Rossi ile bu dostça söyleşide, "Marksizme, Marx'ın ana sezgilerine yabancı düşünce akımlarının bulaşmış olması" durumunu eleştirirken Vincent ısrarla şunları söylüyordu: "Marksizmin zeburcularıyla Hıristiyan-sınai mitolojinin denizaltıcılarının birleşik eylemi devrimci enerjileri yolundan saptırıyor, onları şaşırtmayı amaçlıyor. Ben, siz devrimci marksistleri, burada birbirimizi bu enerjileri asıl yönlerine ulaştırmak olan ortak göreve çağırabileceğimiz kadar iyi tanıdığımı sanıyorum."

Yaşam arkadaşı Micheline'nin 1981 yılındaki acı kaybı onu çok derinden etkiledi. Bu tarihten sonra –1992 yılında Dapper Müzesi tarafından basılan olağanüstü katalog-kitabı *Vision d'Océanie* dışında– Vincent çok az eser yayımladı. Ama yine de Paris'li gerçeküstücülerin girişim ve eylemlerine katılmaya devam etti.

Güçlü kişisel bağlar Vincent'ı, uzun stalinist gecenin yarı-gizli bir faaliyete zorunlu kıldığı Çek gerçeküstücülerle bütünleştirmekteydi. Dostlarını 1990 Ekiminde Paris'te ilk Çek gerçeküstücü sergi için ağırlarken sevincini gizlemiyordu: "Düşünün ki Prag'tan geçen güzel nehrin yolu son yirmi yıldır tarih tarafından kesilmişti, ve birden, akışını durduran devasa bent bugün artık havaya uçtuğu için, o, öylesine sabırla yansıttığı altın ışıklı semaları [...] nihayet bizlere sunuyor." (*Bulletin surréaliste international*, sayı 1, Haziran 1991)

Eğer gerçeküstücü macera bugün hâlâ devam ediyorsa ve umut ettiğimiz gibi yirmi birinci yüzyılda da varlığını sürdürürse, bunda borçlu olunan ve olunması gereken, her şeyden önce bir insanın, Vincent Bounoure'un itaatsizlik ruhudur.

Ve tek bir sözcükle kişiliğini, varlığının bütün bağlarını Kuzey'e çeken manyetik gücü, gözkapaklarının derinliğinde yanan kutsal ateşi tasvir etmek gerekiyorsa, bu, şiir sözcüğüdür. Yalnızca –Jean Benoit'nın, Jorge Camacho'nun, Guy Hallart'ın, Martin Stejskal'ın çizimleriyle süslü– şiir derlemelerinde değil, onun tüm yazıla-

rında, tüm yaşamında ifadesini bulan bir şiir. *Talismans*'daki (Bounoure 1967) bir şiirinde, aşağıdaki cümlelerle tasvir ettiği kuyruklu yıldızın peşinden koşmaya adanmış bütün bir yaşamdır onunki.

"Yanmış kuleleri geziyor,
Alnında kurt.
Kara saplanmış bir kılıç bırakıyor ardında."

1969 Sonrasında Gerçeküstücülük

Israrcı bir rivayet, zaman içinde dogmanın o ezici ağırlığını ve kaya gibi sert kıvamını almış, gerçeküstücülüğün kolektif bir hareket ve eylem olarak 1969'da yok olduğunu iddia etmektedir. Nedir burada söz konusu olan?

Breton'un ölümünden üç yıl sonra gerçeküstücü grubun en tanınmış simalarından Jean Schuster, José Pierre, Gérard Legrand ve daha birçoğu, kendisini gerçeküstücü olarak tanıtan her tür kolektif eyleme bir son verme gerekliliğini ilan ettiler. Jean Schuster "Le quatrième chant" [Dördüncü ezgi] adlı makalesinde (*Le Monde, 4 Ekim 1969*) "insan aklının ontolojik bileşeni" olan "ebedi gerçeküstücülük" ile 1969'da güzergâhının sonuna geldiği öne sürülen "tarihsel gerçeküstücülük" arasında yankı uyandıran bir ayrım ortaya koymuştu.

Bu sınıflandırma oldukça tartışmalıydı: bir taraftan, eğer gerçeküstücülük geçmişin bütün kültürlerinde kendisine ecdat bulmuşsa ve eğer şiir ve özgürlük insan türünün antropolojik sabitleriyse, böyle bir gerçeküstücülük hareketi tarihseldir ve hiçbir "ebediyet" göstermez – zaten birkaç bin yıl önce Heraklit'in kanıtladığı nedenlerden dolayı da böyle bir şey imkânsızdır, çünkü *ta panta rei* (her şey değişir, her şey akar, her şey dönüşür). Diğer taraftan, yeryüzündeki çeşitli toplulukların eylemi sayesinde gerçeküstücü hareket 1969'da geçirdiği krizin üstesinden gelmiştir:

dolayısıyla onun "tarihin" arşivlerine sürülmesi biraz erken doğmuş bir tavırdır.

Pek az bilinen, hatta belki de bilinçli olarak karartılmış bir hikâyenin aslını anımsayalım. Schuster tarafından dile getirilen feshedişe Vincent Bounoure, hareketin sürdürülmesini öneren "Hiç bir şey ya da ne ?" adlı bir makaleyle karşılık verir. Yüz adet basılan –ve bir anketle devam eden– bu belge Paris ve Prag'da elden ele dolaşmakta ve 1970 Mart'ında bir derleme içinde bir araya toplanacak olan çoğu olumlu karşılıklar bulmaktadır. (Bounoure 1970)

Vazgeçmeyi reddeden Parisli gerçeküstücüler –Praglı dostlarıyla sıkı bağlantı içinde– *Gerçeküstücü İrtibat Bülteni* etrafında gruplaşırlar. Bültenin ilk on sayısına, başka isimlerin de yanı sıra, Jean-Louis Bedouin, Micheline ve Vincent Bounoure, Vratislav Effenberger, Marianne Van Hirtum, Robert Lebel, Joyce Mansour, Jehan Mayoux, Jan ve Eva Svankmajer, Michel Zimbacca katılır.

İlk sayının başyazısında şunlar okunur: "Hiç kimse bir gerçeküstücü 'çizgi' belirleme, özellikle de bir yol dayatma hakkına sahip değildir. Ama her birimizin kendi istikametini tanımlamak ve diğerlerininkiyle kesiştiği noktaları saptamak hakkıdır...". Bülteni okuyarak karşıtlık oyunlarına, paralel yazılara giriş yapılabilmekte ve Herbert Marcuse'le "gerçeküstücülük ve devrim" konulu tartışmada yer alınmaktadır.

1976'da bu faaliyet, Vincent Bounoure'un idaresi altında, Bülten'in yapım ortaklarının ve (diğer birçoğu arasında) René Alleau, Jean Markale ve Martin Stejskal'ın katılımıyla *La Civilisation Surréaliste* [Gerçeküstücü Medeniyet] derlemesinin yayımlanmasıyla sürer.

Bernard Caburet, içinde insanların "geleceğin buzhaneleri için en güzel ve ucuz büyük baş hayvan kafaları" haline geldiği "dışkısal uygarlığı" ifşa ederken, Vincent Bounoure ve Vrastislav Effenberger ortak bir makalede "eyleme ritmini vermeye devam eden akılcı tevekkülün ve metafizik akıl dışılığın" karşısında gerçeküstücülüğün "haz ilkesi ile gerçeklik ilkesi arasındaki çelişkinin yıkıcı etkilerine bir son vermek amacıyla insani varoluşun toplumsal ve psikolojik koşullarının altüst edilmesi"ne çağırdığını hatırlatırlar.

1977'de Savelli Yayınları (Paris) *Gerçeküstücü İrtibat Bülteni*'nin çıkan on sayısını tek bir ciltte toplar ve *Surrealisme* adlı yeni bir derginin iki sayısını yayımlar. *Surrealisme*, neşeli bir biçimde, Karol Baron, Gabriel Der Kervorkian, Marianna Van Hirtum, Albert Marencin, Pierre Molinier'nin ve daha birçoğunun eserleriyle resimlenmiştir. Bu dergide başka yazılarla birlikte, Arjantin'de hapis bulunan Brezilyalı şair ve sinemacı Paulo Paranagua'nın serbest bırakılması için bir çağrı (Ekim 1976), Joyce Mansour'un muhteşem bir metni ("İyi Hal Kağıdı veya Kızıl Deniz yolculuğu") ve (katılımcılara dağıtılmış olan birbirinin aynı resimlerle üretilmiş) paralel kolaj oyunu resimleri yer almaktadır. Bu arada Michel Lequenne ve Vincent Bounoure'un "Sapkınlık ve devrim" üstüne bir tartışmasını ve Michel Zimbacca tarafından "sevmek"le eşanlamlı 36 fiilin keşfini de (*"cosmordre", "asphojouir", "prismaginer", "soiffamer"*) unutmamak gerekir[39].

Takip eden yıllarda grup iç etkinliklere gömülür ve ancak 1990'dan itibaren tekrar su yüzüne çıkar. Ama bu dönem zarfında grubun dışından bazı kişiler de gerçeküstücülükten esinlenen bir etkinliği aralıksız sürdürürler: Jean Benoit, Alain Joubert, Annie Lebrun ve Mimi Parent bu duruma örnek gösterilebilir.

Gerçeküstücülüğün hayatta kalmayı sürdürüşü –yıldızburunlu köstebek *Condylura cristata* gibi– gözlerden uzak olmakla birlikte tamamen aşikârdır: bugün yalnız Paris'te değil ama Prag'da, Stockholm'de, Madrid'de, Chicago'da ve Sao Paulo'da da aktif gerçeküstücü gruplar bulunur. 90'lı yıllar bu aktifliği elle tutulur hale dönüştüren bir dergi çeşitliliğine tanık olmuştur: *SURR (Surrealisme, Utopie, Rêve, Révolte* –Gerçeküstücülük, Ütopya, Rüya, İsyan, ç.n.) (Paris), *Analogon* (Prag), *Salamandra* (Madrid), *Stora Saltet* (Stockholm), *Arsenal* (Chicago), *Manticore* (Leeds) gibi. *Bulletin Surréaliste international*'in iki sayısı (1991 ve 1992'de), tartışmalar, anketler, belgelerle ve ilk kez olarak da farklı grupların "Amerika'nın keşfi"nin beş yüzüncü yılının acınılası kutla-

39- Bu sözcüklerin her biri iki ayrı kelimeden oluşturulmuştur. "Cosmordre": *cosmos* (kozmos) ve *mordre* (ısırmak); "asphojouir": *asphodele* (çiriotu/sarızambak) ve *jouir* (zevk almak–çoğunlukla cinsel anlamda); "prismaginer": *prisme* (prizma) ve *imaginer* (hayal etmek); "soiffamer": *soif* (susuzluk) ve *affamer* (acıkmak-aç bırakmak) –ç.n.

malarını ifşa eden ortak metniyle yayınlanmıştır. Paris'te bu etkinlikler otuz ya da kırk yıl önce olduğu kadar yankı bulmuyorsa da Prag'da durum bunun tam tersidir: 1945'den bu yana bu grup asla böylesine kültürel bir etki yapmamıştır. Madrid, Stockholm ve Sao Paulo kentleri ise ilk defa kolektif bir gerçeküstücü etkinliğe tanık olmaktadır.

Elbette ki bu etkinlik çoğu kez marjinaldir, iletişim araçlarınca ve eleştiri kesimince bilinmemekte, üniversiteli "uzmanlar" tarafından hafife alınmaktadır. Bu bir gerçektir. Ama tıpkı ihtiyar Fichte'in pek güzel söylediği gibi, *umso Schlimmer für die Tatsachen*! ("Yazık o gerçeklere!") Bu da bulunduğumuz koşulda şu demektir: yazık o eleştirmenlere, uzmanlara ve de Yazıtlar ve Elyazması Eserler Akademisi'nin saygıdeğer daimi üyelerine! Gerçeküstücülük *başka bir yerde duruyor*!

Dolayısıyla, "ebedi" ya da "tarihsel olarak sona ermiş" bir gerçeküstücülükten değil, *aktüel* gerçeküstücülükten söz etmek lazım. Burada Latince (13. asır) kökenindeki anlamıyla *actualis* sözcüğüne gönderme yapıyorum: "*agissant*" [etkin] anlamında. Gerçeküstücüler birçok ülkede ve kıtada kolektif olarak *etkindirler*. Bu etkinlik geçmiş eserlerin taklidini hedeflemez. O, macerayı devam ettirmeye, olağanüstünün yeni ve görülmemiş figürlerini arayıp bulmaya, "görünmez şato"nun bilinmeyen odalarını, koridorlarını ve çatı katlarını keşfetmeye girişmiştir. Bu yenilikçilik yetisi hakiki etkinliğin tek güvencesidir, ve aynı'nın ebedi tekerrürünün boğucu boa yılanı sarmallarından kurtulmanın tek yoludur.

Nietzsche'deki *Unzeitgemässen Betrachtungen* ("Considérations intempestives" –"Vakitsiz Düşünceler" -ç.n.)[40] anlamında, vakitsiz bir güncelliktir söz konusu olan, yani çağdaş Avrupa sözde-kültürüne karşı barışmaz bir husumetle beslenen bir güncellik. *Petit Robert* sözlüğüne göre *intempestif*, "beklenmedik anda meydana gelen", "uygun olmayan", "yersiz" anlamındadır. 20. yüzyılın bitiminde gerçeküstücü bir grubunkinden daha zamansız –yani bu şimdiki zamana aykırı– daha az "yerinde" ve daha

40- Türkçeye "Çağa Aykırı Düşünceler" şeklinde tercüme edilmiştir (Say yayınları) –ç.n.

az "uygun" bir etkinlik tasavvur edilebilir mi? Hep bilinmeyenin gerçeküstücü keşfinden yana olduğunu ifade eden bir topluluğunkinden daha "münasebetsiz", "yersiz" veya "uygunsuz"[41] bir eylem tasavvur edilebilir mi?

Sıklıkla sanıldığının aksine gerçeküstücülüğün zamansallığı, kısa bir serpilme döneminin ardından biri diğerinin yerini alan –fovizm [çiğrenkçilik], kübizm, dışavurumculuk, fütürizm, dadaizm gibi– "sanatsal öncüler"in zamansallığıyla aynı yapıda değildir. O daha çok, farklı bir derinlik ve kalıcılık içeren, barok ya da romantizm gibi –hem sanatsal, hem felsefi hem de politik olan– büyük kültürel hareketlerin zamansallığına benzer.

Gerçeküstücülük, tıpkı simya, sosyalizm ya da romantik doğa felsefesi gibi, bir gelenek işidir. O, karmaşık bir karalama-yazılar, belgeler ve ritüeller bütününe; derunî, felsefî ve politik bir mesajın aktarımına; sihirli ve şiirsel faaliyetlerin devamlılığına atıfta bulunur. Geçmişi kökünden silip atmayalım[42]. Umudun kıvılcımını geçmişin içinde yakmasını bilmeyenin geleceği yoktur.

Ama gerçeküstücülük, büyücülük gibi, korsanlık ve ütopya gibi bir yaratıcı hayal gücü işidir de aynı zamanda. Tıpkı Brezilya makiliklerinin şeref haydutları *cangaçeiro*'lar gibi, gerçeküstücüler de yenilik yapmaya mahkûmdurlar: kutsal hatlar, eski yollar, bilindik geçitler düşmanın elindedir. Öyleyse onların yeni sahalar bulması ya da daha doğrusu kendi yollarını toprağın üzerinde kendilerinin çizmesi gerekiyor, çünkü yolu yapan yürüyendir.

41- Yine Mösyö Robert'e göre *intempestif*'in eşanlamlıları.

42- Burada yazar, Fransızca orijinalinde "geçmişi silmeyi" öneren Enternasyonal şarkısına gönderme yapar –ç.n.

Sözlükçe

Adorno, Theodor Wiesengrund (1903-1969): Alman/Yahudi felsefeci, müzikolog ve sosyolog, heterodoks marksist. Max Horkheimer ile birlikte Frankfurt Okulu'nun kurucusu. Üçüncü Reich döneminde Birleşik Devletler'e sürülmüş ve savaş sonrası Frankfurt'a geri dönmüştür. Ortak kitapları *Aydınlanmanın Diyalektiği*'nde (1947) Adorno ve Horkheimer kıta Avrupası'na özgü araçsal akılcılığı, doğaya egemen olma projesini ve kültürün metaya dönüştürülmesini radikal bir eleştiriye tâbi tutmuşlardır. En önemli yapıtları arasında, *Minima Moralia* (1951) ve *Dialectique négative* (1967) sayılabilir.

Aufhebung: Alman konuşma dilinde bu terim üç ayrı anlam içerir: muhafaza etmek, ortadan kaldırmak, bir üst seviyeye yükseltmek. Hegel'de aynı terim birbirini izleyen üç eylemi içeren diyalektik bir kavrama dönüşür.

Blake, William (1757-1827): İngiliz şair, ressam ve gravürcü. Hayalci ve peygamberimsi bir ruha sahip olan, her tür dinî dogmatizme düşman ve Fransız Devrimine coşkulu bir taraftar olan Blake, kendisinin resimlendirdiği yazılarında –*Mariage du Ciel et de l'Enfer* (1793) (Cennet ve Cehennemin Nikahı, ç.n.), ya da *Les chants de l'Expérience* (1794) (Tecrübenin Ezgileri,

ç.n.) gibi– şiirsel tasavvurun üstünlüğünü ve yaratıcı enerjinin gücünü duyurur. Yapıtlarından bazısında –*Le Livre d'Urizen* (Urizen'in Kitabı) ve *Le chant de Loos* (1795) (Loos'un Ezgisi) gibi– saptırılmış kutsal kitap sembollerinden kalkarak yeni bir kozmogoni icat eder.

Bloch Ernst (1885-1997): Yahudi/Alman felsefeci, romantik eğilimli marksist, ütopyanın kuramcısı. Nazizm döneminde Birleşik Devletler'e sürülmüş, savaş sonrasında Doğu Almanya'ya dönmüş ama bu ülkeyi de 1961'de terk ederek Kıta Almanya'sına yerleşmiştir. En önemli yapıtları şunlardır: *L'Esprit de l'Utopie* (1918) (Ütopya Ruhu, ç.n.), *Thomas Münzer, théologien de la révolution* (19219 (Thomas Münzer, Devrimin İlahiyatçısı, ç.n.) *Héritage de notre temps* (1935) (Günümüzün Mirası, ç.n.), *Le Principe Espérance* (1959) (Umut İlkesi, ç.n.). 30'lu yıllardaki yazılarında gerçeküstücülükle ilgilenir.

Borel. Petrus (1809-1859): romantik Fransız yazarı, ateşli cumhuriyetçi, lakabı "le Lycantrope" (kurt-adam). Romanları *Champavert, contes immoraux* (1833) (Champavert, Ahlaksız Öyküler, ç.n.) ve *Madame Putiphar* (1839), konformizm karşıtı olmaları, "çılgınca" (André Breton) içerikleri ve devrimci romantiklikleriyle öne çıkarlar. André Breton'un kara mizah antolojisinde yer alır.

Brest-Litovsk Antlaşması: 1918 Mart'ında Polonya sınırındaki bu küçük Rus kentinde (Lev Troçki idaresindeki) bir Sovyet delegasyonu barış elde etmek için, Alman Reich'ıyla, Polonya'yı, Ukrayna'yı, Finlandiya'yı, Bielorusya'nın bir bölümünü ve Baltık ülkelerini SSCB'nin elinden alan bir antlaşma imzaladı. 13 Kasım 1918'de, Almanya'nın bozgunu ve monarşinin düşüşünün ardından, antlaşma Sovyet hükümeti tarafından iptal edildi.

Clarté [Aydınlık]: Henri Barbusse tarafından 1919'da kurulan, 1924'de, komünizme yakın olup gerçeküstücüleri işbirliğine çağıracak olan iki genç aydın Jean Bernier ve Marcel Fourri-

er tarafından yeniden ele alınan dergi. 1925 yılında *Clarte* ve gerçeküstücüler bir ortak çağrıya imza atarlar: "Önce ve daima Devrim". Ne var ki *La Guerre Civile* (İç Savaş) adlı ortak bir yayın çıkarma projesi başarısız olur. 1926 yılında derginin yayın kurulu Denise Naville, Aimé Patri ve Michel Collinet ve bir süre sonra kendilerine katılacak olan Gérard Rosenthal ve Pierre Naville tarafından sürdürülür. Dergi 1928'de, Uluslararası Sol Komünist Muhalefet'in Fransız seksiyonu Komünist Lig'in yayın organı *La Lutte de classes* (Sınıf Mücadele) olur.

Coleridge, Samuel Taylor (1772-1834): İngiliz şair, eleştirmen ve romantik felsefeci. Önce, dostu Wordsworth gibi, Fransız Devriminin ve devrimci bir romantizmin taraftarı olmuş, onunla birlikte 1789'da *Ballades lyriques*'i (Lirik Balatlar) yayımlamış, sonra gitgide daha muhafazakâr ve mistik hale gelmiştir. 1825 yılında yazdığı felsefi kitabı *Aide pour la reflexion* (Düşünmeye Yardım) bu gidişatı ve yeni-Platoncu fikirlerin etkisini kanıtlar.

Durutti, Buenaventura (1896-1936): İspanyol anarşizminin efsanevi siması, Barselona'da CNT militanı –anarko-sendikalist Emekçiler Ulusal Konfederasyonu–. Durutti, Kral Alfons'a karşı (başarısız) bir suikasta ve Kardinal Soldevilla'ya karşı (başarılı) bir diğer suikasta katılır. 1922'de, Anarşist İberik Federasyonu'nun (FAI) ilk oluşumu Los Solidarios grubunu kurar. 1924'den 1931'e kadar sürgünde yaşar. 1936 devrimi sırasında Durutti anarşist milislerin başında Aragon bölgesinin cephesini yönetir. Merkez milis komitesi tarafından, başkenti ele geçirmeyi hedefleyen frankist saldırıya karşı mücadele etmek üzere Madrid'e çağırılır, cephede ölür.

FIARI: 1938'de, André Breton ve Lev Troçki tarafından Meksika'da karşılaşmaları esnasında, aynı yıl yazılmış olan "Bağımsız bir Devrimci Sanat İçin" adlı belgeyi temel alarak kurulmuş Bağımsız bir Devrimci Sanat için Uluslararası Federasyon'un ilk harfleri. 1939'da, André Breton, Benjamin Péret, Maurice Heine, Georges Heinen, Henri Pastoureau, Pierre Mabille, Diego

Rivera, Ignazio Silone, vb.'nin katılımıyla, *Clé* adlı bir derginin iki sayısını yayımlayacaktır.

Frühromantik: Edebiyat tarihinde, *Athenäum* dergisinin (1789-1800) etrafında, aralarında Novalis (Friedrich von Hardenberg), Friedrich ve Wilhelm Schlegel kardeşler, Ludwig Tieck, Caroline von Günderrode da bulunan genç yazar ve şairleri toplayacak olan ilk Alman romantizmini belirten terim. Romantik hassasiyet ve geçmişe özlem bu ilk dönem süresinde (1789-1804) Fransız Devrimine ve cumhuriyetçi fikirlere belli bir yakınlık duyulmasını engellememiştir.

Gemeinschaft: Almanca "cemaat". Alman sosyolojisinin kurucusu Ferdinand Tönnies'in *Communauté et Société* (1887) [Cemaat ve Toplum] adlı kitabında bu kavram, ananeler, örfler ve adetlerle düzenlenmiş, yardımlaşma, karşılıklı güven ve paylaşılan bir kültürle diğerlerinden ayrılan, ailenin, zanaatkar küçük esnafın, veya köyün geleneksel, kapitalizm öncesi toplumsal evrenine işaret eder.

Gerçeküstücü Araştırmalar Merkez Bürosu: Grenelle Sokak 15 numarada bulunan ve Antonin Artaud ile Michel Leiris tarafından idare edilen bu büro 1924-1925 yıllarında grubun deneyim laboratuarı ve Papa'ya, Dalai-Lama'ya, Avrupa üniversitelerinin rektörlerine vb. hitaben (Artaud tarafından kaleme alınmış) özellikle sert kimi yazıların ortaya çıktığı yerdir.

Gesellschaft: Almanca "toplum". *Communauté et Société*'nin (1887) yazarı Ferdinand Tönnies'in sosyolojisinde bu terim, teknik uygarlığı, sözleşmeyi ve metayı, fabrikaların ve büyük kentlerin evrenini temel alarak kurulmuş olup, herkesin herkese karşı savaşının, hesabiliğin, spekülasyonun ve kârın damgasını vurduğu modern endüstriyel topluma işaret eder.

Guénon, René (1886-1951): Fransız felsefeci, *La Gnose* (1909) dergisinin kurucusu, farklı dinlerin (hindu, taocu, müslüman) mistik yazıları alanında tanınmış uzman. Kendisine çizdiği hedef, oluşturulmuş dinlerin görünen (exotérique /alenî) doktrini ötesinde, bir ortak kaynağı, tek, aslî bir geleneği, derunî (ésotérique) bilgiyi bulmaktır. La *Métaphysique orientale* (1939) (Doğu Metafiziği) ve *Aperçus sur l'initiation* (1946) (İnisiyasyona dair görüşler) kitaplarının yazarı.

İngiliz kara romanı: 18. yüzyılın, İngilizce'de *gothic novels* denilen, ve fantastik ve tedirgin edici atmosferiyle tanımlanan İngiliz romanesk eserlerinin tamamı. En ünlüleri şunlardır: Horace Walpole'un *Le Château d'Otrante*'ı (1764) (Otranto Şatosu), Ann Radcliffe'in *Les Mystères D'Udolphe*'u (1794) (Udolphe'un Gizemleri), Gregory Matthew Lewis'in *Le Moine*'ı (1820) (Keşiş) ve Charles Robert Maturin'in *Melmoth*'u. Bu yapıtlar gerçeküstücülerde gerçek bir hayranlık yaratmıştır.

Juggernauth: Hint dilindeki *Dshagannat*'tan gelir, tanrı Wishnu'nun görünümlerinden biri. Büyük kutlamalar öncesinde Wishnu-Juggernauth idolünü taşıyan arabanın devasa ve ağır tekerlekleri altına insanlar atılır, kurban edilirdi. Marx'ta Sermaye'nin alegorisidir.

Kültürün Savunusu İçin Uluslararası Yazarlar Kongresi: Fransız Komünist Partisi'ne yakın Devrimci Yazarlar ve Sanatçılar Derneği AEAR'ın ve (Birleşik) Antifaşist Aydınlar Gözetim Komitesi'nin inisiyatifiyle yapılan bu kongre, 1935 Haziranında Paris Mutualité Sarayı'nda, diğerlerinin yanısıra André Gide, André Malraux, Paul Vaillant-Couturier, Anna Seghers, Henrich Mann, Bertolt Brecht'in katılımıyla gerçekleşmiştir.

La Guerre Civile [İç Savaş]: Komünist *Clarté* dergisi ekibi ile (Marcel Fourrier, Jean Bernier, Victor Serge, Victor Crastre) gerçeküstücülerin (Louis Aragon, André Breton, Paul Eluard, Benjamin Péret) 1926 yılında çıkması planlanmış olan ortak dergisi.

Gerçeküstücülerin özerklik isteği, *Clarté*'nin 15 Haziran 1926 sayısında belirttiği gibi, sonuç olarak projenin gerçekleşmemesine neden olacaktır. Ama komünist neşriyat ile *Revolution surrealiste* arasındaki işbirliği sonraki yıllarda sürmüştür.

Les Lèvres nues [Çıplak Dudaklar]: Yazar, şair, kolajcı ve sinemacı Marcel Marien (1920-1993) tarafından kurulmuş olan, Belçika gerçeküstücülüğünün kurucusu Paul Nougé ve Louis Scutenaire, Ressam René Magritte, ve aynı zamanda Guy Beclord'un da katıldığı, Belçika kökenli gerçeküstücü dergi (1954-1960).

Letrizm [Harfçilik]: 1946'da (Paris'te yaşayan) Romanyalı yazar Isidore Isou tarafından yaratılmış, sanatsal biçimlerin kendilerini yoketmesi olgusunu hedefleyen –örneğin şiirin en uç öğesi olan harfe indirgenmesi– dadaist esinli hareket. Guy Debord, *Hurlements en faveur de Sade* (Sade için Çığlıklar, ç.n.) adlı filminde esinlendiği *letrizm* hareketine 1952'de katılır ve aynı yıl aralarında Gil Wolman'ın da bulunduğu birkaç dostuyla beraber Letrist Enternasyonal'i (LE) kurar. LE, 1954'den 1957'e kadar *Potlach* dergisini yayımlayacak, daha sonra Durumcu/ Sitüasyonist Enternasyonal'in (1957) kuruluşunun yararına kendisini feshedecektir.

Mammon: Aram dilinde *Mamna*, "servet", zenginliklerin biriktirilmesine önderlik eden Suriye tanrısı. Yeni Ahid'de haksızca elde edilmiş zenginlikleri sembolize eden put.

Moloch: İbranice *ha-Molech*'den gelir, muhtemelen "Kral" anlamına gelen *ha-Melech* sözcüğünden türemiştir. Chanaan halklarının (Kenaniler, İ.Ö. 3. yüzyılda, İsrailliilerden önce Chanaan –Lübnan, Filistin– ülkesinde yaşayan halklar, ç.n.) insanların korkunç şekilde kurban edilmesini, özellikle çocukların diri diri yakılmasını isteyen putu. Eski Ahid peygamberleri tarafından lanetlenir. Marx'ta Sermaye'nin istiaresidir.

Morris, William (1834-1896): İngiliz yazar, şair ve sanatçı, liber-

ter/Marksist eğilimli sosyalist. Ortaçağ sanatı hayranı ve Viktorya dönemi ile endüstriyel dönemin çirkinliğine karşı acımasız bir düşman olan Morris dostlarıyla Morris ve Co. adlı bir zanaatsal dekorasyon atölyesi kurdu. Edward Burne Jones, Dante Gabriel Rossetti ve diğerleriyle birlikte Raphael-öncesi sanatçılar derneğinin animatörlerinden biri oldu. 1885'de Sosyalist Lig'in kurucusu olan Morris romantik, fantastik ya da arkaik esinli çok sayıda yapıtın ve *Nouvelles de nulle part* (1891) (Hiçbir Yerden Haberler) adlı ütopik bir romanın yazarıdır.

POI: Enternasyonalist İşçi Partisi. 1935 yılında Fransa'daki başlıca troçkist grupların birleşmesi sonucu, Pierre Naville, Pierre Frank, Yvan Craipeau ve Jean Rous (ve diğerleri) yönetiminde yaratılmış olan örgüt. Çeşitli tartışmalar ve bölünmelerin ardından POI 1944'de, 4. Enternasyonal'in Fransız Seksiyonu Enternasyonalist Komünist Parti'yi oluşturacak yeni bir kaynaşmanın bileşenlerinden biri haline gelecektir.

Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph von (1775-1854): 19. yüzyıl başında Alman romantik Okulu'nun en önemli felsefecilerinden biri. Gençliğinde Fransız devrimine karşı sempati besler ama daha sonra epeyce muhafazakâr olur. Ruh ve doğa arasındaki mutlak özdeşliği ve içgüdünün saf akılcılık üzerindeki hâkimiyetini ifade eden romantik doğa felsefesinin esinlendiği kişidir.

Scholem Gershom (1897–1982): Yahudi Kabala mistisizmi tarihçisi, Walter Benjamin'in yakın dostu. Almanya'da doğan Scholem 1923'de Filistin'e göç eder ve orada Kudüs İbrani Üniversitesinde öğretim üyesi olur. Konformizm-karşıtı görüşüyle Scholem heretik Mesihçi akımlara ve "dinsel anarşizm" tezahüratlarına ilgi duyar. En önemli kitapları arasında, *Les Grands Courants de la Mystique juive* (1941) (Yahudi Mistisizminin Büyük Akımları), *Sabbatai Zevi, le messie mystique* (1957) (Sabetay Sevi, Mistik Mesih) ile *Walter Benjamin, histoire d'une amitié* (1975) (Walter Benjamin, Bir Dostluğun Hikâyesi) adlı tanıklık çalışması sayılabilir.

Serge, Victor (lakabı Kilbatchiche) (1890-1947): Rus asıllı Fransız yazar. Önce anarşisttir –Barselona'da CNT ile birlikte mücadele eder–, Ekim Devriminden sonra Bolşevizmden yana olur. Lenin ve Troçki'nin dostu olan Victor Serge Moskova'ya yerleşir ve 20'li yıllarda Stalin'e karşı sol muhalefete katılır. 1933'de Troçki gibi o da tutuklanınca Sibirya'ya sürülecek ve ancak 1936 yılında uluslararası bir kampanya sayesinde serbest bırakılacaktır. Fransa'ya dönüşünde, 1936'da, İspanya konusundaki farklı görüşlerinden dolayı Troçki'den ayrılır. 1940'da Meksika'ya göç eder ve savaştan sonra orada ölür. *Memoires d'un revolutionnaire* (1951) (Bir Devrimcinin Anıları) adlı bir otobiyografinin ve *Ville conquise* (1932) (Fethedilmiş Kent), *S'Il est minuit dans le siecle* (1939) (Asrın Geceyarısıysa Vakit) gibi çok sayıda politik romanın yazarıdır.

Sol Muhalefet: Komünist hareket içinde Lev Troçki tarafından önce SSCB'de (1926'dan itibaren), Sovyetler Birliğinden ihraç edilmesinden sonra da uluslararası ölçekte kurulmuş olan muhalefet akımı. Başlangıcında Komünist Enternasyonal'in ıslahını hedefleyen akım, 1938'de 4. Enternasyonal'i oluşturmak için onunla bağlarını koparmıştır.

Weber, Max (1864 – 1920): Alman sosyolog ve üniversite yüksek görevlisi. Ulusalcı/liberal eğilimlidir ama endüstriyel/kapitalist uygarlığa bilinçli çözümlemeler getirebilmiştir. *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (1920) ile *Ekonomi ve Toplum*'un (1922) yazarıdır. Yapıtının ana teması, Batı medeniyetinin kaderinin bürokratik akılcılık ve dünyanın büyüsünü kaybetmesi olduğudur. Georg Lukacs'ı ve Frankfurt Okulu'nu derinden etkilemiştir.

Kaynakça

Adorno (Theodor W.) ve Scholem (Gershom), Önsöz, Walter Benjamin, *Correspondance*, 1.

Alquié (Ferdinand), *Philosophie du surrealisme*, [1956] Paris, Champs-Flammarion, 1977.

Aragon (Louis), *Vagues de rêves*, [1924] Paris, Seghers, 1990.

Atelier de création libertaire de Lyon, *Surréalisme et Anarchisme*, 1992, 1994.

Beaujour (Michel), "André Breton Mythographe. Arcane 17", Eigeldinger, Marc (org.), *André Breton*, Neuchâtel, La Baconière, 1970.

Benjamin (Walter), "Le surréalisme, dernier insantané de l'intelligence européenne", *Mythe et Violence*, Paris, Maurice Nadeau, 1971. [Walter Benjamin, "Gerçeküstücülük. Avrupalı Aydının Son Fotoğrafı", *Son Bakışta Aşk*, Der. Nurdan Gürbilek, Metis, İst. 1993.]

Benjamin (Walter), *Correspondance*, Paris, Aubier-Montaigne, 1979, çev. Guy Petitdemange, 2 cilt.

Benjamin (Walter), "Der Surrealismus. Die letzte Momentaufnahme der europäischen Intelligenz", *Gesammelte Schriften* (*G.S.*), Frankfurt, Suhrkamp Verlag, 1977, cilt 2,1.

Benjamin (Walter), *Sens unique*, Paris, Maurice Nadeau, 1991. [Türkçe iki çevrisi bulunmakta: "Tek Yönlü Yol", *Son Bakışta Aşk*, Der. Nurdan Gürbilek, Metis, İst. 1993; *Tek Yön*, çev. Tevfik Turan, YKY, İstanbul, 1999]

Benjamin (Walter), *Journal de Moscou*, Paris, L'Arche, 1983. [*Moskova Günlüğü*, çev. Cemal Ener, Metis, İstanbul, 2001]

Benjamin (Walter), "Hachisch à Marseille", 1928, *Mythe et Violence*, Paris, Denoël, 1971 ["Marsilya'da Haşhaş", *Parıltılar*, çev. Yılmaz Öner, Belge yayınları, İstanbul, 1990]

Benjamin (Walter), *Passagenwerk*, Frankfurt, Suhrkamp Verlag, 1980, cilt 1.

Benjamin (Walter), *Paris, capitale du 19. Siècle. Le livre des passages*, Paris, Cerf, 1989, çev. Jean Lacoste. ["XIX. Yüzyılın Başkenti Paris", *Pasajlar*, çev. Ahmet Cemal, YKY, İstanbul, 1993]

Bensaïd (Daniel), *Le Pari mélancolique*, Paris, Fayard, 1997.

Bloch (Ernst), *l'Esprit de l'Utopie* (1918-1923), Paris, Gallimard, 1977.

Bloch (Ernst), *Héritage de ce temps*, çev. Jean Lacoste, Paris, Payot, 1978.

Bonnet (Marguerite), *Archives du surréalisme*, notes et introduction, "Adhérer au Parti communiste?", Eylül-Aralık 1926, Paris, Gallimard, 1992.

Bounoure (Vincent), "L'ordalie" [1977], *Moments du surréalisme*, Paris, l'Harmattan, 1999.

Bounoure (Vincent), *Talismans*, Editions surréalistes, 1967.

Bounoure (Vincent), "Pour communication. Réponses à l'enquête 'Rien ou quoi?' ", 1970.

Breton (André), "Autodidactes dits 'naïfs'", [1942], *Le surréalisme et la peinture*, Paris, Gallimard, 1965.

Breton (André), "Limites non frontières du surréalisme", [1937], *La Clé des champs*, Paris 10/18, 1973.

Breton (André), "Introduction au discours sur le peu de réalité", 1924, *Point du Jour*, Paris, Gallimard, 1970.

Breton (André), "Légitime Défense" [1926], Maurice Nadeau, *Histoire du Surréalisme 2. Documents Surrealistes*, Paris, Seuil, 1948.

Breton (André), *Manifestes du surréalisme*, Paris, Gallimard, 1994. [*Birinci Sürrealist Manifesto*, Altıkırkbeş yay., 2003.]

Breton (André), *Arcane 17*, [1944], Paris, 10/18, 1965.

Breton (André), "Situation du surréalisme entre les deux guerres", [1942], *La Cle des champs*.

Breton (André), *Position politique du surréalisme*, Paris, Denoël, 1972.

Breton (André), "La claire tour", *La Clé des champs*.

Breton (André), *Nadja*, Paris, Gallimard, 1964. [*Nadja*, çev. İsmail Yerguz, Dost yayınları, 2002.]

Breton (André), *Entretiens* (1952), Paris, Gallimard, 1964.

Cohen (Margaret), *Profane Illumination. Walter Benjamin and the Paris of Surrealist Revolution*, Berkeley, Universitiy of California Press, 1993.

Debord (Guy), "Théorie de la dérive", *Les levres nues* no:9, 1956.

Debord (Guy), *La Société du spectacle*, [1967], Paris, Gallimard, 1992. [*Gösteri Toplumu ve Yorumlar*, çev. Ayşen Ekmekçi-Oksan Taşkent, Ayrıntı, İstanbul, 1996]

Debord (Guy), "Le bruit de la fureur", Internationale Lettriste, *Potlatch* no:6, dans Guy Debord présente *Potlatch (1954-1957)*, Paris, Gallimard/Folio, 1996.

Debord (Guy), *Commentaires sur la société du spectacle*, Paris, Gérard Lebovici, 1988. [*Gösteri Toplumu ve Yorumlar* içinde]

Debord (Guy), "In Girum Imus Nocte et Consumimur Igni", *Œuvres cinématographiques completes*, Paris, Champ Libre, 1978.

Debord (Guy), préface à la quatrième édition italienne de *La Société du spectacle*, [*Gösteri Toplumu*'nun dördüncü İtalyanca baskısına önsöz]Paris, Champ Libre, 1979.

Debord (Guy), *Considérations sur l'assassinat de Gérard Lebovici*, Paris, Gérard Lebovici. Ayrıca bkz. *Cette Mauvaise réputation*, Paris, Gallimard, 1993.

Frank (Manfred), *Der Kommende Gott. Vorlesungen zur Neuen Mythologie*, Francfort, Suhrkamp Verlag, 1982.

Jappe (Anselm), *Guy Debord*, Marseille, Via Valeriano, 1995.

Gonzalvez (Shigenobu), *Guy Debord ou la beauté du négatif*, Paris, Mille et Une Nuits, 1998.

Guilbert (Cécile), *Pour Guy Debord*, Paris, Gallimard, 1996.

Izard (Michel), "Walter Benjamin et le surréalisme", *Docsur* no:12, Haziran 1990.

Leenhardt (Jacques), "Le passage comme forme d'expérience: Benjamin face à Aragon", Wisman (H) (ed.), *Walter Benjamin et Paris*, Paris, Gerf, 1986.

Löwy (Michael) ve Sayre (Robert), *Révolte et Mélancolie. Le romantisme à contre-courant de la modernité*, Paris, 1992. [*Isyan ve Melankoli - Moderniteye Karşı Romantizm*, Çev. Işık Ergüden, Versus, 2007.

Lukacs (George), *Histoire et conscience de classe*, Paris, Minuit, 1960. [*Tarih ve Sınıf Bilinci*, çev. Yılmaz Öner, Belge yayınları, 1998]

Mariategui (José Carlos), *Sept Essais sur la réalité péruvienne*, [1928], Paris, François Maspero, 1968.

Mariategui (José Carlos), "El grupo surrealista y *Clarté*", Temmuz 1926, *El artista y su epoca*, Lima (Peru), Biblioteca Amauta, 1973a.

Mariategui (José Carlos), "El balance del superrealismo", Şubat 1930, *El artista y su epoca*, 1973b.

Mariategui (José Carlos), "El superrealismo y el Amor", Mart 1930, *El artista y su epoca*, 1973c.

Nadeau (Maurice), *Histoire du Surréalisme: documents surréalistes*, Paris, Seuil, 1998, Cilt 2.

Naville (Pierre), *La Revolution et les intellectuels*, [1928], Paris, Gallimard, coll. Idées, 1975.

Naville (Pierre), *Le Temps du surréel. L'espérance mathématique*, cilt 1, Paris, Galilée. 1977.

Naville (Pierre), *Trotsky vivant*, Paris, Maurice Nadeau, 1979.

Péret (Benjamin), *Œuvres complètes*, Paris, José Corti, 1989, cilt 5.

Péret (Benjamin), *La Commune de Palmares*, Paris, Syllepse, coll. "Les archipels du surréalisme", önsöz: Robert Ponge, 1999.

Potlatch, "Une idée neuve en Europe", no:7, Ağustos 1954.

Roche (Gérard), "La rencontre de l'aigle et du lion. Trotsky, Breton et le manifeste de Mexico", *Cahiers Léon Trotsky*, no:25, Mart 1986.

Rochlitz (Rainer), *Le Désenchantement de l'art*, Paris Gallimard, 1992.

Schlegel (Friedrich), "Rede über die Mythologie", 1800, *Romantik* içinde, 1, Stuttgart, Reclam, 1984.

Schwarz (Arturo), *Breton/Trotski*, Paris, 10/18, 1977.

Scholem (Gershom), *Walter Benjamin. Histoire d'une amitié*, Paris, Calmann-Lévy, 1981.

Serge (Victor), *Mémoires d'un révolutionnaire*, Paris, Seuil, 1978.

SURR, no:1, Yaz 1996, Gerçeküstücü Hareketin Paris grubunun ortak bildirisi: "Le surréalisme et le devenir révolutionnaire".

Thirion (André), *Révolutionnaires sans révolution*, Paris, Robert Laffont, 1972.

Troçki (Lev) "Bağımsız Bir Devrimci Sanat İçin", *Sanat ve Edebiyat*, çev. Aslıhan Aydın, Yazın yayıncılık, İstanbul, 2001.

Trotski (Léon), *Writings 1934-1935*, New York, Pathfinder, 1971.

Trotski (Léon), *Writings 1929*, New York, Pathfinder, 1975.

Trotski (Léon), Naville (Pierre), Naville (Denise), van Heijenoort (Jan), *Correspondance 1929-1939*, Paris, L'Harmattan, 1989.

Wolin (Richard), *Walter Benjamin. An Aesthetic of Redemption*, New York, Columbia University Press, 1982.

sabah yıldızı
gerçeküstücülük ve marksizm

michael löwy

Gerçeküstücülük hiçbir zaman bir edebiyat ekolü veya bir sanatçı topluluğu olmamıştır, olmayacaktır. O tam anlamıyla ruhun bir isyan hareketi ve *dünyayı yeniden büyülemeye* dönük kesinlikle yıkıcı bir girişimdir. Yani, insan yaşamının kalbine burjuva medeniyeti tarafından silinen "büyülü" uğrakları yeniden sokma teşebbüsüdür: şiiri, tutkuyu, çılgın aşkı, hayalgücünü, sihri, miti, olağanüstüyü, hayali, isyanı, ütopyayı. Veya başka bir deyişle, sınai/kapitalist toplumumuzun dar kafalı akılcılığına, tüccar zihniyetine, alçak mantığına, düz gerçekliğine karşı bir tepki ve "hayatı değiştirmeye" dönük ütopyacı ve devrimci bir özlemdir. Gerçeküstücülük, 1924'te başlayan fakat son sözünü söylemekten uzak olan hem entelektüel hem tutkulu, hem siyasi hem sihirli, hem şairane hem hayalci bir maceradır.

Eğer, dünya gerçek bir çelik kafese dönüştüyse gerçeküstücülük özgürlüğe kavuşmak için onun parmaklıklarını kırmamızı sağlayacak büyülü çekiçtir. Eğer burjuva medeniyeti, *akılcı hesap ruhunun* medeniyetiyse, gerçeküstücülük bu aritmetik örümcek ağının iplerini kesmeyi sağlayan keskin hançerdir.

Bu kitapta bir araya getirilen denemeler, konuları "tarihsel" de olsa, güncel de, gerçeküstücülüğün fikirlerinin, değerlerinin, mitlerinin ve hayallerinin güncelliğini gösterme niyetini taşımaktadır. Bu denemeleri baştan sona kat eden kızıl ve kara iplik, her daim yakıcı olan devrim meselesidir. 1727'den beri astronomlar için, devrim bir cismin kendi ekseni etrafında dönmesidir. Gerçeküstücülük açısından *devrim* bunun tam aksini ifade eder: Batı medeniyetinin kendi etrafındaki monoton dönüşünü durdurmak, bu ekseni sonsuza dek kırmak ve bir başka hareketin, bir tutkulu çekim medeniyetinin serbest ve uyumlu hareketinin imkânını yaratmaktır. Devrimci ütopya bu hareketin müzikal enerjisidir.

versus

ISBN 978-605-5691-01-1